Hakaret Kitabı

Editörler
EMİNE GÜRSOY-NASKALİ
HİLAL OYTUN ALTUN

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 421

Kapak
Minyatür / Onur Sönmez

Dizgi/İç Düzen
Hülya Aşkın

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No:8
Topkapı - İstanbul

Cilt
Bayrak Matbaası

Baskı
İstanbul, 2010
600 Adet

ISBN 978-605-4208-50-0

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
wwww.kitabus.com

KİTABEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel:(0212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks:(0212) 513 77 26

Hakaret Kitabı

Editörler
Emine Gürsoy Naskali - Hilal Oytun Altun

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Emine Gürsoy Naskali • 1

HAKARET ÇEŞİTLEMESİ

Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı
Hilal Oytun Altun • 5

Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarının Olumsuz Anlamda Kullanımları
Selcan Sağlık Şahin • 25

Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar
Abdullah Eren • 41

Kazakça Sövgüler
Mesut Altun • 65

MAHKEMELİK HAKARET

. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları
Mehmet Salih Erkek • 77

MEYDANA YANSIYAN HAKARET

Mizah Dergilerinde ve İnternette Küfürlü Sözlerin Yazımları
Aysel Güneş • 91

Şehir Yüzeylerindeki 'Kötü' Sözler
Aytanga Dener - İpek Özmen • 101

Ortaoyunu ve Karagöz Metinlerinde Kullanılan İlençler, Sitem Sözleri, Aşağılamalar
Çiğdem Kılıç • 129

GİRİŞ

Hakaret Kitabı; küfür, sövme, hakaret anlayışının ve çeşitlerinin belgelenmesini, tasnif edilmesini ve incelenmesini, bu birimler arasındaki sınırların tartışılmasını, bu alanlarla ilgili inançların, tarihî olay kayıtlarının ortaya konmasını hedeflemektedir. Küfür, sövme ve hakaret; lanet ve beddua ile de ilişkilidir. Bu çıkışlar, karşı tarafı yok etme, etkisiz hale getirme, zarar verme, mat etme, susturma, değerini düşürme arzularını barındırır. Küfür, sövme, hakaret, lanet ve bedduaların hangi yöntemlerle ve ne biçimde bir yok etmeyi, zarar vermeyi ve aşağılamayı tasavvur ettiğini sorgulayabiliriz.

Hakaret addedilen kelime ve ifadeler, maddi ve manevi kültür ortamında anlam kazanırlar. Mesela, "aslan" yakıştırması taltif olarak algılanırken "yılan" veya "sivrisinek" bunun aksi bir tepki uyandırır: hangi hayvanlar, hangi hasletler, hangi sebeple hakaret kapsamına girer sorusunu sorabiliriz.

Hakaret kapsamına giren kelimeler kültürel süreçler içinde ortaya çıkabilir veya gelişebilir. Mesela, etimolojisi ve tarihi gelişimi incelendiğinde hakaret vasfı taşımayan "yobaz" gibi bir kelimenin nasıl hakaret kapsamına geçtiği bu olaya bir örnektir.

Lanetler; kültürlerin galeyanlarıdır. Bir reddiyedir. Teskin edilemeyen öfke ve nefretin ifadesidir. Affetmediklerimize söylenen son sözdür. Lanet; haksızlığa uğramış, kızgın, kırgın insanın bir tepkisidir. Kendi imkanlarıyla başedemediği olayları, tabiat üstü güçlere havale ederek adaleti aramasıdır. Lanet, belki aynı zamanda, insanın kendini

koruma çabası, "seni defterimden sildim, lanetleyip kendimden uzaklaştırdım, artık bana dokunamazsın, beni acıtamazsın" deyişidir. Hatta, belki kötülüklerden arınma içgüdüsü, ferahlama yöntemidir.

Herhalukarda, lanet de küfür ve hakaret de köklü ve güçlü bir olgudur. Kültürlerin temel taşlarından biridir. Bu sebeple, kültürümüzdeki hakaret biçimlerinin derlemesi ve incelenmesi bu köklü ve güçlü olgunun mahiyetini ortaya koyacaktır. Kime hakaret ediliyor? Kimler hakaret ediyor? Hangi değerler üzerinden hakaret ediliyor?

Argo gibi, lanet gibi, küfürler de dilin yaramaz çocukları. Onun için sözlüklere pek alınmıyorlar. Küfür ve hakaret yaşıyorsa gerçekle sımsıkı ilişliki oldukları için, dil onları yaşattığı için yaşıyorlar. Dilcinin ve kültür tarihçisinin görevi de bu birikimi hafızasına ve hazinesine kaydedip korumaktır.

Hakaret Kitabı'nda yer alan yazılar tarafımızdan çıkarılmakta olan ve internette yayınlanan Acta Turcica'nın Temmuz 2009 sayısında yayınlanmıştır: Acta Turcica - Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi - Online Thematic Journal of Turkic Studies - http://www.actaturcica.com/

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

İstanbul 2009

HAKARET ÇEŞİTLEMESİ

Hakaret Anlamı Olmayan Kelimelerin Hakaret Amaçlı Kullanımı

Hilal Oytun Altun*

Bazı ifadeler belli bir bağlamda kullanıldığında veya belli bir tonlama ile söylendiğinde hakaret ima edebilir veya bazı kelimeler toplumun bazı tarihî ve kültürel ilişkileri sebebiyle hakaret iması taşıyabilir. Bu tip kullanımların dışında bu kelimeler tahkir kelimeleri değildir. Benzeri kullanımlar her dilde bulunur ancak, bu tip kelimeler toplumdan topluma değişir ve hakaret nitelikleri içinde geçtikleri bağlama göre belirlenir. Bu yazıya konu olan kelimeler hakaret anlamı taşımayan, sadece bağlama göre aşağılayıcı ifade kazanan kelimelerdir. Bu kullanımlarda *aptal* (<abdal), *manyak* (<maniac) örneklerinde olduğu gibi bir anlam değişikliğinden[1] söz edilemezse de aşağılama amacıyla kullanım sıklıkları sebebiyle belli bir kategori olarak kabul edilebilir.

Hakaret amacıyla kullanılan bu ifadeler, insanların kendilerine yaklaştırmak istemedikleri kavramlara, durumlara işaret eden kelime-

* Hilal Oytun Altun, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi, İstanbul.

1 Anlam değişikliğini tasniflerinden biri kelimenin anlamının niteliğine göre yapılır. Bunlar "anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi"dir. Stephen Ullmann, *Principles of Semantics*, 2nd ed., Blackwell, Oxford 1957; Stephen Ullmann, *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*, Blackwell, Oxford 1962. Burada söz konusu edilen örnekler anlam kötüleşmesi (pejoration of meaning) ile karıştırılmamalıdır.

lerdir, bu sebeple de görelidir; kültürden kültüre, hatta insandan insana değişebilir. *kâfir* kelimesi bir dindarın, *komünist* kelimesi bir antikomünistin sözlüğünde hakaret anlamı taşır. Yine kültürün değişmesine bağlı olarak bazı kelimelerin tahkir yönü unutulur veya demodeleşir: *gâvur*, *çingene*[2] gibi. Ancak bunlardan türetilmiş deyimler vardır ve kelimelerin içerdikleri tahkir anlamı bu deyimlerde yaşamaktadır:[3] *gâvur eziyeti*, *gâvur icadı*, *gâvur inadı*, *Moskof gâvuru*, *gâvura kızıp oruç yemek (veya bozmak)*, *(bir şeyi) gâvur etmek*, *gâvur olmak*, *(bir iş) gâvur orucu gibi uzamak*, *gâvur ölüsü gibi*, *gâvurun ekmeğini yiyen gâvurun kılıcını çalar*, vb.

---

2 *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, C. I, s. 312'de *Çingene* kelimesinin 2. anlamı "(Küçük ç ile) s. *mec.* Cimri" olarak geçiyor, ancak online Güncel Türkçe Sözlük yayınında böyle bir açıklama yoktur. (Gazete haberlerine göre bu değişiklik 2003'te yapılmıştır: "Çingenelerin isteği doğrultusunda Türk Dil Kurumu, 22 Aralık 2003 tarihinde "Güncel Türkçe Sözlük Çalışma Grubu"nu toplayarak, "çingene" ifadesinin anlam karşılıklarını değiştirme kararı aldı. Söz konusu karar neticesinde "göz alıcı, çiğ pembe renk" anlamına gelen "çingene pembesi"nin anlam karşılığı "göz alıcı pembe" olarak değiştirildi.

"Palamut balığının yavrusu" olan "çingene palamudu"nun anlam karşılığı ise "palamut balığının eti lezzetli olan küçüğü" oldu. *Çingeneleşme*, *çingeneleşmek*, *çingenelik* gibi sözcüklerin karşılığı olarak eski sözlüklerin karşılığında yer alan "cimri, hasis" gibi cümleler ise çıkarılarak yerine "çingene gibi olmak", Çingene gibi davranmak", "çingeneleşmek işi" olarak değiştirildi. http://www.haber90.com/news_detail.php?id=13769). Benzer bir örnek "Arap" kelimesi ile yapılan *Arap uyandı* (veya *Arap'ın gözü açıldı*) deyimi, aynı kurumun Türkçe Sözlüğünde (Ankara 1998, C. I, s. 81) bulunurken online Güncel Türkçe sözlükte açılmamaktadır.

3 Türk Dil Kurumunun online Güncel Türkçe Sözlük'ünde bulunmayan birkaç örnek "Çingene çalıyor, Kürt oynuyor" başlıklı bir metinde şöyle sıralanmaktadır:

"Derme çatma, pis yere "çingene çergesi" denir. Kişilerin değişik düşünceleri ile karmakarışık hâle getirdiği durum "çingene çorbası", gürültülü patırtılı toplantı "çingene düğünü", yakası açılmadık küfürlerle dolu olan kavga "çingene kavgası", aşağılanan kara kuru kişi "çingene maşası", bozuk para "çingene parası" ile anlatılır. Çiğ pembeye "çingene pembesi" de diyoruz. Yoksul kişide varlıklılara özgü şeyin bulunmadığını, "çingene çadırında musandıra ne arar" diyerek belirtiriz. Sonradan görmüşlerin eline yetki geçince ne yaptıklarını ifade etmek için "çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış" lafımız vardır. "Çingene çingeneye çatmadıkça kasnak boynuna geçmez" aşağılık kişilerin iyice rezil olabilmeleri için birbirlerine girmeleri gerektiğini vurgular. Eli sıkı kişiye de arsızca davranana da "çingene" dendiği olur. (http://listweb.bilkent.edu.tr/kadin/1997/Mar/0159.html)

Hakaret kavramının alanı aynı zamanda küfür ve argoyla kesişmektedir. Argo ve küfür bu yazının dışında bırakılmış, insani özelliklere ait, tahkir işlevi olmayan kelimelerin hakaret amaçlı kullanılışları ele alınmıştır. Canlı ve güncel kullanımları tespit edebilmek amacıyla bu yazı için günlük gazeteler ve internet siteleri taranmıştır.[4]

Hakaretler muhatabın fiziksel, zihinsel, sosyal (etnik, sınıfsal, ideolojik, cinsel, vb.) yönlerini hedef almaktadır. Bu tip kullanımlar bireysel özellikler ve sosyal özellikler olarak ikiye ayrıldığında şöyle bir tasnif yapılabilir:

A. Bireysel özellikleri hedef alan hakaretler:

1. Fiziksel özellikler ve rahatsızlıklar

2. Zihinsel özellikler

B. Sosyal özellikleri hedef alan hakaretler:

1. Etnik, dinî

2. İdeolojik

3. Sınıfsal

Bu çalışmaya konu olan kelimeler hakaret amaçlı kullanılırken bazı kalıplar tekrarlanmaktadır. Cümleye hakaret tonu katan, hakareti vurgulayan bu kalıplar kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Aşağıda örnekler arasına görülebilecek bu kalıplardan birincisi soru yapısıdır: "isim+soru eki+II. tekil şahıs eki" *bunak mısın!* vb.

Yukarıdaki şekle "ne+şahıs eki" yapısı eklenmesiyle: "isim+soru eki+II./III. tekil şahıs eki nesin/nedir" *gâvur musun nesin!*, *şizofren midir nedir!* vb.

Yine aynı yapıya "kardeşim" hitabı eklenerek: *sağır mısın kardeşim!* vb.

---

[4] Bu yazıda kullanılan örneklerin büyük kısmı haber ve forum sitelerinden alınmıştır. Bu tip kaynaklarda kullanılan imla Türk Dil Kurumunca belirlenmiş kurallara uyulmamaktadır. Okunuşu kolaylaştırmak amacıyla alıntılanan metinlerin imlası Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na (2005 Ankara, VII. basım) uydurulmuş, ancak özel isimlerin imlasına dokunulmamıştır.

3. "Allah'ın+isim+III. tekil şahıs iyelik eki" yapısı da hakaret kalıbı olarak kullanılmaktadır: *Allah'ın şişkosu!* vb.

5. Etnik konulu hakaretlerde işe *dölü, cohumu* gibi soy belirten kelimeler tahkir amaçlı kullanılan kelimeye eklenir: *ermeni dölü!* vb.

6. Hakaret olarak kullanılan kelimenin başına başka bir hakaret kelimesi, küfür eklenerek vurgu arttırılmaktadır: *pis çingene!* vb.

7. Kelimenin başına "ne/ne kadar" soruları eklenebilir: *ne sakatsınız!* vb.

A. Bireysel özellikler

1. Fiziksel farklılık ve rahatsızlıklar:

Kilolu, kısa boylu, cüce veya engelli olmak genellikle istenmeyen durumlardır. Bu kavramların hakaret olarak kullanılmasıyla, temelde tüm kilolu, cüce, vb. insanlara negatif bir bakış olduğu ortaya konmaktadır.

Şişko, şişman:

"Hem dersini çalışmamış, hem de herkesten **şişman** olan" yazar, 28 Şubat sürecinde kulaklarımızın çekilmesi için Ankara'ya çağrıldığımızı, ... iddia ediyor." (http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=9218201&yazarid=148)[5]

"İçimden Cem Yılmaz'a "komik değilsin pis **şişko**" demek geliyor..." (www.besiktasforum.net/forum/haberler/44228-icimden-cem-yilmaza-komik-degilsin-pis/-59k -)

"Allah'ın **şişkosu** ne olacak. Ben erkeklerin lideri olacağım dostum senin gibi laytlarla işim olmaz." (http://forum.turk.net/oku.asp?tid=52822&pg=3)

Obez:

"Adam dahi matematikçi de olsa senin bel çevreni ölçemez. Abdominal obez seni." (http://www.drtus.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=399618&highlight=)

---

[5] Yazıya konu olan kelimeler her geçtikleri yerde kalın yazılmıştır.

Cüce:

"Yazık kendine aydın Türk liberallerine... Liberaller cücedir." (Oray Eğin, Akşam Gazetesi, 04.07.2008)

"Uzun Boylu Cüceler

...
Barlara tüneyenler
Sonradan türeyenler
Durmadan üreyenler
Ah cüceler cüceler

Boyları fidan gibi
Aklı ise mercimek
Cehaletse diz boyu
Ah cüceler cüceler
...
Uzun uzun elleri
Karartmış yürekleri
Çok laf yapar dilleri
Ah cüceler cüceler
...
Bu şarkıyı söyledik
Çocuklar gülsün diye
Cüceler kızsın diye
Ah cüceler cüceler

(http://www.birturkusoyle.com/Turkuler/album_turkuler.asp?ST=2&AID=113&ASID=27 32)

"Tek derdim bu cüceler ülkesinde madem böylesine büyük bir sivil toplum hareketi oluşturulabiliyor neden başımızın sıkıştığı diğer konularda aynı güç harekete geçirilmiyor?" (http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=441)[6]

[6] Yazarın aynı yazıdaki başka bir ifadesi: "cücelere de bir açıklama borçluyum: Niyetim fiziksel engellilerle alay etmek değil."

Kör:

"-**Kör müsün**? Kör bile bu kadar büyük aracı görür. -Sensin **kör**, kör olmasan bu aracı buraya park etmezsin. -Sarhoş olduğun her hâlinden belli." (www.delilerteknesi.com/ index.php?topic=407.0)

Sağır:

"Ben senden terazi istiyorum. Sen ise "süpürge yok, kalbur yok" diye saçma sapan şeyler söylüyorsun. **Sağır mısın, nesin?**" (http://www.ogretmenforum.net/mesneviden_ hikayeler-t9935.0.html)

"Kız da erkek fatma: "**Sağır mısın** kardeşim" falan dedi bana." (http://www.netteyik.biz/showthread.php?t=18690)

Hasta olmak da istenmeyen bir durum olduğundan, hastalık ifade eden kelimelerin hakaret olarak kullanıldığına sıkça rastlanmaktadır. Söyleyen amaçlamasa da, yine bu tarz kullanımda tüm hasta kişilere, hatta yakınlarına yönelik bir tahkir mevcuttur.

Hasta:

"**Hasta mısın** oğlum? **Ruh hastası** mısınız? **Zekâ probleminiz** mi var? Türkçe anlamıyor musunuz?... Annelere, babalara da sesleniyorum; vermeyin ufak yaşta çocuğunuzun eline bilgisayarı, İnternet erişimini... Ufak sapıklar, mini mini toplumdan uzak **hasta** insanlar yetiştiriyorsunuz, gizli **ruh hastaları** bunlar..." (http://www.oyunsitesi.com/forum/topic.asp?TOPIC_ID=6484)

Hastalıklı:

"Tv'lerdeki **Hastalıklı** Yayınlara Dur! Kampanyası" (http://www.1dir1.org/hastalikli-yayinlara-dur-diyelim.html)

"Milletimize Türk demeyi ırkçılık olarak gören bu zihniyet **hastalıklıdır**." (http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=212117)

"**Hastalıklı** bir ilişki kendisi ve karşısındakinin ihtiyaçlarını göremeyen ve destekleyemeyen durumlarda ortaya çıkar." (www.fenerbahcem.ch/club/index.php?option= com_content&task=view&id=147&Itemid=85 - 32k -)

Cüzzamlı:

"İngiliz atlet Dwain Chambers, dünya salon atletizm şampiyonası takımına seçilmesine gösterilen tepkilerle ilgili olarak, cüzzamlıymış gibi gösterildiğini söyledi." (http://www.msxlabs.org/forum/cesitli-rss-konulari/114442-cuzzamli-gibi-gosteriliyorum. html)

"Basın da oyunda epey ön saflardadır bu arada; en hafifinden yazarken 'Şizofrenler' demekle 'Şizofreni hastaları' demek arasında dağlar kadar fark vardır. 'Cüzzam hastası' ile 'Cüzzamlı' arasında olduğu gibi..." (http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=253971 & tarih=25/04/2008)

Sakat:

"Ne sakatsınız ya, linke tıkladığında Japonca bir sayfa açılıyor. Nerden indireceğimizi nerden bilelim, tövbe tövbe." (http://www.teknosfer.net/forum/index.php?topic=275.0)

"Longley ise hâlâ kafadan sakat!!! Bu herif hâlâ basketbolu öğrenemedi." (http://listweb.bilkent.edu.tr/basket/03/00045.html)

"Adolf Hitler, Kavgam... Bu da Nutuk'la beraber okunursa aradaki fark ortaya çıkacaktır. Unutulmamalıdır ki bu sakat fikirli herif bile büyük önder AtaTürk'ü takdir etmeden edememiştir." (http://www.hunturk.net/forum/k-tum-turkculerin-dikkatine-1255.0. html)

Özürlü:

"Kardeşim! Özürlü müsün, 'rar şifresi ektedir' diye kocaman yazıyor orda..." (http://www.forumkraliyiz.biz/archive/index.php/thread-2521.html)

2. Zihinsel farklılık ve rahatsızlıklar:

Embesil:

"[Kuzey Kore] Dışişleri Bakanlığı, görüşmelerin Washington'ın işmanlığı yüzünden süremeyeceğini belirtirken, ABD Başkanı Geor- W. Bush için, 'En temel ahlâki değerlerden yoksun siyasi embesil' di." (http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=125847)

İdiot:

"Öyle olsaydı şimdi hepimiz idiot, embesil, insan kılığından çıkmış tiplemeler olurduk." (http://www.aleviweb.com/forum/archive/index.php/t-16527.html)

"Diğer taraftan zekâ seviyesi ortalamanın altında olan (idiot) aptal diyeceğimiz insanlar ise çocuk yapmaya devam ediyorlar." (http://www.murekkep.org/etiket/idiot)[7]

dilekkk (11-7-2008 20:41) "Tamam sen idiotsun ama idiotluğunu da bu kadar belli etmenin alemi yok yani..." (http://www.azbo.net/muzik/boz-maximum/)

Bunak:

"Hışımla Pakdemirli'nin odasından çıkan İşbaşaran, yanında bulunanlara, 'Tarafsız kalması gereken genel başkanvekilimiz resmen taraf oluyor. Bir bunakla uğraşıyoruz' diye konuştu." (http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/01/10/politika/politika6.html)

"HİDDETİ soruyor "Ne çabuk bittin"

Güneşte buz gibi eriyip gittin

Geçmişi elinin tersiyle ittin

Tarihi unutan bunak mısın sen"

Fikret Oğuztürk (http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?siir_id=895178)

"Çattık belaya yahu. Kardeşim bunak mısın? Ne gizlisi, ne ajandası, ne itirafı?" (http://www.samanyoluhaber.com/yazar-70970.html)

Alzheimer:

"Bu siyasilerin hafızası mı zayıf, alzheimer mı hepsi? Apo yakalandığında iktidardı ve idam cezası vardı." (http://www.forumneuro.com/haber-arsivi/350197-ak-partiye-serefli-olun-cagrisi.html)

---

[7] "Idiocrasy" adlı bir filim hakkında yazılmış bir yazıdan: http://www.imdb.com/title/tt0387808/

Moron:

"Kanada Başbakanı Jean Chretien, NATO'nun Prag zirvesinde ABD Başkanı George W. Bush için sarf ettiği 'bu adam moron' sözleri basına yansıyan baş sözcüsü Françoise Ducros'a sahip çıkarak, istifa talepletini geri çevirdi." (http://www.radikal.com.tr/ haber.php?haberno=57647)

"Bir öğrenci bunu karşımda söylese direk suratına 'moron musun arkadaş, EMO'nun açılımını nasıl bilmezsin' de derim." (h teknikforum.com/viewtopic.php?t=37744 &start=26)

Spastik:

"Fetullahçı değilim... ama senin gibi spastik, komünist, laik, dinsizin bana yobaz, faşist demesi benim doğru yolda olduğuma işarettir..." (http://www.zevkli.org/dinciler-bu-ulke-sizin-eseriniz-t61524 0p2.html?s=fa0f4e4a91daa9d4f426467d83d6b515&)

"İyi iş valla, para kazanan yetenekli, kazanamayan spastik!" (http// www.yilmaz-erdogan.com/huzunbaz-sevismeler-yilmaz-erdogan-kitabin-tamami-t4.html?s=12a03aa11534e754e353cb756b19bfd5&)

Otistik:

"Kardeşim ben Real Madrid'den bahsediyorum, sen otistik misin... Ben ülke ismi verdim mi?" (http//china.goal.com/tr/Articolo.aspx?ContenutoId=630578)

Psikopat:

"Nerden bulursun böyle şeyleri. Psikopat mısın sen ya. Seni tahmin etmek çok zor." (http://www.balikdostlari.com/forum/showthread.php?p=51493)

"Şimdiye kadar sahip olduğunuz en psikopat film dvdleri neler? (psikopat derken yani en olayı aşmış, sıra dışı, akıl almaz ya da ülkemizde yayınlanması pek mümkün olmayan kült filmleri kast ediyorum)" (http://www.sinemafanatik.com/yabbse/index.php?board=4;action=display;threadid=11907)[8]

[8] Buradaki kullanım takdir ifadesidir.

Şizofren:

"Bu amerika hep böyle, durduk yere panik yaratmayı seviyor, **hasta mıdır, şizofren midir nedir**? (http://www.itusozluk.com/goster.php/i+know+what+you+did+last+summer#)

"Kızım var ya, sen doktor olmadan önce bir doktora görün. Çünkü **şizofrenik** hareketler sergiliyorsun. Hayır, yanındakileri de buna nasıl alet ediyorsun, irsi mi şizofluğunuz anlayamadım? (http://vids.myspace.com/index.cfm?fuseaction=vids.Channel&ChannelID=398178093)

Paranoyak:

"**Paranoyak mısın nesin**? Ben sadece 'sol propagandası bi geliyor' dedim düşüncelerimi yazmak içinde senden müsaade alacak değilim." (http://www.atsizcilar.com/forum/kemal-sunal-t12512.html)

B. Sosyal özellikler

1. Etnik, dinî:

Çingene:

"Babamın onca hakaretine ve '**çingene misiniz** siz **ne** bu çalgı çulgu' nidaları arasında atılan şamarlar gözümü yıldırmış sadece öğrenmeye çalışanları izlemek durumunda kalmıştım ama saz sanki beni içten içe sarıyor ve bütün cazibesiyle içine çekiyordu tüm benliğimi yavaş yavaş." (http://www.mahmurpolat.net/modules.php?name=polar)

"Bir de şu akaryakıt hadisesi artık, **çingene karısına** döndü. Bir zam yapıyorlar, iki gün sonra indirim, üç gün sonra bir daha zam..." (http://www.delikanforum.net/haberler-siyaset-konusu-soru-ve-cevaplar/35576-memura-2-simitlik-zam.html)

Şopar (Çingene çocuğu):

"Hiçbir basketbolcu bu ayakkabıyı giymez, Amerika'daki basketbolcu özentisi 250 kiloluk **şopar zencilerin** ayağında görebilirsiniz ama." (http://www.hardwaremania.com/forum/off-topic/t-r-k/birader-ayakkabinin-sesini-kisar-misin-74398.html)

"Sizin beyniniz çorbalık hadi bakın dalganıza babalık bizim burası çok kalabalık Hadi lan şopar siz itsiniz ipinizi kopar Rapımla uğraşma kaşar delikanlı olsan kaç yazar" (http://azbiz.azbuz.com/allForums.jsp?userId=775272&pageNumber=6)

Ermeni:

"Yasin Hayal'in avukatı Fuat Turgut ise '**Kuduz Ermeniler**' diye hakaret etti." (http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=248535)

"Cahil sensin mihrace denen akılsız **Ermeni dölü**" (http://www.network54.com/ Forum/ 70688/thread/998235320/last-998296513/MERS%DDNDE+ALLAHIN+KUDRET %DD +TECELL %DD+ ETT%DD)

Yunan:

"**Ermeni dölü** Tasyos un Zaman gazetesinde salyalı yazılar yazmasına hiç şaşırmadım çünkü; bu gazete de **Yunan dölü**, Herkül Milas, **Ermeni dölü** Etyen Mahçupyan tarafından da aynı salyalı yazılar yazıldığını gördük." (http://www.otuken.net/modules.php? name=News &file=article&sid=4389)

Rum:

"Alevi'ye küfür eden ecdatsızlar, Osmanlıyı kim kurdu, Selçukluyu kim kurdu, Erdebil tekkesi nedir, bir araştırın sizi **Rum kırması Ermeni dölü Arap piçleri.**" (http://resim.urlax.net/Kivircik-Ali-Tel-Vurdu-Beni-resimleri-fotograflari-QPlxETFSUlQq. aspx)

Arap:

"Kasaptaki ete soğan doğramam... *Anladıysam* **Arap** *olayım*! Çünkü bu yaşıma geldim... Böyle laf duymadım. (Yılmaz Özdil, Hürriyet Gazetesi, 12. 07.2008.)

Bedevi:

"Lakin, ben 6. yüzyılda yaşayan bir **çöl bedevisi** değilim, benim algım, dünyam, kelime haznem, düşünme kabiliyetim daha farklı, hatta kat be kat daha fazla." (http://forum. seslisozluk.com/showthread.php?t=13091&page=2)

"İstanbul Barosu'nun ikincisini düzenlediği Cumhuriyet Hukuku Paneli'nde Cumhurbaşkanı Gül ve eşi Hayrunnisa Gül'e hakaret içeren sözler sarf edildi. "Çankaya'ya Arap bedevi kılıklı bir eşle birlikte bir adam çıktı ve Çankaya'yı ele geçirdi." (http://www.haber7.com/haber/20080625/Barodan-Cumhurbaskanina-hakaret.php)

"...kısa bir zaman önce ülkemize ziyaret için gelen, çöl bedevisi Suud kralı Abdullah,... bu soyu kırık çöl bedevisinin..." (http://www.hunturk.net/forum/k-turk-askerinden-bedeviye-adamlik-dersi-2933.0.html)

Kürt:

"Çünkü tüm pis Kürtler, Türklerin kafasını bu şekilde uyuşturup saman altından su yürütürler. Pis Kürtlerin tamama yakını haindir." (http://www.frmtr.com/guncel/1131972-dtpli-ahmet-turk-pkkya-teror-orgutu-diyemem-6.html)

Yahudi, Sabetay, Süryani, Siyonist:

"Atatürk'ten sonra bakın bizi yönetenlerin soy ağaçlarına hemen hemen hepsi bozuk, ya Ermeni tohumu ya Yahudi tohumu ya Sabetay ya mason ya Süryani!!" (http://www.forumturkiye.com/showthread.php?t=7636)

"Bugün TBMM'de bulunan Türkiye İsrail Dostluk Grubu da bu sinsi Siyonist planların piyonlarıdır. Ama herhâlde Özkökünde bir Yahudi tohumu bulunan Ertuğrul Özkök şunları yazıyor:..." (http://www.millicozum.com/content/view/16/82/)

"Siz eşek misiniz yoksa yahudi dölleri mi?" (http://www.otuken.net/modules.php? name=News&file=article&sid=2879)

Gâvur, kâfir, dinsiz, imansız, kitapsız:

"Ulan şerefsiz kontdrakula, gâvur musun nesin. Ağzını bozma, camiyi katma işe.... zekânda problem mi var senin gâvur tohumu! Yürü git yazma bir daha bu gruba. Fenerbahçe'nin senin gibi gâvur taraftara ihtiyacı yok. (http://mashable.hi5.com/friend/ group/77052—12244655—Fenerbahce—ANANIZ%2BAMINI%2BS%25C3%2584%25C2% 25B0KER%2B—topic-html)

"Ulan kahpe herif sen kimsin. Ülkücülere laf edersin, dinsiz kitapsız herif..." (http://www.zevkli.org/dinciler-bu-ulke-sizin-eseriniz-t615240p2.html?s=fa0f4e4a91daa9d4 f426467d83d6b515&)

"Ama suç otelcide değil ki kardeşim, adam gâvurluğunu sergilemiş..." (http://www.minare.net/forum/haber-dunyasi/alin-size-bir-s-daha-gavur-memleketindeyim-sanki-t14192.0.html)

"CHP'li olmuşsa ne olmuş başımıza kral mı olmuş bu mendebur haysiyetsiz utanmaz ahlaksız dinsiz imansız herif." (http://www.samanyoluhaber.com/detay.php?type=haber&id= 104166&tumu=1) -Yorumlardan-

"Saldırıyor kâfir kahpenin dölü." (http://tr.truveo.com/SALDIRIYOR-KAF%C4% B0R-KAHPEN%C4%B0N-D%C3%96L%C3%9C-/id/2821427734)

"Laiklik Kâfirliktir, Şeytan da Laik idi." (http://tr.truveo.com/Laiklik-Kafirliktir-%C5 %9Eeytan-Da-Laik-%C4%B0di/id/3167040683)

"Benimle çok samimiyiz diye tanıştırdığı komşusuyla ikili konuşma esnasında o şahsın laik, kâfir bir görüşe sahip olduğunu anladım." (http://www.habereditor.com/news_detail.php?id=44952) -Yorumlardan-

Bazen bir kelime düpedüz hakaret olarak değil de istenmeyen bir durumun örneği olarak kullanılır:

Afrikalı:

"Acı bir örnek verirsek, dibimizdeki Yunanistan'da bile biz Türkleri Arap veya Afrikalı zanneden insanların bulunduğunu hayretle duyduk. Hürriyet gazetesinin bir Cumartesi ekinde yer alan bir haberde, Yunanlı kimyager ve şair Yani Bozoki; 'Eşiinde Türkler hakkında bazı önyargılar vardı. Bazıları ona Türkleri geri kalmış bir Arap veya Afrikalı gibi anlatmışlar. Eşimdeki bu fikri değiştirinceye kadar hayli uğraştım' diyor." (http://www.austurkiye.net/devam_yazi.asp?idyazi=375)

"Ama ben kültürümden uzaklaşıp bir ulak gözüyle bakılacaksam hatta hâlâ barbar damgası yiyeceksem, Avrupa'nın işçisi olacaksam

Afrikalı gibi yaşarım daha iyi!" (http://www.turkforum.net/showthread.php?t=25537)

2. İdeolojik:

Karşıt ideolojik görüşlüler birbirlerini düşman görebilir ve bu düşmanlık hissi ile ideolojinin adı bir hakaret kelimesine dönüştürülür. Böyle olduğu için tamamen söyleyenin bulunduğu gruba göre kelime, hakaret sayılır veya sayılmaz. Evrensel olarak hakaret anlamı taşıyan *faşist*, *ırkçı*, gibi kelimeler bunlardan farklıdır.

"- Akıllı konuş lan. Şeriat sevdalısı.

- Konuşmazsam ne olur lan laik, kemalist, komünist, ulusalcı seni..." (http://www. zevkli.org/dinciler-bu-ulke-sizin-eseriniz-t615240 p2.html?s=fa0f4e4a91daa9d4f426467d83d 6b515& amp;)

"- Ama senin sıfatlarını sayabilirim: Sağcı, Faşist, Yobaz, Gerici, Fethullacı, Dinci, Sömürücü ve de geri zekâlı.

- fetullahçı değilim.. ama senin gibi spastik, komünist, laik, dinsizin bana yobaz, faşist demesi benim doğru yolda olduğuma işarettir..." (http://www.zevkli.org/dinciler-bu-ulke-sizin-eseriniz-t615240p2.html?s=fa0f4e4a91daa9d4f426467d83d6b515&)

"Programın başlamasından 15 dakika önce, konserin verildiği yerden birkaç km ötede, yani Güngören'de cesetler parçalandı; kol bacak havaya uçuştu. Bu laik, ateist, agnostik, aczmendi müsveddelerinin de umurunda olmadı." (Ali Bulaç, Zaman Gazetesi, 30.07.2008)

"Kâfir Kemalistler 1939'da Ayasofya'yı camiden müzeye çevirdiler ve hâlen müzedir.... Kâfir Suriye rejimi, kâfir Kemalist rejimini örnek ediniyor!" (http://www.hilafet.com/ dergi/H130-139/H135-136/ haber.htm)

"Yeni nesil ülkücü gençlerin %95'nin fetoşçu olduğunun farkında olmak ızdırap verici bir durumdu. Ben ise şu an çevremde fetoşçu olmayan tek kişiyim diyebilirim." (http://www.hedefturan.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=12767)

"Baykal ve CHP yöneticileri gibi dostlarınız (!) varken kanalı bedava Fetocu-Unakıtana kaptırmadığımıza dua edin." (http://www.turktime.com/default.asp?page=haber &id=23182) -Yorumlardan-

"Faşist AKP'nin Fettoshcu polis destekli 1 Mayıs terörü: Cop, gaz, basınçlı su ve tekme bayramı." (http://www.devinecookingrecipes.com/video/-sI5nEMgV0s/istanbul-cumhuriyet-mitingi-harbiye-marsi.html)

"Allah Türk Milletine hainlik eden, Milleti küfre götüren bu zavallı Fetullahçıları kahrersin. Allah bu masonik paçavralarla hareket eden sapıkların oyunlarını bozsun." (http://www.otuken.net/modules.php? name=News &file=article&sid=4389)

"Tayyip Erdoğan isterse dünyanın en kötü yönetimini sergilesin, isterse batırsın ülkeyi. 75 milyon oyun olsa hepsini ölene kadar Tayyip Erdoğan'a vermezsem ulusalcı olayım:)" (http://www.haber7.com/haber/20080709/Ahmet-Hakan-Gaza-gelme-Latif-Abi. php) Yorumlardan-

"Azınlık arayanlar analarına babalarını sorsunlar. Bunlar, şimdilerde liboş, bu şekilde AB'ye girersek finoş olacak zatlardır." (http://www.delikanforum.net/haberler-siyaset-konusu-soru-ve-cevaplar/23538-simdiki-libos-ab-de-finos.html)

"Emin Çölaşan, "Takkeli Liboş" namıyla maruf yazarın, bir dönem MİT için ajanlık yaptığını, Suriye'de rejim muhalifleriyle işbirliği içinde devlete hizmet ettiğini yazdı." (http://www.medyakronik.net/arsiv/polemik_003.htm) (Fatih Altaylı, Hürriyet Gazetesi, 15.06.2000)

"Gönüllüler yanaşınca yerinden doğrulan adam başladı bağırmaya: "Anarşistler, defolun buradan..." (http://arsiv.sabah.com.tr/1999/08/30/y04.htm)

"Siz 12 Eylül'ü hiç mi duymadınız? 12 Eylül'ün rengi kara, mesulleri kızıl idi. Katıksız mason, insanlık düşmanı aşağılık Yahudilerdi. (http://www.otuken.net/modules. php?name =News&file=article&sid=2879)

"Allah belalarını versin pis masonlar." (http://www.bydigi.net/ilginc-konular/177425-kuran-yasaklarsina-onlarca-suc-duyurusu.html)

3. Sınıfsal

Yukarıdaki kullanımların yanı sıra farklı sosyal özellikler de hakarete konu olmaktadır.

Köylü, aç, amele, maraba, besleme:

"Samimiyetsiz, avantacı, arsız, köylü, görgüsüz, muhteris ve Sıtkı Abileri'nden bir selamı bile esirgiyorlar." (http://www.aksam.com.tr/yazar. asp?a=83239,10,11)

"Sen böyle köylü kadınları gibi meşşşellllehler dersen, böyle padişahlar, paşalar filan (hem de benim yanımda) bu çocuk da seni parmağında fırıl fırıl döndürür tabii." (Ayça Şen, Radikal Gazetesi, 05.07. 2008)

"Bir süre sonra baba evinin sultanı 1000altınlık kız horlanmaya başlamış, o asil, o hanım gelinin adı "aç kızına, görgüsüz kızına" dönüşmüştür." (http://www.erzurumlu.net/ Yazi/549/zekiye-comakli/bir-turkunun-oykusu.html)

"Yener'in gurbetçi grupları 'Amele' diyerek aşağıladığını da sözlerine ekleyen Örs ile Şen, şunları söylediler: 'Hande Yener, 11 Mayıs'ta Hannover'de gerçekleşecek konsere 'Gurbetçi amelelerle aynı sahneye çıkmam' diyerek aynı gün Adana'dan İstanbul'a uçmuş ve İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan kaçmıştır. Bahane olarak da kendisinden önce çıkacak alt grupları Avrupa'da yaşayan Türkler olduğu için 'Gurbetçi ameleler' olarak tanımlamış ve bu gruplarla aynı sahneye çıkmayacağını söylemiştir." (http://www.nehaber.com/haberx/56844/ 19/ gurbetci_ameleler.htm)

"Sanki bizim polis maraba, onu yönetenler de bey paşa veya ağa... Olur mu böyle bir zihniyet?" (http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx? BlogNo=119219)

"... len besleme, seni muhatap alanda kabahat, Allah'ın bebesi." (http://www.raparsiv. com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=12216)

Bu kelimelerin hakaret hâline gelmesinin temelinde insanların kendilerine o şekilde hitap edildiğinde rahatsız olması yatmaktadır. Bir örnek:

"Halka en yakın olduğu nokta, 1965 seçimlerinden önce, merhum Mehmet Ali Aybar'ın radyo konuşmalarında hâlâ kulaklarımda çınlayan "ırgatlaaaar, marabalaaaar" seslenişi olmuştu!" (Engin Ardıç, Sabah Gazetesi, 30.07.2008)

Cinsel rollerle ilgili kelimeler de hakaret amaçlı kullanılmaktadır. bu tip kelimelerde dilin erkek lehine, kadın ve eşcinsel[9] aleyhine işlediği görülmektedir: *Kan kılıklı* benzeri ifadeler bu kategoride değerlendirilebilir:

"Bu **kan kılıklı** herifler, Yıldırım abiye araçlarla haber yollayarak; "Cuma Ali neler yazmış. Ak Partide adam yok" dedi demişler." (http://www.ereglimedya.com/index.php?islem =yazar&id=92)

Medeni durumla ilgili kelimelerden dul bir kadın veya geç bir yaşta evlenmemiş bir kız olmak da genel olarak istenilmeyen durumların adları olarak muhatabı aşağılayıcı amaçlı kullanılmaktadır: *dul kan, evde kalmış (kız), kız kurusu*, vb.

"Türkiye'nin AB'den gördüğü negatif tavırla hızla "evde kalmış kız kurusu psikolojisi"ne itildiği açık." (http://arsiv.sabah.com.tr /2006/12/10/yaz1628-30-142.html)

Bireysel ve sosyal özelliklerin dışında diğer sözlük alanlarından bazı kelimelerin de hakaret amaçlı kullanıldığı görülür, bunların başında da bu yazının giriş kısmında belirtildiği gibi hayvan adları gelmektedir. Hayvanların bir kısmı bazı yönleriyle insanlar tarafından sevimsiz bulunduğundan bazı hayvan adları hakaret amaçlı kullanılmaktadır.

---

[9] 'Eşcinsellik'le ilgili kelimeler hemen hemen bütün dillerde bir aşağılama ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu çok yaygın olan eşcinselliğe hakaretamiz bakış günümüzde eleştirilmeye başlanmıştır. Eşcinselliğe karşı olanlar için "homofobik", "transfobik" kelimeleri, hazen hakaret tonunda, kullanılmaktadır. Feminizm karşıtları için ve erkek egemen zihniyeti eleştirel tonda "cinsiyetçi/sexist" tabirleri kullanılmaktadır.

Nadir olmakla birlikte bazı özel isimlerin de hakaret olarak kullanıldığı birkaç örnek bulunmaktadır:

"Konuşmanın devamında Kömürcü, "(...) Vallahi kendimi ikide bir anlatacağım, 'ben casus değilim, ben kimse için çalışmıyorum, kimseye haber götürmüyorum, gazeteci değilim ya normal insani konuşuyorum sürekli', ama bir şey, tamam mı ve bir şey daha sezdim, ee Mehmet'le hepsi görüşüyorlar... *Kezban gözüküyoruz*. 8 aydır bir şey yokmuş gibi davranıyoruz... 8 gün önce çemberin hepsini tamamladım ve benim için önemli olan bütün cevaplar alındı bitti... Ekip, ekip olarak şizofren" diyor." (http://www.bakterim.com/yurt-ici-haberler/117776-gazeteci-guler-komurcu-bunlarin-hepsi-sizofren.html)

"Türbanlı Kız, beslemeydi. Kemalist Düş'ün Kezban'ıydı. Başını açıp salon-salomanje hayata geçebilecek rafineliğe erişmediği sürece 'beslemelere has meşgalelerle' yeniyetmeliğini (ve erişkinliğini) örtülü mörtülü geçirebilirdi." (Perihan Mağden, Radikal Gazetesi, 14.06.2008)

"Senin sosyal fobilerin mi var... müzikse müzik... iğrenç ya da değil sana ne, kâmil misin sen... yok yok sazan" (http://www.geyiq.com/forum/hastasyyym/hastayym-onaa-32738.html)

"Sitede yazılanları kaynak belirtmeden word'e aktarıp "fw: turk astronot ve houston! cok komikkkk!" diye arkadaşlarına yollayan pespayedir, hemzemindir, hıncaldır, uluçtur."[10] (www.sourtimes.org)

Birey, muhatabına öfkesini ifade etmek, karşısındakini küçümsemek için, en yakınında, kendinden daha zayıf gördüğünün sıfatlarını kullanabileceğini, içinde yaşadığı toplumdan öğrenmekte ve yine ona öğretmektedir. Şöyle ki; *hasta, kör, aç, çingene*, vb. toplumun önde gelenleri değillerdir. Bu tip özellikler kolektif bilinçaltında 'olumsuz' olarak bellenmiştir, sanki toplum bireye "bunlar gibi olma" demektedir. Birey bunları hakaret olarak kullandıkça karşısındakini 'öteki'leştirmekte, kendini hem muhatabından, hem de hakarete konu ettiğinden

[10] Bu ifade, siteye erişim tarihimiz olan 20.07.2005 tarihinden daha sonra kaldırılmıştır. Şu an sitenin en alt bölümündeki uyarı metninde bu ifade yer almamaktadır.

daha yüksek bir yere koymaktadır. Toplumsal bilinçaltında, 'öteki' olmaktan kaçınma güdüsü, insani farklılık ve zaaflarla alay edilmesi utancından daha baskın görünmektedir, ancak bu sosyal psikolojinin alanına giren bir konudur. Bu yazı için taranan örneklerde, yaş ve eğitim seviyesi düştükçe insani özelliklerin hakaret olarak kullanımının arttığı; eğitim seviyesi yükseldikçe bu kullanımların giderek azaldığı, ancak yok olmadığı tespit edildi.

Yazıda değerlendirilen örneklerin alfabetik listesi şöyledir:

Bireysel özellikler		Sosyal Özellikler		
Fiziksel	Zihinsel	Etnik, dinî	İdeolojik	Sınıfsal
Cüce	Alzheimer	Afrikalı	Agnostik	Aç
Cüzamlı	Bunak	Arap	Anarşist	Amele
Hasta	Embesil	Bedevi	Dinci	Besleme
Hastalıklı	İdiot	Çingene	Fethullacı, Fetocu,	Evde kalmış kız
Kör	Moron	Ermeni	Fetoşçu, Fettoshcu,	kurusu
Obez	Otistik	Kürt	Fetullahçı,	İrgat
Özürlü	Paranoyak	Rum	Kemalist	Karı kılıklı
Sağır	Psikopat	Sabetay	Komünist	Köylü
Sakat	Spastik	Süryani	Laik	Maraba
Şişko, şişman	Şizofren	Şopar	Liboş	
		Yahudi	Mason	
		Yunan	Sağcı	
		–	Siyonist	
		Dinsiz	Ulusalcı	
		Gâvur		
		İmansız		
		Kâfir		
		Kitapsız		

Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarının Olumsuz Anlamda Kullanımları

Selcan Sağlık*

Giriş

Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş öğelerinden ve yabancı kökenli biçimlerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları, herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan özel dil;[1] genel olarak teklifsiz, kaba vb. çeşitli konuşma biçimleri[2] olarak tanımlanan argonun, Türk dilinde 3 temel üzerine kurulduğu belirtilir:[3]

(1) Sözcüğün bağlı bulunduğu dildeki anlamını değiştirmek yoluyla yani sözcüğü mecazlaştırmak yoluyla;

(2) Argo sözcüğü yabancı dillerden aynen veya Türkçeye uygunlaştırılarak almak yoluyla;

---

* Dr. G. Selcan Sağlık, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara.

1 Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 3. baskı, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2007, s. 24.

2 Berke Vardar (yönetiminde), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul 1998, s. 26.

3 Ferit Develliioğlu, *Türk Argo Sözlüğü*, 5. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 39.

(3) Yabancı veya bağlı bulunduğu dilden uydurma, yakıştırma veya benzetme yoluyla.

Ferit Devellioğlu, bu üç temelden birincisini açıklarken Türkiye Türkçesinde *ahtapot*, *angut*, *bıldırcın*, *çakal*, *inek* gibi örneklerde hayvan adlarından kurulan argo kullanımları bu birinci gruba dâhil eder. Bu hayvanlar kimi zaman görünüşleri, duruşları, bakışları kimi zaman karakter özelliklerine göre insanlara benzetilerek, adları zamanla kurnazlık, tembellik, saflık, bayağılık vb. insana özgü soyut, çoğu zaman olumsuz kavramları nitelemek üzere metaforlaştırılmış ve yine insanlar için kullanılmaya başlanmıştır.

Dilbiliminde argo ile benzer bir kavram olarak *pejoratif* "kötüleyici, olumsuz" anlam kavramı ile de karşılaşılmaktadır. Pejoratif, bir kavramı kötülük, bayağılık değeri katarak belirten öğeler için kullanılan *aşağılayıcı* sözcükler[4] şeklinde tanımlanır. Bu çalışmada hayvan adlarının doğrudan argo olarak kullanılmalarının yanı sıra olumsuz anlamlar ifade etmek üzere pejoratif kullanımlarına da dikkat çekilecektir.

Türkiye Türkçesinde hayvan adlarının olumsuz anlamlı, argo kullanımlarını bugüne kadar hazırlana gelen argo sözlüklerimizden[5] tespit etmek mümkündür. Bu argo sözlükler göstermektedir ki, Türkiye Türkçesinde *angut*, *bıldırcın*, *keklik*, *kerkenez* gibi kuşlardan *tavuk*, *hindi*, *ördek*, *kaz* gibi kümes hayvanlarına; *keçi*, *kuzu*, *inek*, *öküz* gibi büyük ve küçük baş hayvanlardan, *ayı*, *çakal*, *geyik* gibi yaban hayvanlarına ve *kefal*, *sazan*, *uskumru* gibi balık adlarına varıncaya kadar pek çok hayvan adı argo kullanıma sahiptir.

Türkiye Türkçesi argosunda kullanılan hayvan adlarına, Halil Ersoylu'nun "Türk Argosunda Genel Dilin Hayvan Adlarından Yararlanılma" adlı makalesinde geniş yer verilmiştir. Ersoylu, çalışmasında hayvan adlarını I. Karada yaşayan hayvanlar, II. Suda yaşayan hayvan-

---

[4] Vardar, *age.*, s. 28.

[5] Devellioğlu, *age.*; Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Gerişletilmiş 5. baskı, Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2008. vd. Türkiye Türkçesinin argo sözlükleri için *bk.* Gülden Sağol, "Argo Sözlükleri", *Türk Kültüründe Argo*, SOTA yayınları, Haarlem- Hollanda 2002, s. 73-93.

lar, III. Hayalde yaşayan (mitolojik) hayvanlar olarak temelde üç sınıfa ayırmış, karada yaşayan hayvanları da kuşlar ve karada yaşayan diğer hayvanlar olarak ikiye ayırmayı uygun görmüştür.[6]

Konunun Türk lehçeleri ile ilgili olarak karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmelerinin çok fazla yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Türkmen Türkçesindeki hayvan adlarının olumsuz anlamlı kullanımları üzerinde detaylı olarak durulurken Türkiye Türkçesi de göz önüne alınacaktır.

1. Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarının Olumsuz Anlamda Kullanımları:

Hayvan adları tarihsel Türk dilinden günümüze olumlu-olumsuz çok çeşitli mecaz anlamlar yüklenmişlerdir. Kaşgarlı *Divân*'ında, bir kadın doğum yaptığında ebeye *tilkü mü togdı azu böri mü?* "tilki mi doğdu yoksa kurt mu?" diye sorulduğunu kaydeder.[7] Bu soru Divân'da, doğan çocuğun oğlan mı yoksa kız mı olduğunu öğrenmek amacıyla sorulurken, kız çocuk utangaç, çekingen ve kurnaz tilkiye, erkek çocukları ise cesur kurda benzetilirler.[8] Bugün bu soru Türkmen Türkçesinde bir şeyin neticesinin olumlu mu, olumsuz mu olduğunu öğrenmek amacıyla *Gurt mı tilki?* "Kurt mu, tilki mi?" şeklinde sıkça sorulmaktadır.[9] Türkmen Türkçesinde bu soru erkek tarafı adına kız istemeye giden *söz aydıcıya*, yani görücüye de vazifesini yerine getirdikten sonra sorulur. Görücü, kız tarafıyla görüşüp olan biteni erkek tarafına anlatmak için gittiğinde erkek tarafı sorar: *Gurtmısıñ, tilki?*. Söz aydıcı cevap olarak *Gurtdıruz* derse bu işlerin yolunda gittiği anlamına gelir.[10] Burada

---

[6] Halil Ersoylu, "Türk Argosunda Genel Dilin Hayvan Adlarından Yararlanılma", *Türk Kültüründe Argo*, SOTA yayınları, Haarlem-Hollanda 2002, s. 315-340.

[7] R. Dankoff, J. Kelly, *Mahmūd al-Kāšgarī's Dīwān Luġāt-it-Türk*, I, Harvard University Press, 1982, s. 216.

[8] *agy.*

[9] Berdi Sarıyev, "Türkmencedeki Nezaket Kurallarının Millî, Kültürel ve Dil Özellikleri", *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1999, s. 1012.

[10] G. Selcan Sağlık, "Türkmen Düğün Geleneği", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 2, Haziran 2006, s. 74.

Türk mitolojisinde önemli bir rol üstlenen *kurt* olumlu sonuca işaret ederken, *tilki* olumsuz sonuca işaret etmektedir. Türk dilinin tarihsel kaynaklarından *Kutadgu Bilig*'de de *arslan*, *esri* "kaplan", *toŋuz* "domuz", *böri* "kurt", *köpek*, *aδığ* "ayı", *ḳutuz* "yaban sığırı", *ḳazıl tilkü* "kızıl tilki", *tiṭir buġra* "deve aygırı/erkek deve", *saġızġan* "saksağan", *ḳaya ḳuzġunı* "kaya kuzgunu", *yılan*, *çaḳan* "akrep", *çıbun* "sinek" gibi hayvan adları ile yapılmış benzetmelere rastlanmaktadır:

Örneğin kötülük ile ilgili olarak;

isiz işke yaḳına sanga ḳalġa ḳor
isizlik yılan ol sini tikge kör

"Kötü arkadaşa yaklaşma sana zarar getirir; kötülük yılandır, dikkat et, seni sokar." (KB, 1297)

Bir kumandanda bulunması gereken vasıfların sayıldığı dizelerde;

kerek sü başıŋa bu bir ḳaç ḳılıḳ
yaġıḳa yüz ursa bu tüzse yorıḳ
yaġıda kör arslan yüreki kerek
ḳarıştuḳta esri bileki kerek
toŋuz teg tiṭimlig böri teg küçi
aδığlayu azġır ḳutuz teg öçi
yana alçı bolsa ḳazıl tilkü teg
tiṭir buġrası teg kör öç sürse keg
saġızġanda saḳraḳ kerek tutsa öz
ḳaya ḳuzġunı teg yıraḳ tutsa köz

"Düşmana karşı sefere çıkmak ve ordunun hareketini idare edebilmek için/ kumandanın şu birkaç vasfa sahip olması gerekir/ Onun yüreği harpte aslan yüreği gibi / ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalıdır/ O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli / ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır / Aynı zamanda kırmızı tilki gibi hilekâr olmalı/ deve aygırı gibi kin ve öç gütmelidir / Kendisini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı; gözünü kaya kuzgunu gibi uzaklara çevirmelidir." (KB, 2309-2313)

Bir diğer örnekte dünyada bütün iyiliklerin, kanunun, gelenek ve göreneklerin yok olmasından, sadece insan artıklarının, insan kılığında dolaşanların (hayvanların) kaldıklarından şikâyetle şöyle denilmektedir:

çadan teg tikerler, çıbun teg sorarlar
köpek teg ürerler ḳayusın urayı

"Onlar akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler / köpek gibi havlarlar, hangisine yetişeyim." (KB, 6601)

Kutadgu Bilig'den getirilen yukarıdaki örneklerde kötülük yılana benzetilirken, aslan yürekli, cesur; kaplan ve kurt güçlü, kuvvetli; domuz inatçı, ayı azılı, yaban sığırı ve erkek deve kinci, tilki hilekâr, saksağan ihtiyatlı, kuzgun keskin gözlü; sokması ile akrep, kan emmesi ile sinek ve havlaması ile köpek ise zararlı hayvanlar olarak görülmektedirler.

Türk kavimlerinin en eski zamanlardan beri en çok kullandıkları takvim sistemi olan,[11] dolayısı ile Türkmen kültüründe de yaşayan on iki hayvanlı Türk takvimi de Türkmenlerde kimi hayvan adlarına olumlu ya da olumsuz yaklaşımın tespitine yardımcı olabilir. Türkmen Türkleri arasında *müçe* adı da verilen bu on iki hayvanlı takvim sisteminde hangi yılın verimli, hangi yılın kurak, hangi yılın kış aylarının çetin olacağının ayırt edilmesi esas alınırken, hayvanların beden yapıları, yaşayış özellikleri, nitelikleri ve bütün bunlarla ilgili halk inanışları takip edilmektedir. Buna göre örneğin *it* yılı için halk arasında *it yılı ek, doŋuz yılı or* şeklindeki inanç hâkimdir. *Balık* yılı, balığın suda yaşaması sebebiyle suyun bol olduğu, verimli yıl olarak algılanırken; *yılan* yılı yılanın kumu yalamasından ötürü kurak geçecek yıl olarak algılanmaktadır. *Bicin* "maymun" yılı da yılan yılı ile benzer kabul edilir. Türkmenler arasında esasen *bicin* "maymun", *tovşan* "tavşan", *takık* "tavuk", *yılan* yılları zor geçen, ağır yıllar olarak kabul edilmektedirler.[12]

---

[11] Turan, Osman, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 32.

[12] Gurbanov, Ö., T. Tokgayev, S. Şanımakov, A. Eminov, *Türkmenistandaki Hayvanlarıŋ Atlarınıŋ Üçdilli Sözlügi (Türkmençe-Rusça-Latince)*, Ilım, Aşgabat 1997, s. 110.

Tarihsel kaynaklardan günümüze doğru gelindiğinde, Türkmen Türkçesinin henüz tam olarak hazırlanmış bir argo sözlüğünün mevcut olmadığı görülür. Bununla birlikte bu tür kullanımın bazı örneklerine *Türkmen Dilinin Sözlügi*'nde (1962) rastlamak mümkündür:

Doŋuz: 1. İri gövdeli, kalın ve kısa ayaklı, çift toynaklı hayvan 2. Söginç hökmünde ulanılyan söz: Mämmediŋ golundan sıpmarsıŋ doŋuz! "Sapar'ın elinden kurtulamazsın, domuz"B. Kerbabayev-Aylar (TDS, 265).

Eşek: 1. Kılyallar famılyasından boyu kısa, kulakları uzun hayvan 2. Sövme, beddua: Ol-a tüys eşek ekeni! "Tam bir eşekmiş!" (TDS, 822).

İt: 1. Yırtıcı memeliler famılyasından ev hayvanı 2. Tiksindirici, hain: Siz adamçılığını yitiren, yırtıcılık üçin yallanyan bir topar aşmaz itler! B. Kerbabayev-Aygıtlı Ädim (TDS, 344).

Tilki: 1. Köpek soyundan, uzun kuyruklu, memeli, yırtıcı hayvan 2. Çok hilekar, yalancı insan: Ol tüys tilkidir "O çok hilekardır/yalancıdır" (TDS, 649).

XVIII. yy. klâsik Türkmen edebiyatının en önemli şairi Mahdumkulu'nun Divan'ında dahi bu hayvan adları olumsuzluğu anlatmak için kullanılırlar

Doŋuz bolup sürlür namāz ḳoyanlar
Zeḳatsızıŋ ḳarnı yılan, çıyanlar
Doluban dağ kimin bolur yarānlar

"Domuz olup sürülür namazı bırakanlar/ Zekât vermeyen karnı yılan, çıyan dolu dağ gibi olur yarenler."[13]

Şair yukarıdaki dizelerinde namaz kılmayanları domuza benzetirken, zekât vermeyenleri ise üzerinde yılan ve çıyanlar barındıran dağa benzetir. Divan'da geçen bir diğer dizede ise *ġybetkeş sūreti doŋuzdur ḫūḳdır*[14] denilerek gıybet eden insan domuza benzetilmiştir. Aşağıdaki

[13] Hayati Yılmaz, *Mahdumkulu Divânı (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 170-20_°, 44.

[14] *age.*, s. 105[e3]/53, 298.

dörtlükte ise köpek ve tilkiye olumsuz yaklaşım söz konusuyken, aslan tercih edilmektedir:

Nämerde yüz ursaŋ işiŋ ḳayırmaz
İtden sümük islen bir zât ayırmaz
Tilki uzun günde özin toyurmaz
Yegdür aç hem bolsa şire yüz ursaŋ

"Namerde başvursan işini kayırmaz/Köpekten kemik istesen bir şey ayırmaz/ Tilki uzun günde kendini (bile) doyuramaz/ Aç da olsa aslana başvursan yeğdir."[15]

Türkiye Türkçesinde yukarıda saydığımız *domuz, eşek, it, tilki* gibi hayvan adlarının yanı sıra *çakal, sıçan, sırtlan, yılan* gibi hayvan adları da mecaz anlamlarıyla argoda kullanılmakta ve bu kullanım örneklerine hem standart dilin sözlüklerinde hem de argo sözlüklerinde rastlanmaktadır. Türkmen Türkçesinin standart türüne ait *Türkmen Diliniŋ Sözlügi*'nde ise bu hayvan adlarının *göçme mana* "mecaz anlam" içeren argo kullanımlarına rastlanmamakta, bu hayvan adları ile ilgili madde başlarında sadece *zool.* "zooloji" kısaltması düşülerek temel anlamlarının verildiği görülmektedir.

Türkmen Türklerinde hayvan adlarına olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenmesi durumuna Türkmenlerin ad verme gelenekleri de ışık tutar. Türkmen Türklerinin ad verme gelenekleri ile ilgili rivayetler hangi hayvan adlarına olumlu, hangi hayvan adlarına olumsuz yaklaşıldığını anlamamıza yardımcı olur. Bu rivayetlerden biri şöyledir:

"Bir rivayete göre bir yetişkine, doğduğunda anası-babası Eşek adını vermişlermiş. Bu kişi çocukluğunda kendisine takılan bu addan rahatsızlık duyuyormuş. Onu 14 yaşında evlendirmişler. 15 yaşına geldiğinde Nevruz bayramına yakın bir zamanda adını değiştirmek istemiş. Karısı da onun bu isteğini anlayıp, kendisine daha iyi bir isim seçip alması konusunda onunla konuşmuş, ancak Eşek karısının sözünü dinlememiş. Nevruz bayramının kutlandığı yerde toplanan yaşlılara meramını anlattığında, onlar bu meselede Eşek'in karısı ile konuştuk-

[15] *age.*, s. 76- 20[24]14b16.

tan sonra bir şey diyebileceklerini söylemişler. Çünkü kaideye göre evlenen delikanlı veya genç kız adını değiştirmek istediğinde, onun yeni adına karısının ya da kocasının da razı olması gerekirmiş. Eşek kibirli bir şekilde kendi erkekliğini öne sürerek bu konuda karısına danışmaya gerek olmadığını söylemiş. Bunu duyan yaşlılar 'Maşallah, anne-babası buna ad koyarlarken tam da layık olduğu, kendisine uygun bir adı koymuşlar. Onlar büyüdüğünde bunun eşek gibi kendi hayat arkadaşını dahi hesaba katmayan bir 'hayvan' olup yetişeceğini bilmiş olmalılar. Gelin biz de hakikatten uzaklaşmayalım bunun yeni adını Tayhar[16] koyalım' demişler ve Eşek adını Tayhar'a çevirmişler. Tayhar nevruz bayramında evine mutlu bir şekilde dönmüş. Karısı sormuş:

– Adını değiştirdiler mi? Yeni adını ne koydular?

Yeniyetme gururla:

– Tayhar, demiş.

Karısı:

– Vah alnı kara. Bir de yeni ad koydular diyorsun. Adına Tayhar koydularsa, aradan bir yıl geçer lakin sen yine de önceki Eşek olursun, diyen karısı bu gerçeğe üzülmüş."[17]

Bu rivayette inatçı yapısıyla dikkat çeken eşek/tayhar'ın bu özelliği inatçı, burnunun dikine giden insan rolündeki Eşek'e aktarılmıştır ve hoş görülmeyen bir huy olan inatçılık hayvan adı olan *eşek* adına pejoratif anlam yüklemiştir.

Bir başka Türkmen rivayetinde ise olumlu görülen ve insanlara özel ad olarak konulan hayvan adlarının örneklerine rastlamak mümkündür. Rivayete göre:

"Bir gezgin konar-göçerlerin yaşadığı bir köyde saygın bir ailenin evine misafir olur. Ev sahibinin adı İner, karısının adı da Maya'dır. Onlar misafiri iyi bir şekilde ağırlarlar. Misafir onların ailesi ile tanışıp, çocuklarının adlarını sorar. Oğullarının adlarının Arslan, Bars, Gaplan,

---

[16] Tayhar: İki-üç yaşındaki eşek.

[17] Arazbay Örayev, *Adat*, Ruh yayınları, Aşgabat 1995, s. 28-29.

Mö:cek; kızlarının adlarının Keyik, Maral, Ceren olduğunu öğrenir. Misafir içinden 'İner ile Maya'dan böyle hem yırtıcılar hem de nazik hayvanlar da doğabiliyormuş' deyip, eğer bunlar çocuklarının adlarını Köşek, Torum, Nergiz, Dürrek[18] diye koysalar çok daha uygun olacakmış diye düşünmüş."[19]

Rivayette geçen *aslan, kaplan, (dişi) geyik, mö:cek* yani *kurt* gibi yaban hayvanlarının yanı sıra Türkmenler için neredeyse evcil hayvan statüsünde olan ve her şeyinden faydalandıkları devenin cinsiyetine ve yaşına göre aldığı çeşitli adlar gözler önüne serilmektedir:

İner: Tek hörgüçlü erkek deve.

Maya: Tek hörgüçlü dişi deve.

Köşek: Bir yaşına gelmemiş deve yavrusu.

Torum: Bir yaşında deve yavrusu.

Nergiz: (<iner) İner gibi kız.

Bununla birlikte Türkiye Türkçesin argosunda "iri yarı, uzun boylu adam; aptal, salak"[20] anlamlarına gelen ve "bu kadar da olmaz, çok abarttın" anlamındaki *yok deve* ibaresinde de geçen *deve* adının Türkmen Türkçesinde de benzer argo kullanımlara sahip olduğu belirtilmektedir[21].

Türkmen Türklerinde deve gibi genel olarak olumlu yaklaşılan bir diğer evcil hayvan *köpek*tir. Türkmenlerde köpek, *hemayetkär* "himaye edici, totem hayvan" (TADS, 139) olarak kabul edilmekte ve kurt ile benzer saygıyı görmektedir. Nitekim köpek ile kurdun yakınlığı tarihsel Türk dilinde Divânü Lugat'it-Türk'te geçen şu atasözünde de görülmektedir: *yazıda börü ulısa, övdä it bagrı tartışur* "Bozkırda kurt

---

[18] Dürrek: İnci tanesi, inci taneli.

[19] Öräyev, *age.*, s. 28-29.

[20] Aktunç, *age.*, s. 92.

[21] Türkmen Türkçesinin sözlüğünde *deve* sözcüğünün argo kullanımına rastlanamamakla birlikte, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Berdi Şarıyev (Türkmenistan), hayvanın adının Türkmen Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki ile benzer argo kullanıma sahip olduğunu ifade etmektedir.

ulusa, (onun duygularını paylaştığı için) evde köpeğin ciğeri sızlar" (Dankoff-Kelly, 557). Bu sayede köpek sözcüğü "köpek gibi canı sıkı, dayanıklı çocuk" (TADS, 139) anlamlarında insanlar için özel ad olarak kullanılabilmektedir: 20. yüzyıl Türkmen halk şairi Ata Köpek Mergen gibi. Köpek Mergen, Köpekmırat adlarının yanı sıra İtbay, İtcan, İtalmaz (TADS, 130) gibi adlar da Türkmen Türklerinde çocuklara konan adlardır.

Türkmen Türkleri arasında ayrıca *İte, garınca-da gargış etmeli däl. İt saklamak döwletliligiŋ alamatı* "Köpeğe de karıncaya da beddua etmemeli. Köpek beslemek devletliliğin/zenginliğin alametidir" diyen halk inancı da mevcuttur. (THI, 22).

Köpekler biz insanların en sadık dostu ve hizmetkârı olarak görüldüklerinden Türkiye Türkçesinde de bu duruma atfen birine yalvarırken ya da birinden ısrarla bir şey isterken amiyane bir tabirle "kulun, köpeğin olayım, kapında köpeğin olurum" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ancak köpeğin iyi bir huy olarak algılanabilecek bu sadıklığı insanlar söz konusu olduğunda yalakalık olarak algılanabilmekte ve Türkiye Türkçesinde *köpek* sözcüğü pejoratif anlam yüklenmektedir.

Türkmen halk edebiyatı ürünlerinden deyimlerde, tekerlemelerde geçen hayvan adlarının incelenmesi de bunlardan hangilerinin olumlu hangilerinin olumsuz anlam taşıdığının tespitine ışık tutmaktadır:

Deyimlerde:

Ayı dostlığı: (Ayı dostluğu) Çıkara dayalı yüzeysel dostluk (TDFS, 21) (krş. TTü. "Köprüyü geçene kadar ayıya dayı demek")

Doŋzı batgada bas: (Domuzu çamurda bas) Bir kimsenin/düşmanın gaflet anını yakalamak (TDFS, 166).

Doŋzuŋ agı näme garası näme: (Domuzun akı ne karsı ne) Al birini vur ötekine, hiçbir işe yaramaz (DS, 78)

Eşegiŋ gulagına yasın okan yalı: (Eşeğin kulağına Yasin okuyor gibi). Karşıdakinin kendine söyleneni dinlememesi (TDFS, 385).

Goyun derisine giren mö:cek: (Koyun derisine giren kurt) İçten pazarlıklı, ikiyüzlü insan (TDFS, 98).

Guş bermek: (Kuş vermek) Yalan söylemek, aldatmak (TDS, 209)

Guş yürek: (Kuş yürek) Korkak, güçsüz (TDFS, 131).

Tovşan yürek: (Tavşan yürek) Korkak (TDFS, 322).

Yılanıŋ yigreneni narpız, olam hininiŋ agzında gögär: Yılanın iğrendiği nane ininin ağzında yeşerir (TDFS, 239) krş. TTü. İnsanın sevmediği gül burnunun dibinde biter.

Tekerlemelerde:

Yolbars biziŋ apımız "Aslan bizim büyüğümüz,

Gaplaŋ biziŋ gapımız Kaplan bizim kapımız,

Ayı biziŋ akmagımız, Ayı bizim ahmağımız,

Tozmak biziŋ toyçımız, Bok böceği bizim düğüncümüz

Gurt biziŋ gudamız, Kurt bizim dünürümüz

Şagal biziŋ şadımız, Çakal bizim eğlencemiz

Yılan biziŋ gamçımız, Yılan bizim kamçımız

Tovşan biziŋ tovcağmız, Tavşan bizim küçüğümüz

Suvulgan biziŋ suvluğmız Kertenkele bizim çalışkanımız" (THAS, 100-101)

Yukarıda yer alan deyimlerde ve tekerleme örneğinde görüldüğü üzere hayvanlar kimi zaman görünüşleri, duruşları, bakışları kimi zaman da karakter özelliklerine göre insanlara benzetilmektedirler. Örneğin *ayı* ahmak insana benzetilirken, *yılan* dış görünüşü sebebiyle bir kamçıya benzetilebilmektedir. Yaradılıştan ürkek ve telaşlı olup, bir insan gördüklerinde çok çabuk kaçabilen *kuş*, *tavşan* gibi hayvanların adları ise korkaklıkla bir anılır olmuştur. *Eşek* laf söz dinlemeyen yapısıyla inatçılığı nitelerken, İslâmiyette eti haram kabul edilen *domuz*, İslâmiyeti kabul etmiş diğer kavimlerde olduğu gibi Türklerde de sevilmeyen ve adı kötü anlamda kullanılan bir hayvan olmuştur.

Türkiye ve Türkmen Türkçelerinde domuzun bir diğer adı da *hınzır* (< Ar. Ḫinzîr)'dır: TrkmTü. *hınzır* (THAS, 80); TTü. *hınzır*: 1. Domuz 2. mec. Katı yürekli, gaddar 3. mec. Genellikle hoşa giden davra-

nış ve durum için şaka yollu söylenen söz (TS-I, 987). Türkmen Türkçesinde hayvan adlarının çoğunun domuz örneğinde olduğu gibi Arapça veya Farsçadan geçmiş alıntı adlarına rastlanmaktadır. Örneğin *mar* (< F. mâr) "yılan" (TDS, 429), *hırs* (<F. hırs) "ayı" (TDS, 727). Bu adlar sözlükte *köne* "eski" ibaresi ile verilmekle birlikte Türkmen atasözlerinde halen yaşamaktadırlar: *'Hıdır' diyip yapışanım, hırs bolup çıkdı* "Hızır diyip yapıştığım, ayı olup çıktı" (TDS, 727).

Türkiye Türkçesinde hileci, düzenbaz insanlar için kullanılan (Aktunç, 2008: 77) *çakalı* ise Türkmen Türklerinin sempatik buldukları düşünülebilir. *Şagal şagal şadı beg* (THAS, 100) ifadesinde de adı geçen bu hayvan Türkmenler arasında daima keyif ve eğlence ile özdeşleştirilmiştir. Bu durum hayvanın tabiatta çıkardığı, gülmeyi andıran sesinden ötürü olabilir. Hayvanın adı Türkmen Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde *armudun iyisini ayılar yer* atasözüne karşılık gelen, *gavunıŋ govusını şagal yer* "kavunun iyisini çakal yer" (THAS, 103) atasözünde de kullanılmaktadır. Yine bu hayvanın Türkmen klasik edebiyatı eserlerinde, destan ve rivayetlerde geçen bir diğer adı *ceneb* (THAS, 79)'dir.

Kendisinden korkulan *aslan*, *kaplan* gibi yırtıcılara ise her zaman saygıyla ve adeta tedirginlikle yaklaşılır: *şir balası şir bolar* "aslan yavrusu aslan olur" (THAS, 103); krş. TTü. *kurt eniği yine kurt olur / kurdun oğlu kuzu olmaz*.

3. Değerlendirme

Sonuç olarak Türkmen Türkçesinde hayvan adlarının olumsuz anlamda kullanımları ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunulabilir:

- Türkmen Türkçesinin henüz bir argo sözlüğünün mevcut olmayışı büyük bir eksik ve bu eksiğin bir an önce giderilmesi ise bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın Türkmen Türkçesinde hazırlanmış, Türkmenistan'da yaşayan hayvan adlarının üç dilli (Türkmen Türkçesi-Rusça-Latince) sözlüğü, giriş kısmında hayvan adlarının kullanım alanları ile ilgili verilen aydınlatıcı bilgiler ile son derece faydalı ve henüz Türkiye Türkçesi için gerçekleştirilmemiş bir çalışmadır.

- Burada standart Türkmen Türkçesindeki hayvan adlarının olumsuz anlamda kullanımları tespit edilmeye çalışılırken, yukarıda bahsi geçen Türkmen hayvan adları sözlüğünün yanı sıra, *Türkmen Dilinin Sözlügi*'nden, klâsik dönem Türkmen şairi Mahdumkulu'nun Divan'ından, Türkmen halk edebiyatı ürünleri olan rivayet, deyim, atasözü ve tekerlemelerden faydalanılmıştır. Bu kaynaklardan *Türkmen Dilinin Sözlügi*'nde kimi hayvan adlarının argo kullanımlarının *sögünç hökmünde* "sövme hükmünde" ibaresi ile verildiği görülmüştür.
- Her kültürde farklılık göstermekle birlikte, domuz, inek, karga, bit, pire, sinek, sıçan, yılan gibi eti yenmeyen veya leşle beslenen, kendisi pis ve görünüşü çirkin pek çok hayvan adı, şahıs adı olarak kullanılmamaktayken;[22] güç, kuvvet ve saygınlığa sahip oldukları düşünülen kimi hayvanlar ile kuş familyasından özellikle kapıcı kuşların adları insanlara verilebilmektedir. Türklerde de arslan, buğra, laçin gibi hayvanların adları insanlara verilmekte ve bu isimler *honorific names* "saygıdeğer adlar"[23] şeklinde nitelenmektedirler. Türkmen Türkçesinde de erkek çocuklarına cesur ve güçlü olmaları niyetiyle *Arslan*, *Böri* "kurt", *Yolbars* "aslan", *Mö:cek* "kurt", *Goç* "koç"; kız çocuklarına narin, nazik olsun diye *Ceren*, *Maral*, *Keyik*, *Bilbil* "bülbül", *Käkilik* "keklik", *Sona* "suna", *Tovşan* "tavşan", *Tot* "papağan" gibi hayvan adları verilmektedir. (bkz. TADS)
- Köpek örneğinde görüldüğü üzere, ortak kültüre sahip olmakla birlikte Türkiye ve Türkmen Türklerinde aynı hayvan adına farklı olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenebilmektedir. Bununla birlikte kurt, ortak Türk kültürünün bir parçası olarak figürleşmektedir. Burada geçen *Gurt mı ülki?* ifadesi ise Türkmen Türkçesinin tarihsel Türk diline yakın duruşunu sergilemektedir.

---

[22] Osman Kibar, *Türk Kültüründe Ad Verme. Kişi Adları Üzerinde Bir Tasnif Denemesi*, Akçağ yayınları, Ankara 2005, s. 69.

[23] R. Dankoff, J. Kelly, *Mahmūd al-Kašġarī's Dīwān Lugāt'it-Turk, III*, Harvard University Press, 1985, s. 262/5a

Kısaltmalar:

krş.	: Karşılaştırınız.
TTü.	: Türkiye Türkçesi.
TrkmTü.	: Türkmen Türkçesi.
DS	: *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü.*
KB	: *Kutadgu Bilig.*
TADS	: *Türkmen Adam Atlarının Düşündürişli Sözlügi.*
TDFS	: *Türkmen Dilinin Frazeologik Sözlügi*
TDS	: *Türkmen Dilinin Sözlügi.*
THAS	: *Türkmenistandaki Hayvanların Atlarının Üçdilli Sözlügi.*
THI	: *Türkmen Halk Irımları.*
TS	: *Türkçe Sözlük.*

Kaynaklar

Aktunç, Hulki, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Genişletilmiş 5. baskı, Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2008.

Altayev, S., G. Açılovan, S. Gücükov (Red.), *Türkmen Dilinin Frazeologik Sözlügi*, Ilım Neşriyatı, Aşgabat 1976.

Arat, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig, I-Metin*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1979.

Arat, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig, II-Çeviri*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1974.

Arat, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig, III-İndeks*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1979.

Ataniyazov, S., *Türkmen Adam Atlarının Düşündürişli Sözlügi*, Aşgabat 1992.

Dankoff, R., J. Kelly, *Mahmūd al-Kāšgarī's Divān Lugāti't-Turk*, I-II-III, Harvard University Press, 1982-1984-1985.

Devellioğlu, Ferit, *Türk Argo Sözlüğü*, 5. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankaral970.

Ersoylu, Halil, "Türk Argosunda Genel Dilin Hayvan Adlarından Yararlanılma", *Türk Kültüründe Argo*, Editörler: E. Gürsoy-Naskali, G. Sağol, SOTA yayınları, Haarlem-Hollanda 2002, s. 314-340.

Gurbanov, Ö., T. Tokgayev, S. Şammakov, A. Eminov, *Türkmenistandaki Hayvanların Atlarının Üçdilli Sözlügi (Türkmençe-Rusça-Latince)*, Ilım, Aşgabat 1997.

Hamzayev, M. Y., *Türkmen Dilinin Sözlügi*, İzdatelcrvo Akademi Nauk Turkmenskoy SSR, Aşgabat 1962.

Kara, Mehmet, Ahmet Karadoğan, *Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, Çağlar Yayınevi, Ankara 2004.

Kibar, Osman, *Türk Kültüründe Ad Verme, Kişi Adları Üzerinde Bir Tasnif Denemesi*, Akçağ yayınları, Ankara 2005.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 3. baskı, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2007.

Öräyev, Arazbay, *Adat*, Ruh yayınları, Aşgabat 1995.

Sağlık, G. Selcan, "Türkmen Düğün Geleneği", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 2, Haziran 2006, s. 71-85.

Sağol, Gülden, "Argo Sözlükleri", *Türk Kültüründe Argo*, SOTA yayınları, Haarlem- Hollanda 2002, s. 73-93.

Sarıyev, Berdi, "Türkmencedeki Nezaket Kurallarının Millî, Kültürel ve Dil Özellikleri", *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1999, s. 1011-1018.

Turan, Osman, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004.

Türkçe Sözlük, II C., 9. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Goçmuradov, B., *Türkmen Halk Irmları*, Magarıf, Aşgabat 1995.

Vardar, Berke (yönetiminde) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul 1998.

Yılmaz, Hayati, *Mahdumkulı Divânı (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

Sihâm-ı Kazâ'da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar

Abdullah Eren*

"Bu kadar cürmüle sen sağ olasın da yine ben
Vâcibü'l-katl olam ey bahtek-i azlem a köpek"

Sihâm-ı Kazâ, Nef'î'nin bakış açısıyla; kötüler üzerine atılmış kaza oklarına benzeyen hicviyeleriyle, -yöneldiği âlemin bir yansıması olarak, her ne kadar 'bu kubbede hoş bir sadâ' bırakmasa da- adına yakışır biçimde varlığını sürdürmektedir. Fakat felek, yayını *Rüstemane* çekip kötüler âlemine oklar yağdıran ve bu okları zaman zaman kendine doğrultan; kolladığı zalimlere hakaret etme cüretini(!) gösteren şairi, bu eserin sahibini vurmakta gecikmemiştir.

Hakaret, kişi, grup, karakter, nesne, kavram, davranış vb. hakkında edep ve nezaket sınırlarını ihlal edecek şekilde saldırı, sataşma ve alaya alma tarzında, görünüş, karakter, soy vb. ile ilgili olarak oluşturulan incitici tavırların genel adıdır. Hakaretlerde genel gaye intikam almak, muhatabı üzmek ve küçük düşürmektir.

Hakaretler beden dilinden, çeşitli nesnelere kadar geniş bir alanda; alaydan küfre kadar değişik biçimlerde ve derecelerde ortaya konu-

* Yrd. Doç. Dr. Abdullah Eren, Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu.

labilir. Yeri, kullanım gayesi ve oluşturduğu etki bakımından gülme, susma, tükürme, oturma, el hareketleri, resim, bitki, hayvan ve daha birçok unsura hakaret özelliği yüklenebilir.

Hakaretlerin büyük bir kısmı söz yoluyla gerçekleştirilir ve çoğu zaman abartı yönü ağır basan benzetmelere dayanır. Toplumda bu benzetmelerin çoğu deyimleşerek anonim bir hüviyet kazanır ve zihinlerde aşağı yukarı aynı çağrışımları yapar. Mesela 'öküz herif' ifadesi kullanılarak yapılan bir hakarette 'öküz'ün karşılığının ileri derecede kabalık ile duygu ve anlayış bakımından yoksunluk olduğu, 'çam yarması' ile iri cüssenin kastedildiği herkes tarafından bilinir. Hakaret sözleri temelde, gerçek veya yakıştırma sıfatların abartısı veya vurgulanmasına dayanır, bazen 'ahlaksız', 'kalleş' ve 'geveze' gibi doğrudan; bazen de 'çulsuz', 'kalın kafalı' ve 'şom ağızlı' gibi deyim ve 'kâfir', 'pislik' ve 'kahpe' gibi benzetmeye dayalı ifadelerle oluşturulan dolaylı anlatımlar şeklindedir.

Toplumlarda hakarete karşı olumsuz bir tavır sergilenir. Din, ahlak ve görgü kuralları hakaret etmeyi hoş karşılamaz. Buna paralel olarak, aynı durum edebiyatta da görülür. Böyle olmakla birlikte, hakaret ifadeleri Türk Edebiyatında başta hicviyeler olmak üzere çeşitli türler içerisinde doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaktadır.[1]

Divan şiirinde hakaret ifadeleri en yaygın biçimde *rakip* ve *zahit* gibi olumsuz tipleri hedef alır. Divanların özellikle gazel kısımlarında bu tiplerle ilgili olarak yapılan yergilerde *şeytan*, *köpek*, *domuz*, *eşek* gibi varlıklar zikredilerek yapılan hakaretler adeta sıradanlaşmıştır. Bununla birlikte divanlardaki yergilerde *kinaye*, *ta'riz*, *istihza*, *istidrak* gi-

---

[1] Hicivle ilgili olarak Tâhirü'l-Mevlevî (Tâhir Olgun) ve Hoca Neş'et'in görüşleri bir yönüyle, hakarete gösterilen tepki olması açısından dikkat çekicidir. Tâhirü'l-Mevlevî, hicviyeyi 'rezillikleri açıklamak ve rezilleri teşhir için yazılan yazılar' olarak tarif eder ve bu türdeki eserlerde edebe riayet etmek gerektiğini vurgular. Aksi takdirde sövülmüş ve rezil etme yerine rezillik yapılmış olunacağını belirtir (bk. *Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügatı*, hzl. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 53, 54.). Hoca Neş'et hiciv ve mizahı çirkef olarak nitelendirir ve bunlara benzer türlerde şiirler yazmaktan çekinmek gerektiğini söyler. (bk. Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ yayınları, Ankara 2005, s. 40).

bi söz sanatlarının yardımıyla hakaretten ziyade nükte ve mizah ön plana çıkar.[2] Nezaket sınırlarının iyice ihlal edildiği, küfür dolu manzumeler mecmualarda yer alır. Bu mecmualarda *hicviye*, *hezl*, *nükte*, *latîfe*, *şehrengiz* ve *sergüzeştname*ler bir araya getirilmiştir.[3]

Bu türler içerisinde özellikle hicviyeler müstehcenlik, küfür ve hakaret bakımından oldukça ileri seviyededir. "Divan şairleri, lütfunu bekledikleri kimseleri nasıl mübalağalarla övmüşlerse, sevmedikleri, yahut zarar gördükleri kimseleri de o nispette yermişlerdir. Bunlar, yermekte mübalağaya kaçmakla kalmamışlar, yererken ağız dolusu küfretmekten de çekinmemişler ve bu vadide küfrün son haddine varmışlardır."[4]

Hicviyelerde, yerilen kişiler sık sık olumsuz kavram, şahıs, varlık vb. ile ilişkilendirilir ve bunlar içerisinde hayvanlar önemli yer tutar. Tıflî'nin Nef'î hakkındaki mısraı;

Ulemâ düşmeni hınzîr Yezid ibn-i Yezid

"Âlimler düşmanı domuz, Yezid oğlu Yezid"

Fâzıl Paşa'nın Ziyâ Paşa hakkındaki beyti;

Bir köpek dişli teres hâin-i dîn ü devlet
Devletin nân ü niam azgınıudur ol kâfir

"O kâfir bir köpek dişli teres, din ve devlet haini; devletin ekmeği ve nimetleri ile azmıştır."

Osmanzade Tâib'in Nâbî ile hemşehrileri için yazdığı beyit:

Hemşehrîlerin tâ o kadar kesreti var kim
Nâbî'nin evi şimdi katır hânına benzer

"Hemşehrileri o kadar kalabalık ki Nâbî'nin evi şimdi katır hanına benzer."

---

[2] Bu söz sanatlarının kullanımı ile ilgili olarak bk. Mine Mengi, 'Divan Şiirinde Yergi Amaçlı Söz Sanatları', *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ yayınları, Ankara 2000, s. 81-90.

[3] Metin Akkuş, "Eski Türk Edebiyatında Hiciv", *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, Erzurum 2000, s. 61.

[4] A. Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Meşhumlar*, Enderun Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1984, s. 511.

bu tarz kullanımların sadece bir kaçıdır.[5]

Eski Türk Edebiyatında hiciv denince ilk akla gelen şair Nef'î ve ilk akla gelen eser Sihâm-ı Kazâ'dır. Nef'î bu eserinde kendisine kötülüğü dokunan ve Osmanlı'nın kötüye gidişinden sorumlu tuttuğu devlet adamlarını ve bunlarla ilişkisi bulunan kişileri, bir kısım sanatçı, zümreleri ve daha birçok kişiyi hicveder.

Hicvettiği kişiler karşısında dik ve korkusuz bir tavır sergiler, kendisine yapıldığını düşündüğü haksızlıklar karşısında savunma değil saldırı konumundadır. Devlet adamlarını hicvederken korkusuz ve acımasız bir şekilde kılıç kullanan güçlü bir savaşçı, diğer şahısları, özellikle şairleri hicvederken ise avıyla oynayan canavar gibidir.

Sihâm-ı Kazâ'da[6] genel gaye muhatabı rezil etmek, intikam almak ve had bildirmektir. Nef'î, eserinde, tabiat itibarıyla zalim, aşağılık ve cahil, görünüş itibarıyla iğrenç ve meymenetsiz düşmana 'dil kılıcıyla',[7] 'helak edici zehir gibi olan sözleriyle',[8] 'kazâ oklarına benzeyen mısraları ve güçlü tabiatının hamleleriyle',[9] 'katliam yaparcasına'[10] saldırır. Bu saldırı ona göre tamamen haklıdır ve gaza hükmündedir:

İ'tikâdumca gazâ eyledüm inşâallah

Hak bilür yok yere ben kimseye sögmem a köpek (I-3-55) "İnancıma göre inşallah gaza ettim. A köpek! Allah bilir, ben kimseye yok yere sövmem."

---

5 Alıntılar ve konuyla ilgili başka örnekler için bk. *age.*, s. 511-517.

6 Bu çalışmada Sihâm-ı Kazâ'nın, Metin Akkuş, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ yayınları, Ankara 1998, adlı kitaptaki metni esas alınmıştır. Kitapta, Sihâm-ı Kazâ metni biri 'Kasideler, Kıta-i Kebireler, Terkîb-i Bendler, Teci-i Bendler'; diğeri 'Kıta ve Rübailer' olmak üzere iki ana bölümde verilmiştir. Bu kitaptan alıntı olan ve dipnotlarda atıfta bulunulan ifade, mısra, beyit ve dörtlüklerle ilgili olarak yapılan numaralandırmada ilk numara (I- veya II-) ana bölümü, ikincisi manzume, üçüncüsü ise beyit numarasını göstermektedir. İki rakamdan oluşan numaralandırmalarda ilk rakam ana bölüm, ikincisi dörtlük numarasıdır. Dört rakamlılar, bentlerden oluşan manzumeler içindir ve ikinci numaradan sonra gelen Romen rakamı manzumenin bent numarasını, son rakam beyit numarasını işaret etmektedir.

7 II-2.

8 II-51.

9 II-1.

10 I-2-52.

Sihâm-ı Kazâ hakaret bakımından yoğun bir muhtevaya sahiptir. Şair, yer yer küfrün en ileri derecelerine varacak şekilde muhatabına hakaret eder. Hakaretlerde cinsel sapma, namussuzluk, dinsizlik, pislik, nesebin bozukluğu, fesatlık, çirkinlik gibi ithamlar sık sık söz konusu olur. İthamlar önemli ölçüde, muhatabı *eşcinsel*, *kadın satıcısı*, *dişki*, *şeytan*, *dev*, *gulyabani* gibi unsurlara benzetmek suretiyle gerçekleştirilir. Bu tarz anlatımlarda *eşek*, *köpek*, *domuz* gibi hayvanlar sıklıkla başvurulan hakaret unsurlarıdır.

Nef'î'nin muhatabını yererken hayvanları kullanmasının başlıca sebebi, ondaki insanlık dışı olarak gördüğü karakter ve davranışlardır. Hayvan kullanmak suretiyle yapılan hakaretler muhatabın akıl ve idrakten yoksunluğu, kabiliyetsizliği, kötülüğü, zarar vericiliği, utanmazlığı, şeref ve namustan uzak oluşu, boğazına düşkünlüğü, vücudunun çirkinliği ve pisliği gibi yönlerini vurgulamaya yöneliktir.

Şair, sahip olduğu karakter ve sergilediği davranışlarla insanlıktan çıkmış olduğunu düşündüğü kişi için hayvan ve diğer mahluklara dayalı hakaretleri niçin yaptığını ima edercesine bir beyitte okuyucuya şunları söyler:

Başlayam vaṣfına ol ẓâlim-i bî-pervânuñ
Böyle mel'ûnı olur mı görünüz insânuñ (1-5-II-12)

"O utanmaz zalimin özelliklerini anlatmaya başlayayım, -ki- insanın böyle melunu olur mu görün."

Sihâm-ı Kazâ'da hakaret unsuru olarak *eşek*, *köpek*, *domuz*, *maymun*, *ayı*, *beygir*, *fil*, *tilki*, *çakal*, *sırtlan*, *bebr -kaplana benzer bir canavar-*, *keçi*, *geyik*, *sığır*, *akbaba*, *kuzgun*, *baykuş*, *yarasa*, *tavuk*, *ördek*, *leylek*, *timsah*, *akrep*, *kaplumbağa* ve *ejderha* olmak üzere yirmi beş adet hayvana yer verilmiştir.

Eşek

Sihâm-ı Kazâ'da muhataba hakaret edilirken en yaygın kullanılan hayvan *eşek*tir. Eşek genel itibarıyla; akılsızlık, anlayışsızlık, cahillik, kabalık, yemeye düşkünlük, kadın düşkünlüğü, namussuzluk, uğursuz-

luk, kötülük ve rezillik ile bağlantılı olarak başvurulan bir hakaret unsurudur.

Eşek zikredilerek yapılan hakarette çok defa akıl ile idrakten yoksunluk ve cahillik esas alınır. Eşeklik tabiatına sahip olanda akıl olsa bile o yine de delilerin başında gelir.[11] Anlayışsız kişi eşek gibi olmakla birlikte eşekler böylelerinin yanında bilgin sayılır:

Bir harı var ki kendiden mollâ
Koltuğında Mutavveli görünür (I-6-42)

"Bir eşeği var ki, koltuğunda Mutavvel'i görünür, ondan daha molladır."[12]

Hâl böyleyken bu tür insan cahilliğinin farkında değildir, kendisini zamanın mükemmeli görür. Bundan da kötüsü bu özellikleri taşıdığı hâlde, zamanenin çoğu bu eşeği asrın en fazıletli hocası kabul eder.[13] Sözleri eşek anırması gibi manasızdır ve ahde vefa göstermez. İlimden nasipsiz olduğundan cünüpken imamlık yapar. Fakat aslında bunu bile yapacak kadar bilgisi yoktur.[14] Cahillik onu dinsizlerin başı yapar:

Ey tabîb-i müneccim-i câhil
Hak bu kim tıfa-şekl-i mübhemsin

---

[11] I-6-7.

[12] Bu beyit Ekmekçizade Ahmet Paşa hakkındadır. Eşek, onun mülazımı için yapılmış bir benzetmedir. Kitap taşıyan eşek benzetmesi genel itibarıyla bilgisi olmasına rağmen bunu davranışlarına yansıtamayan, okumuş cahiller için yapılır. Bu benzetme bir Kur'an ayetinde şöyle yer almaktadır: "Kendilerine Tevrat yüklenilip de sonra onu taşımayanların durumu, kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür. Allah zalim toplumu doğru yola iletmez." (Cuma-5)

Mutavvel, Arap Edebiyatı ile ilgili meşhur bir kitaptır. Bu eser, eşekle birlikte zikredilerek cahillik timsali, uğursuz ve rahatsız edici ses sahibi olan eşeğin bile muhataba göre daha bilgin ve belagat sahibi olduğu anlatılmak istenmiş, böylece cahillik mübalağanın gülüv derecesi ile ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra 'mutavvel' kelimesinin 'uzatılmış' anlamı dikkate alındığında; beyitte, eşeğin cinsel organına işaret edildiği ve şairin bu şekilde, 'molla geçinen bu mülazımın eşekliği apaçık ortadadır.' demek istediği de söylenebilir. Aynı kişi hakkında benzer ifadeler için bk. Maymun.

[13] I-6-43, I-6-44.

[14] II-115, II-110.

Seyyid iseñ de ey har-ı bahtek
Seyyid-i mülhidân-ı âlemsin (II-64)

"Ey cahil müneccim tabip! Hak bu ki anlaşılmaz, acayip, münafık birisin. Ey uğursuz eşek! Seyit isen de âlemdeki dinsizlerin seyidisin."[15]

Şair, muhatabı dinden-doğruluktan sapma derecesinde had safhalara ulaşmanın bir ifadesi olarak, Deccal'i sırtına alıp kırk günde dünyayı dolaşacağına ve olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inanılan eşeğe benzetir:

Seni kadar har da olur mı 'acabâ dünyâda
Harsin ammâ har-ı Deccâl ile tev'em a köpek (I-3-53)

"A köpek! Acaba dünyada senin gibi eşek var mıdır? Ancak -sıradan bir eşek değil- Deccal'in eşeği ile denk bir eşeksin."

O, zaten eşek olmasa da Deccal'in eşeğine seyis olur veya o eşeğin peşinden giderek Deccal'e uyar. Fakat buna gücü yoktur, yakalandığı 'berş' illeti onu kuvvetten düşürmüştür:

Tüvânâ olsa olurdı har-ı Deccâle har-bende
Veli berş âfetin almış tenînde kalmamış kuvvet (I-14-4)

"Gücü olsa Deccal'in eşeğine seyis olurdu. Fakat berş afeti -abraş hastalığı- sebebiyle vücudunda kuvvet kalmamış."[16]

---

[15] Eşeğin dinsizlik, münafıklık ve uğursuzluk ile ilgili olarak zikredilmesinde onun şeytanla olan münasebeti esas alınmıştır: Nuh peygamber tufandan önce hayvanları gemiye bindirirken; eşek sıra kendisine geldiği bilide, şeytan kuyruğuna asıldığı için gecikir. Bunun üzerine Nuh ona "Gir ya tuel'un!" diye seslenir. Böylece şeytan da onunla birlikte gemiye biner. (Hikaye için bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. baskı, Akçağ yayınları, Ankara 1995, s. 232-233.). Ayrıca, eşek anırması ile ilgili "Merkebin anırmasını işittiğinizde şeytan(ın şerrin)den Allâh'a sığınınız (ve: Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, deyiniz). Çünkü merkep şeytan görmüş (de öyle anırmış) dır. (*Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, C. IX, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 6. baskı, Ankara 1981, s. 67.) mealindeki bir hadis de bu münasebeti vurgulamaktadır.

[16] Beyitte geçen 'har-bende' ifadesi, seyis anlamına gelmekle birlikte -'bende' kelimesinin *bağlı, kul* ve *köle* gibi anlamlarından hareketle- eşeğin yedeği, sıpası, hizmetçisi ve kölesi olarak da değerlendirilebilir.

'Berş âfeti' bir cilt bozukluğu olan abraş hastalığını karşılamakla birlikte, afyon müptelalığı anlamına da gelir.

Bu ahir zaman eşeğine karşılık bazılarının eşekliği veya eşekle bağlantısı, mitolojiye göre hayvanları kısım kısım yeme ve yük taşıma için sınıflandıran İran hükümdarı Huşeng[17] tarafından tescillenmiştir. Bazılarınınki ise İsa Peygamber[18] zamanından kalmadır:

Devlet ile birbirinden farkı var ise eger
O har-i Deccâl ü bu har-bende-i Huşeng idi (1-4-8)

"Ulaştıkları paye itibarıyla bunlar arasındaki tek fark birinin Deccal'in eşeği, diğerinin Huşeng'in eşeğinin seyisi olmasıdır."

Saña nisbetle har-ender- har iken Veysî de
Yaraşur dense har-ı 'Îsî-i Meryem a köpek (1-3-52)

"A köpek! Sana nispetle -seninle yakınlığı münasebetiyle- eşeğin âlâsı olan Veysî'ye, Meryemoğlu İsa'nın eşeği dense yaraşır."

Bu beyitlerden anlaşılacağı üzere şaire göre 'eşeklik bâkîdir', kalıcı bir karakter özelliğidir. Bununla birlikte şair, bir beyitte, insanların gördükleri muameleler karşısında eşeklik durumunun değişkenlik arz edebileceğini ifade eder. Bazı insan kendisine verilen telkinle eşeklikten kurtulurken, bazısı gördüğü ihsan ile eşekleşir:

Mûsâ begi etdi har iken sohbetüñ insân
Bir hırka ile Fâ'izî-i rindi har etdüñ (II-104)

"Sohbetin Musa Bey'i eşek iken insan etti. Bir hırka ile rint Fâ'izî'yi eşek ettin."[19]

'Berş'in bir diğer anlamları arzu ve gönül isteğidir, dolayısıyla bu kelime şehvetle ilişkilendirilebilir. Bundan hareketle vücutta meydana gelen zayıflığın cinsel bozukluğa da dayandırıldığını söylemek mümkündür.

[17] Huşeng hakkında bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ yayınları, Ankara 2000, s. 176.

[18] İsa peygamberin bebekken annesiyle birlikte bir eşeğe binip Kudüs'e geldiği, dini yaymak için yine bir eşeğe binerek yolculuk yaptığı rivayet edilir. (bk. Pala, *age.*, s. 233.)

[19] Beyitte 'bey' asalet, ağırbaşlılık ve anlayışlılık göstergesi olarak kullanılmış; 'dünya işlerine aldırmayan' anlamına gelen 'rint'e ise berduşluk, görgüsüzlük, fakirlik ve açgözlülük anlamları yüklenmiştir. Bu şekilde, eşeklikten kurtulma ve eşekleşmede kişilerin mizaç, asalet ve konumlarının önemli faktörler olduğu ima edilmiştir.

Eşek olarak vasıflandırılan kişi kaba ve aşağılıktır, şereften mahrumdur.[20] Öyle kalın kafalı ve boğazına düşkündür ki 'haysiyet' kelimesini duysa yem zanneder:

Ne Türk idrâki yok iz'ânı yok bir kaltabân hardur
Yenür sanur 'alef gibi añılsa nâm-ı haysiyyet (I-14-3)

"Ne Türk! Aklı ve anlayışı bulunmayan namussuz bir eşektir. Haysiyet kelimesi anılsa, alef -yem, saman- gibi yenir -bir şey- zanneder."

Haysiyetsizliğin -namussuzluğun, şerefsizliğin- eşek zikredilerek ele alındığı mısralarda sıklıkla, Nef'î'nin 'Kirli Nigâr' dediği dönemin kadın şairlerinden Geredeli Nigâr devreye girer. Kirli Nigâr öyle maharetlidir ki müftüyü bile eşek eder:

Neçe müftîyi eşek etmiş o bir câdûdur
Saña ne ey har-ı lâ-yefhem ü sersem a köpek (I-3-35)

"O, nice müftüyü eşek etmiş bir cadıdır. Ey anlayışsız, sersem eşek, a köpek! Sen de ne oluyorsun ki?"

Kirli Nigâr, özellikle müfrü ve mollaları kendine hedef seçer veya bu tür kadının oyununa onlar gelir. Şair bu durumu, 'müftü ve molla değilim ki beni eşek etsin.'[21] diyerek ifade eder.

Eşeklikle itham edilmekten, Kirli Nigâr ile bağlantısı bulunan diğer kişiler de payını alır. Nef'î, bu bağlantıdan hareketle Bahsî'nin kahpe teftişine memur olduğunu, o kadının büyüsü ile eşekleştiğini ve elinden gelse o kahpeyi sırtına alıp gezdireceğini söyler.[22] Benzer bir durum Gürcü Mehmet Paşa için de söz konusudur; şair, o 'kirli fahişe'yi Paşa'nın sırtına bindirip teşhir etmek hevesindedir.[23]

Eşek tabiatlı olanların iyilikle münasebeti olamaz. Çünkü bunlar uğursuz, karaktersiz ve kabiliyetsizdir.[24] Bu türden bir insanın sadaret-

---

[20] I-2-37, I-5-63, I-11-24, I-14-18.
[21] I-3-39.
[22] II-16, II-17, II-18.
[23] I-3-31.
[24] II-113, II-61.

te bulunması Osmanlı'ya yakışmaz.[25] İnsanlık makamın yüksekliği ile ölçülmez. Başa geçmekle eşek adam olmaz. Anlayışı kıt, ahmak bir eşeğin devlet yönetiminde bulunması büyük yanlışlıktır:

Sadr-ı a'lâda görüp ol harı âdem sanmañ
Gürcinüñ yesteḫidür yerine ...dı gitdi (II-114)

"O eşeği sadarette görüp insan sanmayın. Gürcü'nün dışkısıdır, yerine...dı gitti."

Gidersün bu har-ı ebleh-firîbi sadr-ı dîvândan
Geçürsün yerine bir âsaf-ı pâkîze-iz'ânı (I-2-55)

"-Padişah- bu ahmak aldatan eşeği sadaret makamından azletsin. Yerine temiz anlayışlı bir veziri geçirsin."

Böyle insanlarla arkadaşlık edilmemelidir. Onlarla iyi ilişkileri bulunanın kendisi de eşektir.[26] Şair böyle birini -Gürcü Paşa'yı- methetmekle eşeklik yaptığını,[27] fakat daha sonra tövbekâr olup onu hicvetmek suretiyle intikam alarak bu durumu telafi ettiğini söyler:

Hele ben tâ'ib oldum hicv ile hem intikâm aldım
Eger Veysî o harlikde kalursa yine erzânî (I-2-48)

"Ben tövbekâr olup hem hiciv ile intikam aldım. Eğer Veysî o eşeklikte devam ederse, yine layığı bu."

Eşek şekil itibarıyla, çirkinlik anlatımı ile ilgili olarak zikredilir. Gürcü Paşa'nın ağzı; pis görünüşü ve genişliği ile bostana benzer. Çürümüş dişleri ise bu bostana korkuluk olarak dikilmiş eşek başı gibidir.[28]

Köpek

Sihâm-ı Kazâ'da köpek zikredilerek yapılan hakaretler muhatabın genellikle saldırganlık, kırıcılık ve hasar vericilik yönüne dayandırılır ve

---

[25] I-4-15.
[26] I-13-20, II-58, II-78.
[27] I-2-40, II-43.
[28] I-2-15.

özellikle Gürcü Mehmet Paşa'ya mahsus kılınır. Eserde Gürcü Paşa hakkında 'köpek' redifli altmış dört beyitlik bir manzume yer almaktadır.

Nef'î'nin, köpeği özellikle Gürcü Paşa'ya mahsus kılmasının sebebi, bu kişinin kendisine acımasızca saldırdığını düşünmesidir. Şair, Paşa'nın kendisini yok yere üç defa azlettiğini ve onun yüzünden ölüm fermanının çıktığını söyler.[29] Gürcü Paşa'yı 'dururken beni tekrar niçin incittin, kudurup beni yine ısırdın'[30] diyerek saldırganlık ve inciticilik bakımından azmış-kudurmuş köpekle özdeşleştirir ve kendisini incitmesine karşılık bu 'köpek' redifli hicviyeyi yazdığını ifade eder.[31]

Köpek tabiatlı olan kişi, insan değeri bilmez. Kapısına varanı kuduz it gibi dalar.[32] Aç gözlüdür, başkalarının elinde bulunanı kıskanır ve fırsatını bulduğunda, anında kapar:

Bu çok gördü bana devletle yağmâ-yı mansıbda
Koca samson gibi kapdı elümden bir dilim nânı (I-2-38)

"Bu memuriyet bolluğunda bana saadetle bir dilim ekmeği çok gördü, koca samson[33] gibi elimden kaptı."

Köpeklik alametlerinden bir diğeri de başkaları tarafından kışkırtılmaya müsait olmaktır. Gürcü Paşa'yı kışkırtıp şairin üzerine salan Kirli Nigâr'dır:

Sonra tuydum seni ol fâhişe kuşkurdugını
Hak belâsın vere ol fâhişeye hem a köpek (I-3-29)

"A köpek! Sonra seni o fahişenin kışkırttığını duydum. Hak o fahişenin de belasını versin."

Bu saldırı karşısında sessiz kalmak mümkün değildir.[34] Şair kendisine saldırılması sebebiyle dil kılıcını çekmiş, hicvetmek suretiyle Pa-

---

[29] I-2-24, I-3-17.

[30] I-3-28, I-3-27.

[31] I-3-60.

[32] I-2-36, I-5-III-29.

[33] Samson/samsun, savaşta veya kavgada kullanılmak üzere kullanılan iri köpeklere verilen addır.

[34] I-3-61.

şa'yı âdeta baştan ayağa yaralamıştır. Fakat buna rağmen o, hâlâ sapasağlam durmaktadır:

Çâk çâk etmiş iken tîg-i zebân ile seni
Kande bulduñ o kadar yâreye merhem a köpek (I-3-26)

"A köpek! Dil kılıcım seni parça parça etmişken, o kadar yaraya nerede merhem buldun?"

Bu tip insan soysuz, cahil, aşağılık, gönül ehlinin düşmanı, şeytanların, kâfirlerin ve aşağılık kişilerin dostu, din yoksulu, münafık, melun ve cehennemlik bir köpektir.[35] Böyle insanın devlet kademelerinde bulunması özellikle sadrazam olması Osmanlı için 'musibet', 'matem', ve 'ihanet'tir.[36] Osmanlı'nın kötüye gidişi ve çeşitli cephelerde yenilgiye uğraması hep bu büyük fitneler çıkaran, gizliden gizliye devleti satan, edepsiz, hain köpek yüzündendir.[37] Saltanatın namusunu ayaklar altına alıp nice insanın ölümüne sebep olanlar böyle insanlardır:

Pâymâl eylediñüz saltanatıñ 'ırzını hem
Yok yere oldı telef ol kadar âdem a köpek (I-3-8)

"A köpek! Saltanatın ırzını çiğnediniz, hem o kadar insan -sizin yüzünüzden- yok yere telef oldu."

Gürcü Paşa bu kadar günah ile sağ kalırken, şair kendisine 'katli vacip' hükmü verilmesine anlam veremez, buna 'gâvur kadısının bile razı olamayacağını' söyler ve feleğe sitem eder.[38] Böyle birini hicvetmek, katle müstahak olmak için geçerli bir sebep olamaz.[39] Devletin yeniden düzene girmesi için asıl o köpeğin katledilmesi gerekir:

'Addolunsa eger esbâb-ı nizâm-ı devlet
Seni katl eylemedür cümleden evvel a köpek (I-3-12)

---

[35] I-3-22, I-3-2, I-5-II-20, I-3-14, I-5-IV-34, I-3-37, I-3-13.
[36] II-3, I-3-3, I-3-4.
[37] I-3-6, I-3-10, I-3-7, I-3-9.
[38] I-3-15, I-3-16.
[39] I-3-17.

"A köpek! Eğer devlet nizamı için tedbirler sıralansa, seni katletmek hepsinden önce gelir."

Fakat iş bununla bitmez. Bu köpeğin çok yemekle vücudu dev gibi olup ağırlaştığı için tabutunu file yüklemek gerekir. O murdar leşi insanlar çekemez;[40] aslında fillerin çekebileceği dahi şüphelidir:

Filler de çekemezse ne 'acep lâşeñi kim
Var mı bir sencileyin dîv-i mülahhem a köpek (I-3-25)

"A köpek! Leşini filler de çekemezse şaşılacak şey mi? Senin gibi semizlemiş bir dev -daha- var mı?"

Domuz

Domuz kullanılarak yapılan hakaretlerde genel itibarıyla, domuzun pisliği ve haramlığı esas alınır. Şair; muhatabını pislik, dinden uzaklık, nesepteki belirsizlik ve pisboğazlık yönünden ele alırken bazen domuz olarak nitelendirir, bazen de domuzla yan yana getirir.

Hiç kimse domuz gibi olan biriyle uğraşmak istemez. Çünkü bu tip insan kendisi pis olduğu gibi etrafına da pislik bulaştırır. Böyle birini düşünmek dahi zihinde domuz kanı gibi pis bir etki bırakır. Bu pislik mahşere kadar ortadan kalkmaz:

Sonuñda böyle bir hınzîr ile düşdi ser-i kârum
Ki çıkmaz dâmen-i endîşeden tâ haşre dek kanı (I-2-51)

"Sonunda işim böyle bir domuzla uğraşmak oldu; ki onun kanı fikrimin eteğinden ta mahşere dek çıkmaz."[41]

Domuz eti, Müslüman için haramdır. Fakat aç gözlü ve melun olan kişi haram-helal gözetmeden önüne geleni hırs ile yer. Bu hırs ona yaban domuzunu bile anında yuttuabilecek derecededir:

---

[40] I-3-24.

[41] Kanın mahşere kadar kalması, 'kan gütmek' anlamına da gelir. Şair böylece Gürcü Paşa'ya olan şiddetli düşmanlığının mahşere kadar devam edeceğini anlatmak istemiştir.

Tama' bir mertebe zâtında mel'ûnuñ ki hırsından
Yudardı kuyrugından bulsa ger hûk-ı beyâbânî (I-2-11)

"Melunun tabiatında açgözlülük o derecededir ki; eğer yaban domuzu bulsa, hırs ile, kuyruğundan yutardı."[42]

Domuzu yemek gibi yetiştirmek de dinen sakıncalıdır ve Müslüman için aşağılayıcı bir durumdur. Bir beyitte şair, Gürcü Paşa'yı İslam'dan uzak olmanın bir göstergesi olarak -devşirme oluşuna da işaretle- domuz çobanı olarak nitelendirir ve nesebinin karışıklığını, bozukluğunu da vurgulayarak böyle birinin İslam devletinde vezir olmasının uygunsuzluğunu şöyle dile getirir:

Vezîr-i mülk-i İslâm olmaga lâyık mıdur andan
Toñuz çobanı Gürcî Ermenisi Türkî Çingânî (I-2-9)

"Domuz çobanı, Gürcü Ermenisi, Türk Çingenesi olan birinin İslam ülkesine vezir olması layık mıdır?"[43]

Onun kadar büyük devlet düşmanı olması mümkün değildir. Padişahın o domuzu azli veya katlettirmesi gerekir:

Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzîr
Ne turur saltanatuñ sâhibi bilsem a köpek (I-3-11)

"A domuz, a köpek! Senin kadar devlet düşmanı mı olur. Saltanatın sahibi niçin bekliyor bilmiyorum.)"

---

[42] 'Domuz yemek' haram yemenin, 'domuzu kuyruğundan yutmak' haram yerken gösterilen aldırmazlığın, aceleciliğin ve pisboğazlığın bir göstergesidir.
Beyitte 'melun' kelimesi kullanılarak muhatabın kendisinin de domuz olarak nitelendirildiğini söylemek mümkündür. Domuz, bir Kur'an ayetinde Allah'ın lanet ettiği kişilerin anlatımında şöyle yer alır: "De ki: Allah katında, 'kesinleşmiş bir ceza olarak' bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın kendisine lanet ettiği, onu karşı gazaplandığı ve onlardan maymunlar ve domuzlar kıldığı ile tağuta tapanlar; işte bunlar, yerleri daha kötü ve dümdüz yoldan daha çok sapmışlardır." (Mâide-60)
'Hırs' (___) kelimesinin, 'ayı' anlamına gelen *hırs* (___)'a benzerliği münasebetiyle Gürcü Paşa'nın aynı zamanda ayıya benzerliğinin ima edildiği de söylenebilir.

[43] Domuz çobanlığı İslam'a aykırılığın ve aşağılık olmanın bir göstergesidir. Şeyh-i San'an adlı birinin bir Hıristiyan kıza gönül verip domuz çobanı olması şeklindeki meşhur bir hikâye vardır. Hikâyenin özeti için bk. Pala, *age.*, s. 512, 513.

Maymun

Sihâm-ı Kazâ'da maymuna hareketli oluşu ve görüntüsü esas alınarak yer verilir. Şair, bir beyitte Ekmekçizade Ahmet Paşa'nın mülazımı ile ilgili olarak 'uyuz eşek' ve 'maymun'u birlikte zikrederek komik bir tezat ve görüntü ortaya koyar:

Bir uyuz har mülâzımı var kim
Şekli meymûn çengeli görünür (1-6-22)

"Bir uyuz eşek mülazımı var ki, şekli çengeli görünen maymuna benzer."[44]

Bunun yanı sıra bazen 'maskara' kelimesi ile muhataba ima yoluyla maymun yakıştırması yapıldığını söylemek mümkündür:

Sıklet-i zâtı Keşiş Tagı ile dengâdeng
Kendi amma ki 'aceb mashara-i çâpük ü şeng (1-16-3)

"Vücudunun ağırlığı Keşiş Dağı[45] ile denk iken böyle hızlı ve kıvrak bir maskara olması tuhaftır."

Ayı, Beygir, Fil

Ayı karakter bakımından anlayışsızlık, hamlık, ahlaksızlık, kötü tabiatlılık, aşağılık ve kahalık; soy bakımından bozukluk; şekil bakımından iri cüsse karşılığı olarak kullanılan bir hakaret unsurudur. Şair böyle birini methetmekle düştüğü hatayı ve onun devlet kademleri içerisindeki yerinin uygunsuzluğunu şöyle ifade eder:

Ki ne idrâki var ne rüşdi var ne hüsn-i ahlâkı
Hiç insân medh eder mi böyle hırs-ı çengelistânı (1-2-41)

---

[44] 'Çengeli görünen maymun', cinsel organı görünen maymuna işaret etmekle birlikte; 'çengel' kelimesi ile -'çengeli' ifadesini 'çengeli' olarak okumanın mümkün olması münasebetiyle- aynı zamanda muhatabın bedeninin zayıflığı ve kamburluğu, hareketlerinin kıvraklığı kastedilmiş olabilir. Bu kelime 'orman' anlamına da gelmekle, beyitte çağrışım yoluyla 'orman kaçkını' ve 'orman gibi tüylü olmak' deyimlerinin ifade ettiği anlamlar da söz konusu edilebilir.

[45] Keşiş Dağı, Uludağ'ın eski ismidir. Muhatabın cüssesinin iriliğini vurgulamak için zikredilmiştir. Beyitte özellikle 'Keşiş' Dağı zikredilmekle, muhatabın dini bakımdan sapkınlığına dair ima yollu bir itham da söz konusu olur.

"Ne anlayış, ne olgunluk, ne de güzel ahlakı var. İnsan hiç böyle bir orman ayısını metheder mi?"

Hidmet-i devlete sâ'ir vüzerâdan görcler
Bir fürûmâye koca ayuyı akdem a köpek (1-3-5)

"A köpek! Senin gibi bir sütü bozuk koca ayıyı devlet hizmetinde diğer vezirlerden ileri görürler! -Ne kötü bir durum."

Beygir ve fil vücudun dev gibi olması ve çirkinliği söz konusu olduğunda zikredilen hayvanlardır. Şair, Gürcü Paşa'yı 'bir yuları, bir de semeri eksik' fil heybetli beygir olarak nitelendirir ve olağanüstü büyüklüğü ve şerli oluşuyla Deccal'in eşeği olmaya namzet gösterir:

Ne dîv efsân yok bir bârgîr-i fil-peyker kim
Har-i Deccâldür derdüm eger olsaydı pâlânı (1-2-2)

"Bu dev öyle yularsız, fil suratlı-heybetli bir beygirdir ki; eğer semeri olsaydı, 'Deccal'in eşeğidir.' derdim."[46]

Tilki, Çakal, Sırtlan, Bebr

Tilki kaltabanlık, düzenbazlık, hilekârlıkla birlikte zikredilen bir hayvandır. Derviş Ali adlı bir kişi bu özelliklerle bir tilki türü olan 'karsak'a benzetilir.[47] Tilkiye benzetilen bir diğer kişi Fırsatî'nin babasıdır. Şair, annesine de çakal yakıştırması yaparak Fırsatî'yi 'köpek tabiatlı sarı sırtlan' olarak takdim eder:

Şikal-i mâdedür mâder peder rûbâhter anı
'Acep mi sarı sırtlan kendi olsa ol köpek sîret (1-14-15)

---

[46] 'Yularsızlık' ele geçmenin ve zapt edilmenin güçlüğünün bir ifadesidir; Deccal'in eşeğinin olağanüstü gücüne ve hızına işaret eder.

'Fil-peyker' ifadesini şeytan ile ilişkilendirmek de mümkündür: Muhyiddin Arabî'nin, Şecertü'l-Kevn adlı eserinde yer verdiği bir hadiste şeytanın kafasının büyük bir fil kafasına benzediği anlatılmaktadır. (Muhiddin-i Arabî, *Şeceretü'l-Kevn*, çev. Abdulkadir Akçiçek, 2. baskı, Alperen yayınları, Ankara 2005, s. 149.)

[47] 1-16-5.

"Anası çakal babası tilki olan o köpek tabiatlının sarı sırtlan olması şaşılacak şey mi?"[48]

Bebr, Kâmûs-ı Türkî'de; "Hindistan ve Afrika'da yaşayan, kaplana benzer ve ondan büyük yırtıcı bir canavar" olarak tanımlanır. Sihâm-ı Kazâ'da muhatabın yabaniliği ve hayvanî yönü anlatılırken zikredilir:

Añā nisbet seg-i salhâne bebr-i Berberistanî
Añā nisbet har-ı gûnân u mâ'is-i âhû-yı tebbet (I-14-12)

"Mezbaha köpeği, Berberistan canavarı, anıran eşek, Tibet keçisi hep onu anlatan sıfatlardır."[49]

Keçi, Geyik, Sığır

Keçi, Fırsatî ile Itrî için yapılan bir benzetmedir. Fırsatî için yapılan benzetmede inatçılık ima edilir: Nef'î şiir sahasında kendini canavara benzetir, Fırsatî ise bu canavar karşısında ayak diremesi mümkün olmayan teke hükmündedir.[50] Itrî için yapılan keçi benzetmesinde mi-

---

[48] 'Fırsatî' ile sırtlan arasında -mahlasın anlamına binaen- sırtlanın başka hayvanların, özellikle aslanların, avladıklarını kapıp karnını doyuran 'fırsatçı' bir hayvan olması bakımından da ilgi kurulabilir.

Sırtlan ile birlikte sarı rengin zikredilmesi, Fırsatî'nin benzinin sarılığını anlatmakla birlikte bu durumun kıyafet ilmine göre karakterdeki bir takım olumsuz özelliklerin belirtisi olarak kabulü ekseninde de değerlendirilebilir. Sarışın insan için Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi, Kıyafetnamesinde, 'Kalbi sahte, dönek; işi hıyanettir.' der. bk. Âmil Çelebioğlu, "Kıyafet İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1998, s. 238.

[49] Beyit günümüz Türkçesine aktarılırken 'tebbet' kelimesinin, esas alınan metindeki dipnotta bulunan 'tiybet' karşılığı kullanılmıştır. *mâ'is* kelimesi lügatlerde bulunamadığından onun yerine, bu kelime ile benzerliği bulunan, vezin ve anlam olarak da beyte uyan *ma'z* -keçi- kelimesi tercih edilmiştir.

Beyitte eşek-köpek, bebr-Tibet keçisi dörtlüsüyle oluşturulan leff ü neşrde; köpek ve eşek 'evcillik', bebr ve Tibet keçisi 'yabanilik' yönünden ilişkilendirilmiş; farklı kıtalarda bulunan iki memleket de zikredilerek, muhatabın hayvanlığı âdeta bütün dünyadaki hayvanları kapsayacak şekilde yansıtılmak istenmiştir.

[50] II-93.

zah ağır basar. Şair, kahpe olarak nitelendirdiği Bahsî'yi, keçiye benzettiği Itrî'ye bindirip teşhir etmek niyetindedir.[51]

Geyik, karısını kıskanmayanlar için yapılan bir benzetmedir. Şair, Fırsatî'nin başındaki hacamat şişesiyle boynuzlu geyiğe benzediğini ifade eder.[52]

Sığır, Ekmekçizade hakkında küfür içeren bir beyitte yer alır. Şair, bu şahsın namussuzluk söz konusu olduğunda kurbanlık sığır gibi uysal olduğunu söyler.[53]

Akbaba, Kuzgun, Baykuş, Yarasa

Akbaba ve kuzgun dünya malına tamah eden, devlet işlerini kendi çıkarlarına kullanan kişiler için yapılan bir benzetmedir. Bu tip insanlar 'dünyaya, âdeta bir leşe konmuş akbaba ve kuzgun gibi sarılmıştır.'[54]

Yarasa cahil, kabiliyetsiz, anlayışsız kişiler için kullanılan bir benzetme unsurudur. Şair, âlemi aydınlatan güneşe benzettiği şiir kudretini anlamayıp inkar edenleri tabiatı karanlıklara alışmış, ışıktan nefret eden yarasalara benzetir:

Tab'uma münkir olan fırka-i huffâş-ı nihâd
Şem'-i hûrşîd-i cihân-tâba neçe yuf derler
Bize incinmesün ol silsilenün serdârı
Öyle ehl-i dil-i nâdân-revişe yuf derler (II-43)

"Tabiatıma münkir olanlar, âlemi aydınlatan güneş meşalesine 'yuh' diyen yarasa tabiatlı fırkadandır. O kafilenin başı bize incinmesin, -aslında- öyle kaba ve cahil tarza sahip olup gönül ehli geçinen kişilere 'yuh' denir."

---

[51] I-15-14.
[52] II-98.
[53] I-8-8.
[54] II-34.

Baykuş, uğursuzluğu ve viranelerde bulunması yönünden Meşrebî için zikredilir:

Meşrebî â gidi ey yâve- h"âr-ı bî-ma'nâ
Bekle yanın seni Rûma götürür mahdûmuñ
Yuvalansañ n'ola ol hâne-i vîrânuñda
Hemdemi sencileyin bum olur şûmuñ (II-39)

"A deyyus, ey manasız saçmalıklar söyleyen Meşrebî! Oğlunun seni yanında Anadolu'ya götürmesini bekle. O virane evinde yuvalansan ne olur ki? Uğursuzun hemdemi, senin gibi, baykuş olur."

Tavuk, Ördek, Leylek

Tavuk, Kirli Nigâr için -büyük ihtimalle birden çok erkekle birlikte olması düşüncesine binaen- yapılmış benzetmedir. Şair, 'o tavuğu' hicvetmek sebebiyle, 'şairlik tabiatının bulanmasından' ve 'nazım incisini böyle bir kahpeye küpe etmekten' dolayı olumsuz bir durum ortaya çıksa da bunun kendisine noksanlık getirmeyeceğini söyler.[55]

Ördek, 'bir beyitte şarlatan tabiatlı kişiler için, 'Şaşkın ördek göle kıçından dalar.' atasözünü çağrıştıracak şekilde kullanılır.[56]

Leylek, boş konuşmaya dayalı olarak zikredilen bir hayvandır. Nef'î, kendisine faydası dokunmadığını düşündüğü babasını boş sözlerinden ve şiirdeki kabiliyetsizliğinden dolayı leylekle ilişkilendirir:

Peder bu mısra'ı kendi söylemişdi bilür

Minâre üstine laklak çıkar yapar hâne (I-1-14) "Bu mısraı kendi söylemiştir bilir: "Leylek minare üstüne çıkıp -laklak ile- ev yapar."

Timsah, Akrep, Kaplumbağa

Timsah benzetmesi ile yapılan hakarette pisboğazlık ve şişmanlık esas alınır. Şair, Gürcü Paşa'yı karnı şişmiş, ağzından iğrenç kokular gelen bir timsaha benzetir.[57]

---

[55] II-27.
[56] I-12-14.
[57] I-2-14.

Akrep ve kaplumbağa yürüyüş bakımından zikredilmeleri itibarıyla ortaklık arz eder. Akrep, ahlaken düşük kadınların yürüyüşüyle bağlantılı olarak kullanılan bir hakaret unsurudur. Şair, bir beyitte Nev'îzade'yi utanmaz bir kahpeye benzetir[58] ve ardından onun yürüyüşünde kahpelere özgü eda bulunduğunu ima için; kuyruğunu kıvırması, yukarıda tutması münasebetiyle akrebi zikreder:

Tutalım kim o pes-i perdeden etmiş inkâr
Andan özge bu reviş kimseye akreb degül â (1-15-6)

"Olmaz ya, tutalım, kahpeliğini, inkâr eder gibi olmuş; bu kahpelere özgü, akrebe benzer tarzdaki yürüyüş ondan başka kimseye ait değil a!"[59]

Kaplumbağa yavaş ve yük taşıyanlara has bir vaziyette yürüyen bir hayvan olmak münasebetiyle zikredilir. Şair, gemi direğine benzettiği hicvine karşılık, Gürcü Paşa'yı bu direğin saplandığı bir kaplumbağa olarak tasavvur eder ve bu hâlde 'Frengistan'ı ve Berberistan'ı dolaşsın.'[60] diyerek onu âleme nasıl teşhir ve rezil ettiğini anlatır.

Ejderha

Ejderha tehlike, kötülük ve azgınlığın bir ifadesi olarak Gürcü Paşa hakkında yapılan bir benzetmedir. O ejderhânın kuyruğuna basıp harekete geçmesine sebep olan Kirli Nigâr'dır. Şair bu durumu, *Kuyrugñ basma Nigârâ uyur ejderhânuñ* "Ey Nigâr! Uyuyan ejderhanın kuyruğuna basma" ve *Kuyrugın basdı bir uyur ejderhânuñ kasd* ile "Bilerek, uyuyan ejderhanın kuyruğuna bastı"[61] mısralarıyla dile getirir.

---

[58] I-15-5.

[59] 'akreb' kelimesi beyitte 'pek yakın' anlamını da karşılamakla birlikte, kast edilen anlam itibarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır.

[60] I-2-56.

[61] I-3-30, II-20.

Sonuç

Sihâm-ı Kazâ, âdeta bir hesaplaşma ve savaş meydanıdır. Nef'î bu eserinde söz silahını bütün gücüyle harp edercesine ve en acımasız şekilde kullanarak muhatap edindiği kişiyi rezil etmeye, şeref ve haysiyet bakımından yıkmaya çalışır; bunun için de sıklıkla hakaretlere başvurur. Bu hakaretler ona göre haklı bir mücadele için sarf edildiğinden, toplumdaki zararlı insanlara dikkat çekmesi ve kötülerle mücadele aracı olması bakımından kutsal bir gayeye yöneliktir.

Nef'î, hüsrana ve yenilgiye uğratmak istediği muhatabının hem karakter hem de şekil bakımından olumsuz yönlerini karikatürize eder ve bunu yaparken, önemli ölçüde hayvanlardan faydalanır. Hayvanlar hakaret unsuru olarak, bir insanda bulunmaması gereken özellikleri belirgin bir şekilde yansıtma ve bu yolla aşağılama işlevi görür; muhatabın akıl ve idrakinin bulunmayışı, kötülüğü, nesebinin belirsizliği ve vücudunun çirkinliği ekseninde yoğunlaşır.

Sihâm-ı Kazâ'da hakaret gayesiyle hayvanlar içerisinde en çok eşek, köpek ve domuz zikredilir. Genel itibarıyla, eşek anlayışsızlığın ve cahilliğin; köpek acımasızlık ve saldırganlığın; domuz pislik ve dinsizliğin birer simgesi durumundadır. Diğer hayvanlar da aşağı yukarı benzer anlamları yüklenmektedir. Hayvanlarla ilgili anlamlandırmalar muhatabın çeşitli yönlerinin mübalağalı bir şekilde anlatımını sağlar ve teşbihlerde benzetme yönü işlevi görür.

Eserde hicvedilen kişilerin özelliklerinden hareketle adeta kötülük, ahlaksızlık, yabanilik ve vahşilik bakımından idealize edilmiş bir hayvanlar âlemi manzarası ortaya konulmuştur. Şair bu manzara üzerinde hâkim bir konumda yayını sonuna kadar gerer ve ara sıra feleğe doğrultarak hücuma girişir.

Bu manzarada siretlerin -huy ve mizaçların- çeşitliliğinin ve bu çeşitlilikte kötülük alanlarının kesişmesi ve benzeşmesinin bir yansıması olarak suretler daima hareketli ve değişkendir. Karşısına çıkanı dalayan kudurmuş köpek; fahişeler söz konusu olduğunda eşek, dinden sapma durumunda domuz, yeme hususunda ayı vb. olup maceradan maceraya atılır, şekilden şekle girer. Şair bu hareket ve değişkenlik içe-

risinde kahramanı etkili bir biçimde teşhir ve rezil edecek hakaretleri yer yer sövgülerle iç içe sıralar.

Hakaret ve sövgüler Sihâm-ı Kazâ'yı, her ne kadar edebî olmaktan uzaklaştırmış olsa da, bir yönüyle toplumun göz ardı edilemeyecek argo kültürünün örneklerini sergileyen bir metin hâline getirir. Bu örneklerin Nef'î gibi kudretli ve hünerli bir şairin kaleminden çıkmış olması esere ayrı bir hüviyet kazandırır.

Eser, yazıldığı dönemin Osmanlı toplumundaki bazı ahlaki ve siyasi aksaklıkları sergilemesi ve bunlar karşısındaki tepki tarzlarından bir yansıma olması, bir takım kötü örneklerden hareketle ideal insan tipi hakkında bazı önermeleri ima etmesi yönlerinden de önemlidir.

Sihâm-ı Kazâ, Nef'î'nin bakış açısıyla; kötüler üzerine atılmış kaza oklarına benzeyen hicviyeleriyle, -yöneldiği âlemin bir yansıması olarak, her ne kadar 'bu kubbede hoş bir sadâ' bırakmasa da- adına yakışır biçimde varlığını sürdürmektedir. Asırlar boyunca elden ele dolaşan, günümüzde dahi çok bilinen bu eser üzerindeki çalışmaların sayısı arttıkça, onun başta hiciv olmak üzere mizah, dil, folklor, sosyoloji ve tarih gibi çeşitli sahalardaki yeri ve zenginlikleri daha belirgin bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

Kaynaklar

Akkuş, Metin, "Eski Türk Edebiyatında Hiciv", *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, Erzurum 2000, s. 47-67.

Akkuş, Metin, *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ yayınları, Ankara 1998.

Çelebioğlu, Âmil, "Kıyafet İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1998, s. 225-262.

Levend, A. Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, 4. baskı, İstanbul 1984.

Mengi, Mine, 'Divan Şiirinde Yergi Amaçlı Söz Sanatları', *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ yayınları, Ankara 2000, s. 81-90.

Mermer, Ahmet, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ yayınları, Ankara 2005.

Muhiddin-i Arabî, *Şeceretü'l-Kevn*, çev. Abdulkadir Akçiçek, 2. baskı, Alperen yayınları, Ankara 2005.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. baskı, Akçağ yayınları, Ankara 1995.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, C. IX, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 6. baskı, Ankara 1981.

Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lûgatı, hzl. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ yayınları, Ankara 2000.

Kazakça Sövgüler

Mesut Altun*

Kazakçadaki sövgü ifadeleri genel olarak diğer Türk lehçelerinde kullanılan sövgülerle benzerlikler göstermektedir. Bu benzerlikleri sövgü amacıyla kullanılan fiiller, sövülen unsurlar, sövgüden etkilenmesi amaçlanan organlar ve sövenin ifade ettiği eylemi gerçekleştirecek olan organ adlarında görmek mümkündür. Birçok dilde olduğu gibi Kazakçada da sövgüler büyük ölçüde ataerkil kültürün karakterini yansıtmakta ve çoğu zaman cinsel içerikli mesajlar taşımaktadır.

Sovyet döneminde Rusçanın diğer Orta Asya Türk halklarının dili üzerindeki etkisi Kazakça için de geçerliydi. Bu sebeple aynı anlamda olan Kazakça ve Rusça küfürler bir arada kullanılmıştır. Bu durum bugün de devam etmektedir.

Kazakçadaki sövgü dağarcığı, başta Türkiye Türkçesi olmak üzere diğer Türk lehçelerine göre daha kısıtlı gibi görünse de mevcut sövgülerin kullanım sıklığı oldukça yüksektir. Öyle ki gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiş olan bazı sövgüler topluının her tabakasında rahatlıkla duyulabilir.[1]

---

* Mesut Altun, Araştırmacı, Uniwersytet Jagiellonski Instytut Filologii Orientalnej, Krakow.

1 Bu çalışmada ele alınan sövgüler yazar tarafından 1996-2002 yılları arasında Kazakistan'da derlenmiştir. Kazakça sövgüler üzerine yazılmış iki kitap bulunduğunu tespit ettik, ancak bu kitaplara ulaşma imkânımız olmadı.

1. Sövgülerde sık kullanılan fiiller

Sigüw "S.kmek"

İterüw "Sokmak, s.kmek"[2]

Kazakçada bu iki sövgü fiilinin yanı sıra daha farklı kullanımlara da rastlanabilir.

Tığuw/ Tığıp berüw "Tıkmak"

– *Kotağımnı kötiñge tığıp beremin!* "Y.rağımı g.tüne tıkarım!"

Şığaruw "Çıkarmak"

– *A.ıñ(nı) şığaramın!* "A.ını çıkarırım!"

Birş etkiziw "Haşırt, gacırt ettirmek; sivri bir şey sokarak yırtınak"

– *A.ıñ(nı) birş etkizemin!* "A.ını yırtarım!"

2. Sövülen kişinin hedef alınan değerleri ve sövülen unsurlar

Sövülen kişinin değerlerine yönelik sövgüler daha çok aile fertlerini ve yakın akrabayı hedef almaktadır. Diğer Türk lehçelerinden farklı olarak Kazakçada sövülenin kız kardeşlerine *(karındas, siñili, apşe)* yönelik bir kullanıma rastlanmıyor.[3]

– *Şeşeñ(nin) a.ın sigeyin!* "Ananın a.ını s.keyim!"

– *Ekeñ(niñ) awzınga itereyin!* "Babanın ağzına sokayım!"

– *Atasına lağınet!* "Atasına lanet!"

Mèşhur Jüsip Köpeyev, *Kazakañ Bokavız Sözderi* (Bu eser üzerinde Sèrsenbi Dèvitov çalışmıştır.);

Akselew Seydimbek, *Kazakañ Bèypil Sözderi.*

[2] Kazakça sövgülerde kullanılan bu iki fiile karşılık Türkiye Türkçesinde kullanılan sövgü fiilleri şöyledir: *S.kmek, koymak, sokmak, çakmak, geçirmek, becermek, düzmek, vurmak, dürtmek, kaymak, gömmek, kakmak, vb.*

[3] Kazakçadan farklı olarak diğer Türk Lehçelerinde 'kız kardeşlere' yönelik bazı sövgü örnekleri:

- Bacını s.keyim! (Türkçe)
- *Gızını s.keyim!* "Kızını s.keyim!" (Türkmence)
- *Doğanını s.keyim!* "Kardeşini s.keyim!" (Türkmence)

– *Şeşeñ a.ı!* "Ananın a.ı!"

– *Yob tvoy mat!* (Rus) "Ananı s.keyim!"

Sövülen kişiyi, organlarını doğrudan hedefleyen sövgüler:

– *Kelleñge kotağım!* "Kellene y.rağım!"

– *Kötiñge kotağım!* "G.tüne y.rağım!"

– *Mıyıñdı sigeyin!* "Beynini s.keyim!"

– *Kötiñdi sigeyin!* "G.tünü s.keyim!"

– *Kotağımnı jeysiñ!* "Y.rağımı yersin!"

– *Kotağımnıñ basın jeysiñ!* "Y.rağımın başını yersin!"

Cinsel içerikli olup da eylem belirtilmeksizin doğrudan organ adları verilerek ifade edilen sövgüler:

– *Kotak!* "Y.rak!"

– *Kotakıñ bası!* "Y.rağın başı!"

– *Köt!* "G.t!"

– *Pizdets!*[4] (Rus) "A.cık!"

– *Huy!* (Rus) "Y.rak!

Bazı sövgüler, sövülen kişiye buyruk şeklinde ifade edilir.

– *Kurı!* "Defol!"

– *Joğal!* "Defol!"

– *Jap awzıñdı!* "Kapa çeneni!"

– *Kötiñdi kıs!* "G.tünü kıs!" ('otur oturduğun yerde' anlamında)

– *Paşol na huy!* (Rus) "S.ktir git!"

– *İdi na huy!* (Rus) "S.ktir git!"

Kişilere hakaret amaçlı (alaycı, küçük düşürücü, aşağılayıcı) sövgüler çok yaygındır.

– *Jındı!* "Deli!"

---

[4] Bu söz sıklıkla coşkulu bir takdir ifadesi olarak kullanılır.

– *Jelep* "Orospu!"

– *Jezökşe!* "Fahişe!" (Jez: sivri)

– *Pırt!* "Fahişe!"

– *Añkaw!* "Salak!"

– *Mambet!* "Kıro/Maço!"

– *Oñbağan!* "Kötü niyetli!"

– *Jeksunn!* "Sevimsiz!"

– *Sumdık!* "Kötü niyetli!"

– *Satkın!* "Satılmış, hain!"

– *Ment!** "Piç!"

– *Buzık!* "Yaramaz! Aylak! Kötü niyetli."

– *Mèdeniyetsiz!* "Medeniyetsiz!" (Görgüsüz anlamında)

– *Körgensiz!* "Görgüsüz!" (edepsiz/terbiyesiz anlamında)

– *Uyatsız!* "Utanmaz!"

Rusçadan alıntı sövgüler de günlük hayatta yaygın olarak kullanılmaktadır.

– *Psih!* "Sapık!"

– *Tupoy!* "Ahmak!"

– *Durak!* "Deli!"

– *Bardak!* "Pasaklı!"

– *Dalbayob!* "İbne!"

– *Suka!* "Orospu!"

– *Blet!* "Orospu!"

– *Patsan!* "Çömez!"

– *Pidaraz!* "Gaveren!"

– *Goluboy!* "Homo!"

---

* Bu sövgü özellikle trafik polisleri için kullanılır.

– *Hitriy!* "Kurnaz!"

– *Pohuy!* (Rus) "S.ktir et!"

Kazakça hayvan adları da hakaret amaçlı sövgü olarak kullanılmaktadır.

– *İt!* "İt!"

– *İşak!* "Eşek!"

– *Şakal!* "Çakal!"

– *Mal!* "Mal!"

– *Añ!* "Yaban hayvanı!" (görgüsüz anlamında)

– *Haywan!* "Hayvan!"

– *Zver!* (Rus) "Vahşi hayvan!" (İlkel, görgüsüz anlamında)

– *Kazyol!* (Rus) "Keçi, davar!"

– *Baran!* (Rus) "Koyun!"

– *Petuh!* (Rus) "Horoz!" (İbne anlamında)

Ayrıca Kazakistan'daki azınlıkları ve komşu kültürleri yeren, yabancı düşmanlığı içeren sövgüler de dikkate değer niteliktedir.[5]

– *Yevrey!* "Yahudi!" ("kurnaz, hilekâr" anlamında)

– *Tatarin!* "Tatar!" ("kurnaz, hilekâr" anlamında)

– *Sart!* "Özbek!" ("tüccar; hilekâr" anlamında)

– *Koja!* "Hoca!" (Kazak olmayan, azınlık)

– *Tsigan!* "Çingene!"

---

[5] Komşu kültürleri yeren Kazakça sövgüler gibi Rusça, Kırgızca, Özbekçe ve Türkmencede de Kazaklara yönelik sövgüler görülebilir:

- Kırgızca burnundan konuşan anlamında *Manka Kazak!* "Sümüklü Kazak!" deyimi vardır.
- Ruslar kendi aralarında konuşurken Kazakları *zver* "Vahşi hayvan" diye adlandırırlar.
- Özbekçede "Ruslaşmak istersen önce Kazak olman lazım" mealinde; Türkmencede ise "Kazak s.ken yaşlanmaz" anlamında bir deyim bulunmaktadır.

3. Deyimleşmiş sövgüler

– *Adamnıñ köti kuwıs bolğan son kuwısaberedi!*

"İnsanoğlunun g.tü oyuk ya, devamlı oydurmak ister!"

– *Beri karasan betiñni, arı karasan kötiñni sigeyin!*

"Beri baksan suratını, geri baksan g.tünü s.keyim!"

– *Adna daska, dva saska!* (Rus)

"Bir tahta, iki çivi!" (Küçük göğüslü bayanlarla alay etmek amacıyla)

– *Tvayajena maya jena, mayajena tvaya sestra!* (Rus)

"Senin karın benim karım, benim karım senin kız kardeşin!"

Sövgü listesi[6]

1. Kazakça kelimelerle yapılmış olanlar

Fiiller:

İterüw "Sokmak, s.kmek"

Sigüw "S.kmek"

Tığuw/ Tığıp berüw "Tıkmak"

İsimler:

Añ! "Yaban hayvanı!"

Añkaw! "Salak!"

Buzık! "Yaramaz! Aylak! Kötü niyetli."

Haywan! "Hayvan!"

İşak! "Eşek!"

İt! "İt!"

---

[6] Bu listede yer alan sövgü ve hakaret kelimelerinden pek az bir kısmı (*jeksurın, uyatsız, körgensiz*, vb.) *Kazak Tiliniñ Sözdigi*, Almatı 1999 ve *Kazak Tiliniñ Frazeologiyalık Sözdigi*, Almatı 1977, gibi temel sözlüklerde yer almaktadır. Kazakça sövgü ifadeleri için *sözdikke eñbegen sözder* "sözlükte yer alamayan sözler" tabiri kullanılır.

Jeksızın! "Sevimsiz!"

Jelep "Orospu!"

Jezökşe! "Fahişe!"

Jındı! "Deli!"

Koja! "Hoca!"

Kotak! "Y.rak!"

Körgensiz! "Görgüsüz! Edepsiz!"

Köt! "G.t!"

Mal! "Mal!"

Mambet! "Kıro, maço!"

Mèdeniyetsiz! "Görgüsüz!"

Oñbağan! "Kötü niyetli!"

Pırt! "Fahişe!"

Sart! "Özbek!"

Satkın! "Satılmış, hain!"

Sumdık! "Kötü niyetli!"

Şakal! "Çakal!"

Tatarın! "Tatar!"

Uyatsız! "Utanmaz!"

Kelime grupları ve cümleler:

– *A.ıñ(nı) bırş etkizemin!* "A.ını yırtarım!"

– *A.ıñ(nı) şığaramın!* "A.ını çıkarırım!"

– *Adamnıñ köti kuwıs bolğan son kuwısaberedi!* "İnsanoğlunun g.tü oyuk ya, devamlı oydurmak ister!"

– *Atasına lağınet!* "Atasına lanet!"

– *Beri karasan betiñni, arı karasan kötiñni sigeyin!* "Beri baksan suratını, geri baksan g.tünü s.keyim!"

– *Èkeñ(niñ) awzınga itereyin!* "Babanın ağzına sokayım!"

– *Jap awzıñdı!* "Kapa çeneni!"

– *Joğal!* "Defol!"

– *Kelleñge kotağım!* "Kellene y.rağım!"

– *Kotağımnı jeysiñ!* "Y.rağımı yersin!"

– *Kotağımnıñ basın jeysiñ!* "Y.rağımın başını yersin!"

- *Kotaktıñ bası!* "Y.rağın başı!"

– *Kötiñdi kıs!* "G.tünü kıs!"

– *Kötiñdi sigeyin!* "G.tünü s.keyim!"

– *Kötiñge kotağım!* "G.tüne y.rağım!"

– *Kun!* "Defol!"

– *Ment!* "Piç!"

– *Mıyıñdı sigeyin!* "Beynini s.keyim!"

– *Şeşeñ a.ı!* "Ananın a.ı!"

– *Şeşeñ(niñ) a.ın sigeyin!* "Ananın a.ını s.keyim!"

2. Rusçadan alıntı olanlar

Baran! "Koyun!"

Bardak! "Pasaklı!"

Blet! "Orospu!"

Dalbayob! "İbne!"

Durak! "Deli!"

Galuboy! "Homo!"

Hitrıy! "Kurnaz!"

Huy! "Y.rak!

Kazyol! "Keçi, davar!"

Patsan! "Çömez!"

Petıdı! "İbne!"

Pidaraz! "G.tveren!"

Pizdets! "A.cık!"

Psih! "Sapık!"

Suka! "Orospu!"

Tsigan! "Çingene!"

Tupoy! "Ahmak!"

Yevrey! "Yahudi!"

Zver! "Hayvan!"

Kelime grupları ve cümleler:

– *Adna daska, dva saska!* "Bir tahta, iki çivi!"

– *İdi na huy!* "S.ktir git!"

– *Paşol na huy!* "S.ktir git!"

– *Pohuy!* "S.ktir et!"

– *Tvaya jena maya jena, maya jena tvaya sestra!* "Senin karın benim karım, benim karım senin kız kardeşin!"

– *Yob tvoy mat!* "Ananı s.keyim!"

MAHKEMELİK HAKARET

17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları

Mehmet Salih Erkek*

Şiddet genel anlamda fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet olmak üzere üçe ayrılmaktadır.[1] Psikolojik şiddet duygusal bir saldırıdır. Sözcükler yoluyla şiddet uygulama geçmişten bugüne devam ede gelmiş bir olaydır ve en az fiziksel şiddet kadar yaygındır. Karşıdaki insanda aşağılanma, eşitsizlik, utanma, duygusal olarak yaralanma, eziklik, güvensizlik, yılgınlık oluşturan bu sözcükler küfür ve hakaret sözcükleri olarak karşımıza çıkmaktadır.[2] İlkel toplumlarda küfrün ilk formları sosyal ve dinî kurumların tahribi olarak ortaya çıkmıştır ve tanrıların isimleri saygısızca kullanıldığından bu tarz ifadeler kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Hemen sonrasında ise küfrün bir başka formu müstehcen

---

* Mehmet Salih Erkek, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, Diyarbakır.

1 Michaud'a göre ise en geniş anlamda şiddet, "karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan veya dolaylı veya dağınık olarak diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki /manevi) bütünlüğüne, mallarına, simgesel ve sembolik kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranmasıdır." Yves Michaud, *Şiddet*, çev. Cem Muhtaroğlu, İletişim yayınları, İstanbul 1997, s. 8.

2 Birçok filolog konuşmanın küfre yakın cümlelerle başladığını düşünmektedir. Ashley Montagu, *The Anatomy of Swearing*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2001, s. 5-7.

kelimeler kullanılması küfreden kişinin yaralayıcı kanıtı olarak ortaya çıkmıştır.[3]

İnsanların küfrederken hedef aldıkları varlıkları üç temel grup altında toplayabiliriz:

1- Kişinin kutsal değerlerine karşı yapılan küfür

2- Kişinin mahremiyetine karşı yapılan küfür

3- Doğrudan kişiye veya kişiliğine karşı yapılan küfür

Aslına bakılırsa bu üç olguya karşı yapılan saldırıları birbirinden ayırmak zordur. Ama genel olarak kutsal değerler içerisine kişinin inandığı dine, tanrısına, kutsal kitabına, inançlarına, kutsal mekân ve eşyalarına, geçmişine, vatanına, bayrağına, millerine ve buna benzer değerlerine yapılan küfürler girerken, mahremiyete karşı yapılan küfürler içerisine kişinin anne, baba, kardeş, eş, çocuk, ecdat ve akrabalarına, dost, arkadaş, aşiret, cemaat, toplumuna, cinsiyetine ve cinsel tercihlerine yapılan küfürler girmektedir.

Küfre mahremiyete bir saldırı olarak baktığımızda kızgınlık ve öfke anında kişinin içerisinde biriktirdiği enerjiyi bu şekilde müstehcen sözlerle ifade ettiğini görürüz. Şurası kesindir ki küfürler eril kimliklidir. Çünkü kişinin fiziksel gücü karşısındakini alt etmeye yetecekse fiziksel gücüyle, yetmeyecekse cinsel gücünü göstererek karşısındakini yaralamaya çalışır. Bu suretle kişinin hasmı hemcinsiyse bu cinsel gücünü onun üzerinde gösteremeyeceği için (bazı örnekler hariç ki o ifadeler de küfür olarak sayılmaktadır) hasmından çok herhangi bir kadın yakını -ki en fazla ana, kız kardeş ve eş- üzerinde cinsel bir güç gös-

---

[3] İnsanların neden küfrettikleri tam olarak açıklanamasa da bazı bilim adamlarınca onları bu davranışa iten temel sebep doğalarında var olan şiddet duygusudur. Küfretmek, küfreden kişinin zayıflığı olarak görülmektedir. Çünkü kişi kendisinden daha büyük güçlere karşı korunma içgüdüsüyle fiziksel bir tepki veremediği durumlarda sözlü olarak o kişiye zarar verme yolunu tercih etmektedir, daha doğru bir ifade ile psikolojik olarak karşısındakine şiddet uygulamış olmaktadır. Hem de bu psikolojik şiddet içeren sözler kişinin en saygı duyduğu varlıkları üzerine yapılır ki böylelikle fiziksel şiddetten daha fazla etkili olur. Netice olarak şiddetin temelinde can yakma düşüncesi vardır. *age.*, s. 1.

terisi yapılmış olmaktadır. Tabiatıyla bu durum kişinin mahremiyetine saldırı olduğu için özellikle doğu toplumlarında en büyük hakaret olarak kabul edilmektedir.

Sosyal anlamda hoş görülmeyen bir davranış formu olan küfür karşısında toplum ve egemen iktidar tarafından birtakım yaptırımlar uygulanmıştır. İlkel toplumlarda küfreden kişi ile konuşmama, yalnız bırakma, toplum veya yaşam alanı dışına çıkarma, bedensel cezalar ve hatta ölüm gibi yaptırımlar uygulanırken, devlet mefhumunun doğması ve kanunların yapılmasıyla birlikte bu davranışın cezası cinsine göre belirlenmiştir. Semavi dinlerde de küfür etmek uygun bir davranış olarak görülmemiş ve yasaklanmıştır.

İslâm Hukuku ve Osmanlı Kanunları Açısından Küfür

İslâm hukukunda suçlar üç kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım suçlar ki bunlar şahsa karşı işlenilen suçlar olan katil (cinayet'ün nefis) yani bir kimseyi öldürmek veya bir kimseyi çeşitli şekillerde yaralamak (cerh) suçlarıdır. İkinci kısım suçlar ise Kuran tarafından gösterilmiş olup, Allah'a karşı işlenen suçları kapsamına almaktadır. Bunlar, hırsızlık, zina, şarap içme, kazif veya zinâ iftirası, yol kesme, irtidat veya ridde denilen İslâm dinini terk etmek gibi suçlardır. Üçüncü grup suçlar ise hakkında ayet ve hadis bulunmayan ve ceza takdirinin hâkime bırakıldığı tazir gerektiren suçlardır.[4]

Görüldüğü üzere zina iftirası ve hakaret İslâm ve Osmanlı hukukunda kazif terimiyle karşılanmaktadır. Kazif "bir kimseye rayir ve şetm maksadıyla zina isnat etmek veya nesebini nefyetmek"[5] olarak tanımlanırken bir diğer tanımda "iffetli bir insana açıkça veya nesebin nefyi şeklinde zina isnadıdır."[6] Eski hukukumuzda iki çeşit iffete iftira ve sövme suçu mevcuttur. Birincisi ta'zir cezası gerektiren sövmelerdir.

---

[4] İlhan Akbulut, "İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, C. 52, S. 1, s. 167–168.

[5] *Fetâvâ-yı Hindiyye*, C. IV, çev. Mustafa Efe, Akçağ yayınları, Ankara bty, s. 56.

[6] Sahir Erman, *Hakaret ve Sövme Cürümleri*, 2. baskı İstanbul 1989, s. 17.

İkincisi ise had cezası gerektiren sövme ve iftira suçudur.[7] Kadı, huzurunda davalı ve davacının beyanlarını dinleyerek olayın ta'zir mi yoksa had mi gerektirdiğine karar verir. Ta'zir cezalarına örnekler vermek gerekirse Müslüman bir kimseye dinsiz, Yahudi, taharetsiz, kâfir gibi sözlerle hakaret etmenin cezası taz'irdir. Müslüman olmayan bir kişinin Müslümanların kutsal saydıkları şeylere kötü muamelelerde bulunmaları (caminin duvarına tebevvül etmek, kelime-i şahadetin yazılı olduğu duvarı tümden kirletmek) ta'zir ile cezalandırılır. Zimmînin bir Müslüman'ın sakalına hakaret etmesi ya da İslâm'a lanet etmesi ta'zir ile cezalandırılır. Bir imama sözüne güvenilmez ve uğursuz diye hakarette bulunan zimmî ta'zir edilir. Tüm bu hakaretler İslâm dinine yönelik olması yönüyle cezalandırılmıştır.[8]

İslâm hukukuna göre bir kişinin annesine, karısına cima lafzıyla hakarette bulunmak ta'zir ile cezalandırılırken, dinine ve imanına hakaret tazir-i şedid ve hapisle cezalandırılır. Hakarette bulunan bir kişiye hakarete uğrayanın aynı sözlerle karşılık vermesi durumunda hakaret eden ta'zir edilmez. Yani, İslâm hukukuna göre, hakaret davasının açılabilmesi için hakarete uğrayanın hakaret edene karşılık vermemesinin şart olduğu anlaşılmaktadır.

İslâm dini had cezası verirken ta'zir cezasına göre çok daha hassas davranmıştır. Çünkü kişiye iffetsizlik isnadı büyük bir günahtır. İslâm hukuku bu isnadın ispatını çok güçleştirmiştir. Dört şahit bunu gözleriyle tam olarak gördüklerini beyan etmelidirler. İkrarda ise tanığın bu durumu dört defa ikrar etmesi, hâkim reddettikçe ikrarını tekrarlaması lazımdır.[9] Namuslu bir kişiye zina isnat edip de ispat edemeyenler ise müfteri durumuna düşerler ve Kuran'ın hükmünce hadd-i kazf'a yani 80 sopaya tâbi tutulurlar.[10] Eğer bu kişi kulsa 40 değnek vurulur. Müs-

---

7 Halil Cin, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. I, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995, s. 313.

8 Öznur Mennan, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Suç Bağlamında Osmanlı Sosyal Tarihinin Ders Kitaplarında İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2003, s. 48.

9 Akbulut, *agm.*, s. 175.

10 Nûr Sûresi 4. Ayet. (*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, hzl. Ali Bulaç, Pınar yayınları, İstanbul 1983, s. 346.)

lüman olmayanlara karşı işlenmiş olan kazf suçlarını ise yargıç münasip bir dille cezalandırır.[11]

Mardin Kadı Mahkemesine İntikal Eden Küfür Davaları

Bir İslâm devleti olması sebebiyle Osmanlı hukukunun ana kaynağını "şer'i hukuk" teşkil etmektedir. Bunun yanında varlığını devam ettiren bir diğer hukuk da "örfi hukuk"tur. Osmanlı hukuk sisteminin bu iki temel üzerine kurulduğu, uygulamalara bakıldığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Şer'i hukukun bilinmesi ve uygulanması için ilmiye teşkilatı kurulmuş, nihayetinde bu kurumun yetiştirdiği icraya yetkili kişiler doğrudan padişahın fermanıyla merkez ve taşrada hakanın temsilcisi olarak "kaza" işlerini yürütmüşlerdir. Hukuk dilinde "kazâ", kişiler arasında vuku bulan anlaşmazlıkları ve düşmanlıkları ortadan kaldırma işi olarak kullanılmaktadır.[12] "Kâzî" kelimesi ise bu kelimenin ism-i faili olup "hâkim" demektir.

Kadılar her şeyden önce bulundukları bölgenin hukuki işlerinden sorumlu idiler. Cinayet, yaralama, hırsızlık, gasp, tehdit, tecavüz, küfür, zina ve benzeri gibi ta'zir veya had cezası gerektiren suçlar hakkında yargılama yetkisi kadının salahiyetindeydi. Bunun yanı sıra bugün noterlerce yürütülen vekâlet, borçlanma, alacak tahsili, mukavele, mülk alım-satımı gibi akitler ile medeni hukukun kapsamına giren nikâh, boşanma, nafaka, miras işlemleri, vasi tayini, her türlü vakıf, mukataa, tımarların murakıbı idiler. Kadılar aynı zamanda belediye hizmetleri de görürlerdi. Esnaf teftişi, narh belirlenmesi ve kontrolü, inhisar ve istifçiliğin önlenmesi gibi sonımluluklarda kadının üzerinde bulunurdu. Yine bölgenin asayiş ve emniyetinden kadılar sorumluydular. Merkezden yazılan fermanlar, hatt-ı hümayunlar, beratlar ve yasaklar da doğrudan doğruya kadılara bildirilirdi. Kadılar orduyla birlikte sefere çıkmaya memur edilirlerse menzillerin tespiti, ordunun iaşesinin

---

[11] Coşkun Üçok, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1946, C. III, S. 2-4, s. 136.

[12] Ebul'ulâ Mardin, "Kadı" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1977, s. 42.

temini, asker kaçaklarının tespiti ve takibi işlerini de yürütürlerdi. Bütün bu sayılan vazife, salahiyet ve ilgi alanları haricinde kadılar, halkla daha çok iç içe olduklarından, yangın, zelzele, çetin kış şartları, kuraklık, Ramazan ve bayramların ilanı gibi mevzularla da tabiî olarak ilgileniyorlardı. Bu sebeple kadı sicillerinde bu nevi meseleler de yer almıştır.[13]

Şer'i mahkemelerde mahkemenin bilgisi dâhilinde tutulan ve resmi statü taşıyan her türlü kayıtların toplanmış olduğu defterlere yaygın adıyla "şer'iye sicilli" denilmektedir. Şer'iye sicillerine "kadı defterleri", "mahkeme defterleri", "defatir-i şer'iye", "şahit defteri",[14] "zabıt defterleri" denildiği gibi kısaca "defter" de denilmekteydi.[15] Bu defterler 15. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki zaman dilimi içinde Osmanlı tarihi ve iktisadi ile siyasi, sosyal ve hukuki hayatını yakından ilgilendirmektedir. Bu özelliği ile Osmanlı kültür tarihinin temel kaynaklarının başında gelmektedirler.

1515 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katılan Mardin bu tarihten itibaren Diyarbekir vilayetinin bir livası olmuş, XVIII. yüzyılın başlarında Bağdat ve XIX. yüzyıl ortalarında ise bir süre Musul'a bağlanmış olmasına rağmen Cumhuriyet dönemine kadar Diyarbekir'e bağlı bir kaza merkezi olmuştur.[16]

Mardin kadı mahkemesine ait olan şer'iye sicilleri incelendiğinde yukarıda zikredilen kadının görev ve sorumluluğunda bulunan konularla ilgili hemen her türlü belge çeşidine rastlanmaktadır. Biz bu çalışmada bu belge çeşitleri arasında küfür/sövme ile ilgili olan belgeler

---

[13] Cahid Baltacı, "Şer'iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi", *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1985, s. 127.

[14] Abdullah Martal, "İzmir Kadı Sicillerindeki Kültürel Mirasımız", *Kebikeç* Ankara 1996, S. 4, s. 73.

[15] Kenan Ziya Taş, "Arşiv Malzemesi Olarak Şer'iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları", *I. Milli Arşiv Şûrası*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara 1998, s. 178.

[16] Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1991, s. 35–47.

üzerinde bir değerlendirme yapmak ve buradan hareketle Mardin'de toplumsal hayatta küfür olgusunun ne denli yaygın olduğunu ve insanların böyle bir durumla karşılaştıklarında bu durumu mahkemeye intikal ettirme sıklıklarını inceleyeceğiz.

Bu çalışma sırasında Mardin şer'iye sicilleri içerisinden 13 defterdeki belgeler incelenmiştir. Yapılan bu inceleme neticesinde Mardin mahkemesine intikal etmiş iki adet küfür davasına rastlanılmıştır. Küfür olayı belgelerde "şetm" tabiriyle karşılanmaktadır. Bu davalardan ikisinde de kendilerine küfredildiğini ileri süren kişiler mahkemeye başvurmuşlardır.[17] Her iki küfür olayı da şehir merkezinde cereyan etmiştir.

İlk küfür davamız 248 numaralı Mardin şer'iye sicil defterindendir. 20 Şaban 1100 (9 Haziran 1689) tarihli bu davada, Mardin sakinlerinden allaf (zahireci) Seyyid Mustafa bin Numan, bir gün evvel Gölasiye mahallesi kiziri Hanna veledi Sefer adlı zimminin kuşluk vaktinde dükkânına gelerek kendisi dükkanda yok iken çuval hususunda kendisine "dinsiz" diye küfrettiğini ve kendisinden davacı olduğunu beyan etmiş, Hanna veledi Sefer ise "hâşâ ve kella" diyerek Mustafa'ya küfretmediğini söylemiş ve iddiayı reddetmiştir. Mustafa'dan iddiasını doğrulayacak tanık göstermesi istendiğinde Mustafa tanık göstereme-diğinden davadan men olunmuştur.[18]

Görüldüğü üzere bu davada küfredilmesine sebep olan şey çuvaldır. Nedeni belgede "çuval hususunda" diye kapalı olarak belirtilmemesine rağmen muhtemelen Hanna çuvaldan kaynaklanan bir nedenden dolayı zahireci Mustafa'ya sinirlenmiş ve küfretmiştir. Eğer aralarında ticari bir ilişki varsa akla ilk olarak hemen çuvalın delik, eski, küçük veya pahalı olabileceği geliyor ya da Hanna Mustafa'ya çuval satıyorsa alacak-verecek konusunda bir anlaşmazlık çıkmış olabilir.

Bu dava anlaşıldığı gibi Seyyid Mustafa bin Numan'ın şahit göstermemesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Fakat dikkat çekici nokta

---

[17] Mardin Şer'iye Sicili (Bundan sonra MŞS) 248, s. 9, belge 41, MŞS. 248, s. 15, belge 67.

[18] MŞS 248, s. 9, bl.41.

Mustafa'nın Hanna'nın kendisine dükkânda olmadığı bir anda küfrettiğini beyan etmesidir. Mustafa dükkânda olmadığına göre Hanna'nın küfrettiğini ona biri veya birilerinin söylemiş olması lazımdır ve bu kişi veya kişiler olayın doğal olarak şahididir. Bu açıdan bakılınca Mustafa'nın iddiasına şahit bulamaması mümkün değil gibi görünüyor. Hiç olmazsa Mustafa, bu olayı kendisine aktaran kişiyi şahit gösterebilirdi. Bu durumda akla iki olasılık geliyor; ya olayı aktaran kişi ya da kişiler şahit olmak istemedi ya da olay mesnetsiz bir olaydır.

İkinci küfür davamız yine 248 numaralı defterde yer almaktadır. Fakat bu dava bir küfür davası olduğu kadar aynı zamanda bir yaralama davasıdır. 10 Ramazan 1100 (28 Haziran 1689) tarihinde Mardin sakinlerinden Hacı Hüseyin bin Hacı Ali, Tuffahi (Elmalı) Köyü sakinlerinden Hasan bin Seyyid Han'ın köyden şehre koyun getirip bunları on gün vade ile kasaplara sattığını, sattığı malın vadesi dolduğunda kasaplardan koyunlarının hakkını istediğini kendisinin kasap başı olması hasebiyle Hasan'a "baş üstüne, bugün sabreyle hakkını tamamıyla sana teslim eylesinler" dediğini, bunun üzerine Hasan'ın hiddet ile üzere gelip "melun oğlu melun" ve "it oğlu it" diyerek kendisine küfrettiğini ve elinde tuttuğu değnek ile sağ eline vurup yaraladığını beyan edip hakkıyla sual olunmasını talep etmiş, Hasan ise cevabında Hacı Ali'ye küfretmediğini beyan edip suçlamayı inkâr etmiştir. Fakat Mardin ahalilerinden Hüseyin bin Mehmed ve Abdurrahman bin Musa'nın şahadetiyle Hacı Ali'nin doğru söylediği anlaşılmıştır.[19]

İlk davaya nazaran bu dava daha ayrıntılı olarak mahkemeye yansımış bir davadır. Olayın ticari bir muamele sırasında meydana geldiği beyanlardan anlaşılmaktadır. Yine yukarıdaki davanın aksine küfrün nedeni daha açık ifade edilmiştir. Sattığı koyunların parasını gününde alamayan veya parasını alacağı yalnız sabretmesi gerektiği söylenilen Hasan hiddetlenerek kendisine bu sözü söyleyen Hacı Ali'ye "melun oğlu melun" ve "it oğlu it" diyerek küfretmiş, hiddeti bununla da geçmeyince elindeki değnek ile Hacı Ali'nin sağ elini ya-

[19] MŞS 248, s. 15, bl. 67.

ralamıştır. Bu olayda da suçlama yönlendirilen kişi yani Hasan bin Seyyid Han iddiayı reddetmiş fakat yukarıda ki olayın aksine Hüseyin bin Mehmed ve Abdurrahman bin Musa Hacı Ali lehine şahitlik yapmışlardır.

Olayın neticesi sabit olmasına karşın ne yazık ki belgeden Hasan'a ne gibi bir ceza verildiğini öğrenemiyoruz. Hele hele Hasan bu küfrü ve yaralama olayını Ramazan ayı içerisinde icra etmiştir. Genel olarak Mardin şer'iye sicillerinde yer alan bu tür suç davalarında verilen cezalar belgede yer almamaktadır. Bu bizim açımızdan davanın en son aşamasının karanlıkta kalması anlamına geliyor.

Sanırız üzerinde durulması gereken konulardan birisi de Mardin şer'iye sicillerinde neden bu kadar az küfür davası yer almaktadır sorusudur. Bu soruya verilecek en öncelikli ve en basit cevap Mardin toplumunda küfür olgusunun çok yaygın olmadığıdır. Böyle bir cevabın doğruluğunu genel olarak Osmanlı toplumunda küfrün ne derecede yaygın olduğundan hareketle teyit edebiliriz. Osmanlı toplum hayatında küfrün ne derecede yaygınlık arz ettiğini öğrenebileceğimiz çok az kaynak vardır. Bunlardan birisi dönemin dilini yansıtan edebî ürünlerdir. Osmanlı şairleri ve nesir yazarları arasında küfür ne derecede yaygındır? Burada hakaret ve küfürlü ibareler kullanan biri şiirde biri de nesir alanında iki kişi akla gelmektedir. Özellikle hiciv sahasında Osmanlı klasik döneminin en meşhur siması olan Nef'i'nin şiirleri incelendiğinde birçok küfürlü ibare yer almaktadır. Nesir alanında ise Niyazi Mısrî Efendi hatırlarında birçok küfür görmekteyiz.

Küfrün toplumda ne derece yaygınlık arz ettiğini öğrenebileceğimiz bir diğer kaynak ise -bir suç kabul edildiği için- şer'iye sicilleri olacaktır. Özellikle bizim incelediğimiz belgelere yakın dönemlerde acaba diğer merkezlerin şer'iye sicillerinde küfür davaları ne sıklıkta yer almaktadır? Şer'iye sicilleri üzerine yapılmış ve yayınlanmış olan çalışmalar incelendiğinde birçok küfür davası görülmektedir. Özellikle Kayseri, Ankara, Bursa, Afyon, Trabzon gibi merkezlerin şer'iye sicillerinde küfür ile ilgili çok sayıda davaya rastlamaktayız. O hâlde toplumda bu derecede yaygın olarak kullanılan küfrün Mardin toplumunda kullanılmadığını söylemek çok doğru olmasa gerek. Mardin kadı

mahkemesine bu denli az sayıda küfür davası gelmesinin Mardin'in toplum yapısından kaynaklanan bir takım nedenleri olmalıdır.

Öncelikle şunu belirtmekte fayda var ki küfür olaylarının mahkemeye intikal etmemesi demek toplumda küfür olaylarının vuku bulmadığı anlamına gelmez. Kişinin veya kişilerin böyle bir olayla karşılaştıklarında bu durumu mahkemeye taşımaları olayın aleniyet kazanmasına ve toplum tarafından duyulmasına neden olacaktır. Böyle bir durumda kutsal değerlerine, kişiliğine ve en önemlisi de namusuna saldırılmış olan kişi daha çok yaralanacaktır. Bu durumda kişi karşılaştığı bu olayı mahkemeye taşımaya çok istekli davranmamış ve hukuki yolu denemek yerine farklı bir takım yollarla bu sorunu halletmiş olabilir. İlk akla gelen çözüm yolu kişinin küfreden kişiyle kavga etmesi, onu yaralaması ve hatta daha ileri giderek öldürmesidir.

Mardin'in toplumsal yapısı, güçlü akrabalık ve aşiret bağları da küfür olaylarının mahkemeye intikalini engelleyen bir etken olabilir. Aynı aşirete veya akraba grubuna bağlı olan insanların birbirine küfür etmesi demek; ortak kutsal değerler ve namusa küfredilmesi anlamına geleceği için böyle bir olayla karşılaşıldığında aşiret yapısı içinde olay çözümlenmiş ve büyümeden önlenmiş de olabilir.

Sonuç

Çalışmamızda Mardin kadı mahkemesine intikal etmiş olan toplam iki adet küfür davası incelenmiştir. Bu davalardan ilkinde kişinin kutsal değeri olan dinine, ikincisinde ise doğrudan kişiliğe karşı bir saldırı yapıldığı görülmüştür. Bu davalardan birincisinde mahkeme davacıyı şahit getiremediği için davadan men ederken ikinci davada ise davacı şahit gösterdiği için dava kabul edilmiştir. Fakat belgeden bu fiile karşılık olarak ne gibi bir yaptırım uygulandığı öğrenilememektedir.

Bu iki küfür olayından bir tanesi Müslümanlar arasında vuku bulurken bir tanesinde davacı Müslim, dava edilen ise gayrimüslimdir. Belki de davacının bu olayı mahkemeye taşımasının nedeni bir gayrimüslim tarafından kendisine "dinsiz" denilerek küfredilmesini içine sindirememiş olmasıdır. Yine her iki dava incelendiğinde bu fiili işle-

yen veya işlediği öne sürülen kişilerin ve fiile maruz kalan kişilerin erkek ve toplumun her kesiminden -köylü, esnaf, muhtar- olduğu görülmektedir.

Şurası muhakkak ki bir toplumda küfür olaylarının mahkemeye intikal etme sıklığı o toplum hakkında bize bir takım öngörüler yapabilme şansı verir. Mardin şehri özelinde dava sayısının bu kadar az olması sanırız toplumsal yapının sıkı bağları içerisinde kişilerin mahkemeye başvurması durumunda olay aleniyet kazanacağından böyle bir yolun pek de tercih edilmemesiyle açıklanabilir.

Kaynaklar

Akbulut, İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, C. 52, S. 1, s. 167-181.

Balracı, Cahid, "Şer'iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi", *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, Türk-Arap İlişkileri İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1985, s. 127-130.

Cin, Halil, Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. I, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995.

Ebul'ulâ Mardin, "Kadı" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1977, s. 42-46.

Erman, Sahir, *Hakaret ve Sövme Cürümleri*, 2. baskı, İstanbul 1989.

Fetâvâ-yı Hindiyye, C. IV, çev. Mustafa Efe, Akçağ yayınları, Ankara *tarihsiz*.

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1991.

Kocacık, Faruk, "Şiddet Olgusu Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2001, C. 2, S. 1, s. 2-7.

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük), hzl. Ali Bulaç, Pınar yayınları, İstanbul 1983.

Mardin Şer'iye Sicilleri 248.

Martal, Abdullah, "İzmir Kadı Sicillerindeki Kültürel Mirasımız", *Kebikeç*, Ankara 1996, S. 4, s. 73-79.

Mennan, Öznur, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Suç Bağlamında Osmanlı Sosyal Tarihinin Ders Kitaplarında İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2003.

Michaud, Yves, *Şiddet*, çev. Cem Muhtaroğlu, İletişim yayınları, 1997 İstanbul.

Montagu, Ashley, *The Anatomy of Swearing*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2001.

Taş, Kenan Ziya, "Arşiv Malzemesi Olarak Şer'iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları", *I. Milli Arşiv Şûrası*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara 1998, s. 178-186.

Üçok, Coşkun, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. III, S. 2–4, Ankara 1946, s. 125-146.

MEYDANA YANSIYAN HAKARET

Mizah Dergilerinde ve İnternette Küfürlü Sözlerin Yazımları

Aysel Güneş*

"Argo, küfür ya da cinsellik... Bunlar sokakta ve yaşamda olduğu sürece mizahta ve karikatürde de olmalı... Sokaktaki insanlar Lordlar Kamarasındaymış gibi konuşmuyorlar. Üstelik biz Türklerin de argo ve küfürle arası oldukça iyi... Var olan bir komiği yakalayıp, bunu yaşatmak ve desteklemek adına küfür ya da argo gerekiyorsa kullanmaktan da kaçınmamalı..."[1]

Mizahta, özellikle mizahî dergilerde yer alan karikatürlerde; kaba, argo, müstehcen veya küfürlü kelimelerin birtakım yapısal değişimlere uğradığı, başka bir deyişle yazım kurallarına aykırı olarak yazıldığı gözlenir. Bu çalışmanın amacı, sözü geçen alanlarda kural dışı yazım veya söylemlerin hangi şekillerde oluştuğunu örnekler üzerinden göstermektir. Elbette konusunu gelenekler, töreler, toplumsal sistem, yönetimler ve iktidarlar etrafında şekillenen adaletsizliklerden alan ve bunları eleştiren mizahtan,[2] kendi söylemi içinde yazım kurallarına tam bir

* Aysel Güneş, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili dokrora öğrencisi, İstanbul.

1 Can Barslan, "Kapak", *Radikal gazetesi Kitap eki*, 06.08.2004.

2 Artun Avcı, "Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece", *Birikim*, Şubat 2003, S. 166, s. 80-96.

uygunluk göstermesi beklenmemelidir. Yazım kuralları dışına çıkılmakla halka açık yayınlarda küfürlü, kaba ve müstehcen sözlerin alenen yazımı sansürlenmektedir. Diğer yandan anlatılan, anlatılmak istenen şey; içerdiği küfürlü, kaba ve müstehcen sözlerin ağırlığından sıyrılarak yumuşak ve sevimli bir hale getirilmektedir.

Genel dilde yer alan küfürlü, müstehcen ve kaba sözler halkın büyük çoğunluğu tarafından bilinir. Sözlü veya yazılı olarak kişi ya da kişilere hakaret amaçlı söylendiğinde insanlar arasında dargınlıklara, tartışmalara, kavgalara, hatta cinayetlere yol açabilir ya da söyleyeni hukuki sorunlarla karşı karşıya getirebilir. Çoğu zaman küfürle karıştırılan argo ise kuralcı ve otoriter yaklaşımların olmadığı bir ortamda, özgürlük ve serbestlik dürtüsüyle şekillenmiştir. Dile mizahi bir açılım kazandırır ve dilin yaratıcı yönüdür. Herkesçe anlaşılmaması da onu özel bir dil yapar. Bu nedenle argo kelimelerin yazım kurallarına uygun olduğu görülür.

Çalışmanın kapsamına giren örnekler ise olduğu gibi yazılmayan, birtakım değişimler geçirerek kastettiği ifadeden de tamamen uzaklaşmayan küfürler ve kaba kelimelerdir. Bu değişimler ortak birtakım noktalar etrafında (kelimeden ses atma, kelimeye ses ekleme, kelimedeki bir veya birkaç sesi değiştirme...) görüldüğü için sınıflandırılarak verilecektir.

Kural dışı yazım örnekleri 1982–2009 yılları arasında çıkmış olan çeşitli mizah dergilerinden (*Atmaca*, *Fırt*, *Gırgır*, *Hayvan*, *Hıbır*, *Leman*, *Manyak*, *Öküz*, *Penguen Uykusuz*), kişisel karikatürlere yer veren bazı internet sitelerinden (www.komikaze.net, www.erdilyasaroglu.com, www.karikaturdunyasi.com), internet ortamındaki sözlük sitelerinden (http://sozluk.sourtimes.org, www.itusozluk.com, www.uludagsozluk.com) alınmıştır. Ayrıca, 12–21 yaş aralığındaki bazı gençlerle internetin sohbet programlarından biri olan MSN'de küfürlü ve müstehcen sözlerin ne şekilde yazıldığına dair yapılan söyleşilerden de birkaç kullanım tespit edilmiştir.

Mizahta Argo, Kaba, Küfürlü, Müstehcen Sözlerin Kural Dışı Yazımları

Burada kural dışı ifadesi ile kast edilen, genel dilin yazım kurallarına aykırılıktır. Diğer bir deyişle mizahî alanda bir nevi kendi özel kurallarını oluşturan ve genel dilin kurallarını yıkan bir söylemin varlığından bahsetmek mümkündür. Sözü edilen aykırılıklar şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

1. Kelimeden ünlü ya da ünlüler atma:

Kaba veya küfürlü kelimenin ilk ünlüsünün yerini tek bir noktalama işaretine bıraktığı görülür:

- *.mcık nası bişiiiğ?* (*Uykusuz*, 2009)
- *.mcık soru* (*Hayvan*, 2005)
- *s.k kafalı* (*Uykusuz*, 2009)
- *g.t karı* (*Penguen*)
- *s.ktir git* (*Komikaze*)
- *g.tü kalkmak* (*Penguen*)
- *y.rrak gibi oldu* (*Penguen*) – Ünsüz ikizleşmesi de görülüyor.
- *Sorsaydın söylerdin *mcık!* (*Komikaze*)

Bazen herhangi bir işaret konmadan ünlünün kullanılmadığı olur:

- *Orspu çocuu* (*Penguen*)
- *Mına koydular* (*Penguen*)
- *Sktir git; sktiri boktan* (*Penguen*)

Ya da kelimeden birden fazla ünlünün atıldığı olur:

- *Sktr! Al şunları hemen!* (*Leman*, 2008)
- *..na koyiim!* (*Öküz*, 1998) – Örnekte m ünsüzü de atılmıştır.
- *Sktr ya!* (*Öküz*, 1998)

2. Kelimedeki bir sesi değiştirme:

Çoğunlukla kelimenin herhangi bir yerindeki bir sedasız ünsüzün sedalı karşılığıyla ya da sedalı ünsüzün sedasız karşılığıyla değiştirilmesi şeklinde görülür:

- *Sikiş yok mu?* (*Uykusuz*, 2009) - ş~j değişimi

- *İpne* (*Penguen*), *Hangi ipnenin evladıyatı lan bunu?* (*Şebek*, 1997) - b~p değişimi

- *Ağzına zıçarım* (*Penguen*) / *Zikilen taraf* (*Penguen*) - s~z değişimi

- *Fındık gadar göd varsa gel bura!* (*Leman*, 2008) - t~d değişimi

Bazen değişen sesler arasında yukarıdaki gibi bir ilişki söz konusu olmayabilir:

- *De sittirin gidin!* (*Penguen*), *Sittir lan! Sen o adamlar gibi sitişebiliyo musun?* (*Gırgır*, 2007) - k~t değişimi

- *Dötümden...* (*Penguen*) - g~d değişimi

- *Ne! Anaa! Tarrağı yedik!* (*Leman*, Temmuz 2008) - y~t değişimi

- *Ancık ağızlı doktor midemde makas unutmuş!* (*Leman*, Mart 2008); *Anına koduğumun...* (*Hayvan*, 2005) - m~n değişimi

- *Miçayım işine ya...* (*Gırgır*, 2007) - s~m değişimi

- *Tabi abi! 2278'e de xik yazıyon, senin yerine xikiyorlarmış bile!* (*Leman*, 2008) - s~x değişimi

- *pezemenk* - v~m değişimi

- *itne* - b~t değişimi

3. Eksiltili ifadeler:

Mizahî söylemde hatta günlük yaşamda küfürlü cümlelerin müstehcen kısımları söylenmeyebilir ya da yazılmayabilir:

- *Ben o kuşların taa...* (*Penguen*)

- *Ananı avradını...* (*Penguen*)

- *Ananı!* (*Penguen*)

- *Hay sokayım senin gibi hakime!* (*Penguen*)

4. Kelimede birden fazla ses olayı görülebilir:

Bazen bir kelimede ses düşmesi, ses türemesi, ses değişmesi gibi olaylar bir arada bulunabilir:

- *orsbu* (*Penguen*) – Ünlülerin atılması, ünsüz değişimi

- *zigiştiniz* (*Komikaze*) – Ünsüz değişimi

- *orrspu çocuu* (*Komikaze*) – Ünsüz tekrarı, ünsüz atılması, ünlü atılması

- *hassiktir* (*Penguen*) – ünsüz tekrarı,

- *mcını sigiyi!* (*Penguen*) – Ünsüz atılması

- *Hastir* veya *Hasktir* "Ha siktir ordan!" (*Penguen*)

- *Aha! Bunlar Gominis zittimini!...* (Öküz, 1997)

5. Metatez:

- *Anaa... İnsan başh at!.. ikstiiiiir!..* – (1990 *Hıbır*) s ile k'nin yer değiştirmesi

- *İnbe* – b ile n'nin yer değiştirmesi (*Penguen*)

6. Mizah argosu:

Özellikle çizgili mizaha özgü müstehcen ifadelerin ana dilden farklı bir biçimde karşılanmasıdır:

Çükşeri: Aynı erkekle birlikte olan kızların birbirine göre durumu (hemşeri'den benzetmeyle) (*Penguen*)

Hibnatör: Eşcinsel erkek (ibne kelimesinden türetilmiştir.) (*Penguen*)

Skertmek: Cinsel edimde erkeğin eylemi. (*Penguen*)

Kamerameme: Kamera ile meme sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuştur: "*Evimin kapılarını ilk kez sizin kameramemelerinize açmak istiyorum*" (*Penguen*)

Dürrük: "*Ne bakıyosun lan dürrük!*" gibi cümlelerle karikatürlerde karşımıza çıkan sıfat.

Horoz buçuğu: Orospu çocuğu anlamında kullanılan kelime grubu.

7. Telaffuzun yazılması:

Küfürlü, kaba ve müstehcen ifadelerin yazım kurallarına aykırılığı, bazen de konuşma dilinin yazıya dökülmesiyle görülebilir:

- *skim (Penguen) / skeceem (Penguen)*
- *Eşşoğlueşşek (Penguen)*
- *Amuğaa goduğuuum (Penguen)*
- *t.şşaa sanyorlar (Penguen)*
- *Osurcan di mi?, / orrroosspuuu, yarraa yedi (Komikaze)*
- *Mınu skiim (Penguen)*
- *Oronzbu, oronsbuuuaaaa (Komikaze)*

8. Ses türemesi:

Bazen kelime başında "h" türemesi dikkat çeker:

- *"hımına goyam", "hamına sogayım"*
- *horonzbu:* "orospu"

9. Yazıma sadık kalınması:

Her zaman küfürlü ifadelerin veya kaba sözlerin yazım değişikliğine uğramadığı da dikkat çeker:

- *İbneleeer (Penguen)*
- *Kıçına kaçmak (Penguen)*
- *Götlekler (Penguen)*
- *Taşak geçmek (Penguen)*
- *Götün kocaman / Sanki götün temiz (Komikaze)*
- *Babam öldü amcık! (Komikaze)*
- *Götlük yapma! (Komikaze)*
- *Bok satıyor (Penguen)*
- *Sıçtık (Penguen)*
- *Sen tam puştunuşsun lan! (Leman, 2008)*

10. Kısaltmaların kullanılması:

Sadece karikatür dergilerinde değil; MSN sohbetlerinde, Ekşi Sözlük ve benzeri sitelerde, sanal ortamdaki forum veya oyun sitelerinde yazılanları denetleyen bir mekanizma varsa sözü edilen kelimeler yazanlar tarafından otosansürle kısaltılır. Bu kısaltmalar yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi birkaç harften oluşmaktadır ve bir kelime gibi okunamamaktadır. Yazıya yönelik oluşturulan kısaltmalar çoğunlukla birden fazla kelimenin baş harfleriyle oluşmaktadır.

- *Aq, a.q., amk, a.k., amnskm, amnom, amq*

- *Nkfös*: Fenerbahçe taraftarına karşı söylenen ve pankartlarda yazılan bir kısaltmadır: "Ne kadar Fenerli varsa ölüsünü dirisini s..." anlamına gelir.

- *Sie*: "Siktir git!" anlamına gelen ve çoğunlukla MSN diyaloglarında görülen kısaltma.

- *Ybsg*: "Ya bir siktir git!" demek olan eksisözlük ve benzeri sözlük sitelerinde sıkca kullanılan kısaltma.

- *Bsg*: "Bir siktir git!" anlamında kullanılan kısaltma.

Sonuç

Yukarıda sıralanan örneklerin sayısı ve biçimleri günden güne değişmekte ve artmaktadır. Kullanıcıların o an için kullandığı bir yazım değişikliği şayet sevimli, kullanışlı ve anlaşılabilir görülürse çabucak yaygınlaşabilmektedir. Küfürlü, kaba ve müstehcen sözler sadece gazete ve dergilerde değil çoğu zaman internet dilinde de sansürlenmektedir. Aslında internet üzerindeki kısıtlamaların çoğunda site sahiplerinin tutumu ve yaklaşımları belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamındaki örnekler; Türkçede örtmece/edebikelam veya hüsnü tabir ya da öfemizm olarak bilinen anlatım biçimlerinin bir nevi küçük ve daha kolay bir uygulamayla, anlamak için düşünmeyi gerektirmeyecek bir pratiklik içinde gösterilmesi şeklinde açıklanabilir. Türkçede "söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelerin, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve daha

edepli bir biçimde anlatılması" anlamına gelen **örtmece/edebikelam** ile Yunanca kökenli "**öfemizm (euphemism)**" kelimesinin Türkçe karşılığı olan ve "sert veya kaba kelimeler yerine, yumuşak, nazik söz kullanmak" anlamına gelen **hüsnü tabîr** kavramları vardır. Kaba bir söz olan *kıç* yerine *oturan yer*, *dışkı* yerine *def-i hacet* gibi bir karşılık bulmak örtmece/edebikelam örneğidir. 1960'lı yıllarda Batılı olmayan ülkelere uluslararası literatürde "*az gelişmiş ülkeler (under-developed countries)*" denirken bu ülke vatandaşlarının incinmemesi için hüsnü tabire başvurulmuş ve tabir "*gelişmekte olan ülkeler (developing country)*" şeklinde değiştirilmiştir.[3]

Otosansür amaçlı yazımlarda edebikelam ve hüsnü tabirde olduğu gibi sözü edilen kavramı daha nazik ve kibar kelimelerle anlatmak, kimseyi incitmemek doğrudan sözkonusu değildir. Ancak bu tip uygulamalarda otosansüre uğramış örnekler (aq, ybsg, hibnatör...) okura daha hoş ve sempatik gelmekte, okuru güldürebilmektedir. Bir yandan da hem yazana hem de okura içinden geldiği gibi ifade özgürlüğü de vermektedir.

Kaynaklar

Avcı, Artun, "Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece", *Birikim*, Şubat 2003, S. 166, s. 80–96.

Barslan, Can, "Kapak", *Radikal gazetesi Kitap eki*, 06.08.2004.

Uslu, Sami, "Hüsnü tabircilik", *Sakarya Rehberim*, 04.12.2005.
http://www.sakaryarehberim.com/others/yazi.php?xnumber2=91

Dergiler

Atmaca, S. 1, Ocak 1982; S. 2, Ocak 1982; S. 3, Ocak 1982; S. 4, Ocak 1982; S. 6, Şubat 1982; S. 8, Şubat 1982.

Fırt, S. 51, Aralık 2000-Ocak 2001.

Girgir, S. 1357, Ağustos-Eylül 1998; Nisan 2002; Ağustos 2007.

Hayvan, Haziran 2005.

---

[3] Sami Uslu, "Hüsnü tabircilik", *Sakarya Rehberim*, http://www.sakaryarehberim.com/others/yazi.php?xnumber2=91

Hıbır, S. 37, 11 Ocak 1990.
Leman, 19 Mart 2008; 9 Temmuz 2008.
Manyak, Hürriyet eki.
Öküz, S. 38, Temmuz 1997; S. 45, Şubat 1998.
Şebek, No: 21, Şubat 1997.
Uykusuz, Ocak 2009/05

İnternet siteleri
Erdil Yaşaroğlu www.erdilyasaroglu.com
Ekşi Sözlük http://sozluk.sourtimes.org
Güncel Türkçe Sözlük www.tdk.gov.tr
İtü Sözlük www.itusozluk.com
Komikaze www.komikaze.net
Karikatür Dünyası www.karikaturdunyasi.com
Penguen www.penguen.com
Uludağ Sözlük www.uludagsozluk.com

Şehir Yüzeylerindeki 'Kötü' Sözler

Aytanga Dene*
İpek Özmen**

İstanbul sokaklarında yol alırken karşınıza çıkan binanın bir köşesindeki levhaya iliştirilmiş veya duvar parçalarına üst üste yazılmış, mahallelinin çöp attığı yeri ve zamanı 'eleştiren' çeşitli sözler ile karşılaşırsınız. Yazılı 'uyarı'lar, kişileri bu noktalara çöp bırakmaktan vaz geçirmek için elden gelenin yapıldığı izlenimini verir. Çöp atma sıklığına ve miktarına göre ifade değişmektedir. Önce gerilimi düşük bir uslupla hatta bazen 'lütfen' diyerek rica edilir ya da karşıdaki kişiyi daha az rahatsız edecek biçimde şan, şeref gibi kişisel değerler sorgulanır. Duruma göre, uyarıyı güçlendirmek gerektiğinde sözler bazı şekillerle desteklenir ve toplumda zaman zaman hakaret etme amacıyla kullanılan kimi hayvan adları ile vurgulama yapılır. (Şekil 1) Eğer faydası olmazsa son çareye başvurulur ve en büyük hakaret olarak kabul edilen cinsel tavra ilişkin yorumlar yapılarak engelleme yolu denenir.

* Doç. Dr. Aytanga Dener, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
** İpek Özmen, Istanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul.

[2] C. Noble, *City Space: A Semiotic and Visual Exploration of Graffiti and Public Space in Vancouver*, 2004, www.cityspacemovie.com

Şekil 1: Selamsız Mahallesi, Üsküdar 2008 (Aytaniga Dener)

"Buraya iş...yen köp...k cehenneme gitsin!",

"Yerlere tükürene ölüm!",

"Ayçekirdeği kabuklarını buraya saçanın ...",

"Halı silkeleyen...dir."

Bu tarafımızdan uydurulmuş seslenişler de şehirde sağlık açısından tehdit oluşturan ve görsel rahatsızlık veren başka davranışları eleştirmek için kullanılabilirdi. Ancak İstanbulluların çöp dökme karşısında, şehir yüzeylerine yazıp çizerek gösterdikleri 'duyarlı' tavrın, çevreye verilen diğer zararlar için de geçerli olduğu söylenemez. Hemen her mahallede, neden yalnızca kirlilik yaratan unsur olarak çöpten söz edildiği bilinmez. Aynı zamanda koktuğu için mi? Birbirinden oldukça farklı toplumsal grupların yaşadığı semtlerde, yüzeyler üzerine karalanan bu tür, bazen öfkelendiren, bazen utandıran kimi zaman da gülümseten garip, saçma veya ahlak dışı olarak nitelenebilecek yazı ve şekillerle bir 'iletişim kurulmak' istendiği ortadadır. Kişilerin kendilerini ifade etmek ve başkalarıyla bağlantı kurabilmek için niçin böyle bir yöntemi kullandıkları ve neden şehrin bazı noktalarında daha etkin oldukları sorgulanıp tartışılması gereken bir konudur.

Kamusal Mekân ve İletişim

Şehir, içinde yaşayanlarla yapılanıp sürekli değişen, etkin ve büyük bir organizma gibidir. İnsanlar arasındaki toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkiler yaşama belirli bir düzen getirmektedir. Bugün şehir mekânı, değişik ilişkiler ve uygulamalar çerçevesinde, özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal olarak biçimlenmiştir.[1] Özel alan, modern kapitalist toplumun bir ürünüdür. Kişilerin mülk sahibi olması özel ve kamusal karşıtlığını ortaya çıkarmış ve kamusal mekân devlet, sivil toplum ve pazar ilişkileri bağlamında yapılanmıştır.[2] Kamusal mekânda kişilerin yabancılarla, diğer bir deyişle 'öteki' ile karşılaştığı bilinmektedir. Gerçekte çok farklı gruplar bir araya gelmekte ve eşsiz deneyimler edinilmektedir.[3] Taraflar arasındaki iletişim değişik yollardan sağlanır ve sözlü- yazılı dilin dışında da pek çok unsur, kişilerin karşılarındakini anlama ve anlatma edimi üzerinde etkili olur. İletişimin kurulmasında, çeşitli duyuru panoları, yazı ve şekil içeren yasal ve yasal olmayan işaretler kadar şehir yüzeylerine hâkim olan renk, biçim, malzeme ile kişilere ait eşya ve tavır da önemlidir. Hatta Hüseyin İ. Taşkıran günlük kullanılan dil dışında, mimari biçimlerin de bir dil oluşturduğunu belirterek J. Christophe Bailly'nin Paris için söylediklerini aktarır; "Paris, en üstün düzeyde bir düzyazıdır. Üzerinde anıtların şiirselliğinin bir tarih ya da olayı aktarır gibi çerçevelendiği bir söz dizimine ve özlü bir sanat sözlüğüne sahip çok büyük bir romandır. Yoldan geçen herhangi bir kimse bu romanın kahramanıdır ve kendi isteğine göre yazar, istediği neyse onu aktarır."[4]

Bu yorum bir kez daha, şehir ve şehirli arasında, koşullara bağlı olarak nasıl özgün bir ilişki kurulduğunu anlatır. Kuşkusuz kişilerin kendi özellikleri ve birikimleri de bu etkileşimin süreç ve sonucu üzerinde belirleyici olmaktadır. Yine benzer biçimde Wu Hung, şehirle iletişim kurma çabasına örnek olarak, Çinli ressam Zhang Dali'nin

---

[3] S. Low, N. Smith, (eds.), *The Politics of Public Space*, Routledge, NY 2006.

[4] L. W. Dijkstra, "Public Spaces: A Comparative Discussion of the Criteria for Public Space", *Constructions of Urban Space*, editor: R. Hutchinson, JAI Press, Connecticut 2000.

İtalya'daki sürgün yaşamında başlattığı ve 1995 yılında ülkesine döndükten sonra Pekin'de devam ettiği "Diyalog" adlı projeden söz eder. Zhang Dali püskürtme boya ile şehrin değişik yerlerine 2000'den fazla, kocaman dazlak kafa profili çizmiştir. Bu onun şehirle iletişime geçmek, şehre ilişkin herşeyi, var olma durumunu, yapısını öğrenmek amacıyla başlattığı bir çalışmadır. Portreler birbirinin tekrarı olmasına karşın çizildiği yerle nasıl bir iletişime geçeceği ressamın kontrolü dışında kalmış, sonuç bazen başarılı bazen de başarısız olmuş ancak proje gerçek bir mekânsallık ve zamansallık kazanmıştır.[5] Böyle farklı deneyimler şehir-insan iletişimini güçlendirip derinleştirirken dilin çeşitlenerek zenginleşmesini, alt kültürlere ait farklı dillerin oluşmasını sağlamaktadır.

Kamusal Mekân ve Güç İlişkileri

Valeria Appel'e gore şehir, kimlik işaretlerinin ve kolektif anlamın demokratik mekânlarda görüntülenip sergilendiği yerdir.[6] Lewis Dijkstra da doğru bir kamusal mekân için demokrasi ve hoşgörülü bir toplum gerektiğini söylemektedir.[7] Ancak demokratik ve kapsayıcı (davetkâr) görünmesine karşın şehir mekânı, toplumun güçlü ve seçkin kişileri tarafından belirlenmekte ve belirli bir fiziksel, sembolik düzen şehirlilere dayatılmaktadır. Kamusal mekânlar toplumsal gücün ifade edildiği ve toplumsal ilişkileri biçimlendiren bu gücün benimsetildiği yerlerdir.[8] Bir başka biçimde söylendiğinde şehir, güç mücadelesinin yapıldığı sembolik bir sahadır. Örgütleme gücüne sahiptir ve insanların ait olma ya da yalnızlık duyularını üreten bir ortam olarak işler.[9]

---

5 J. C. Bailly, *Paris, la Ville et ses Projets*, Babylone, Paris 1988; İ. H. Taşkıran, *Yazı ve Mimari'nin içinde*, Yapı Kredi, İstanbul 1997, s. 22.

6 W. Hung, "Zhang Dali's Dialogue: Coversation with a City", *Public Culture*, Duke University Press, V. 12 N. 3, Fall 2000, pp. 749-768.

7 Valeria Appel, *Ghetto Art: Thousand Voices in the City*, Tide, London 2006, www.edit-revue.com

8 Dijkstra, *agm.*

9 Low, Smith, *age.*

Öte yandan şehrin geleneksel olarak çeşitliliğin, kültürün ve ekonomik zenginliğin hüküm sürdüğü bir yer olduğu düşüncesi son yıllarda değişmiştir. Artık eskiden gündemde tutulan şehrin "farklı insanları ve çeşitli etkinlikleri barındıran ve hoş gören demokratik alan" olma durumundan söz edilemez. Çoğunlukla tartışmalı, ses getiren ve şehir deneyiminin önemli bir parçası olan kamusal gerçeklik konusu bir kenara itilmiştir. Kamusal mekân yeniden biçimlenmiş ve ticaret, tüketim ve politik gözetimin ön plana çıktığı merkezler hâline gelmiştir. Yeni liberalizm, özellikle ırk/etnik, ulusal ve cinsiyet farklılıklarına dayanan toplumsal ayrımları, keskinleştirmiştir. Bu durum kısmen anti-terör politikalarının sonucudur. Kamu emniyeti ve yurdun güvenliği konusu dramatik bir hâl almıştır. Kamusal alanın denetimi, yeni liberalizmin merkezî stratejisidir.[10] Suç unsurunun ve 'öteki'ne karşı duyulan korkunun azaltılması için mal-iş sahipleri ve yetkililerce, özel güvenlik güçlerinin görevlendirilmesi ve gözetimin artırılmasıyla kamusal mekânların askerileştirilmesi, gerekli görülmektedir.[11]

Şehirde, bir yanda sosyal-mekânsal düzen bağlamında dengenin güçlüden yana kayması, koşulların giderek çetinleşip acımasızlaşması, baskıların artması bir yanda da kalabalık içinde kaybolma, umursamazlık bireysel başarıların bastırılması ve belirli bir kimlik olarak ön plana çıkmanın zorlaşması durumu, direnme, karşı koyma ve birlik oluşturma çabalarının ortaya çıkmasında gerekli zemini oluşturmaktadır. Michel Foucault'ya göre, disiplin uygulayan modern yönetimlerde, güç teknolojileri, yani gücün dayatılmasını normalleştiren kurumlar (askeriye, hapishane ve okul) bedeni yok etmek yerine disiplin içine sokmaya çalışırlar. Güç teknolojileri birçok yönden etkin olarak günlük yaşama sızmıştır ve her yerdedir. Kolektif kimlik ve gücü simgeleyen sembolleriyle ona karşı koymak güçtür ama olanaksız da değildir. Tüm

---

[10] Appel, *age.*

[11] Low, Smith, *age.*; Noble, *age.*; S. Zukin, *Landscapes of Power: from Detroit to Disney World*, Berkeley: University of California Press, CA 1991; S. Zukin, *The Cultures of Cities*, Blackwell, MA 1995.

bireylerin aynı biçimde, belirli bir davranış kalıbı içine girdiği söylenemez.[12] Ekonomik olarak güçlü olmayanlar, etnik-kültürel, dinsel ve politik bakımdan azınlıkta olanlar, demokratik söz hakkı olmayanlar ile cinsiyet ve yaş açısından ayrımcılık görenler dayanışma göstererek zayıflıklarını yenmeye, kendilerini anlatmanın bir yolunu bulmaya çalışırlar. Bu türden sesler kendilerini kamusal mekânlarda duyururlar. Sokaklar, toplumsal karşılaşma, politik karşı koyuş, hâkimiyet-direnme ve haz-endişe yerleridir.[13] Sokaklar bir düzenin egemenliğinin, sokaklar huzursuzluğun, isyanın ve düzensizliğin göstergesidir.[14] Buralarda birçok işlev yan yana gelir ve yeni yaşam biçimleri desteklenir.[15]

Alt Kültürler ve Ortak Diller

Farklı nedenlerle aralarında yakınlık olan ancak azınlıkta kalmış kişi ve gruplar yaşadıkları kültürel ortamı yorumlayarak ona karşı bir duruş geliştirirler. Alt kültürler, bu karşıtlık içinde ortaya çıkar. Bir alt kültür grubu üyesi olan gençler de onları birbirlerine yaklaştıran bağları güçlendirmek ve toplumdaki aksaklıklara tepki göstermek üzere bir araya gelirler. Örneğin farklı bir üslubu ve tipografik değeri olan duvar yazıları olarak tanımlanan "grafiti" sokak çetelerince ses duyurmak ve etkin oldukları kendi bölgelerinin sınırlarını çizmek amacıyla yapılmaktadır. Grafiti sanatçılarının amaçları başka türlü bir sözün, tercihin, yaşam ve dünyanın olabileceğini göstermektir. Şehirdeki tekdüzeliğe, kurumsal ve yerleşik olana muhalefet ederek (www.trrap.com) farklı sesleri tanıtırlar. Bu yolla şehrin kimseye ait olmadığını ya da tersine herkesin alanı olduğunu anlatmak istemektedirler.[16]

---

[12] Noble, *age*. Zukin, *Landscapes of Power: from Detroit to Disney World*; Zukin, *The Cidtures of Cities*.

[13] M. Foucault, *Discipline and Punish: The birth of the prison*, Vintage Books, NY 1995; A. Staiger, *School Walls as Battle Grounds: Technologies of Power, Sace and Identity, Paedagogica Historica*, V. 41 N. 4&5, 2005, pp. 555-569.

[14] N. Fyfe, (ed.), *Images of the Street planning, identity and control in public space*, Routledge, NY 1998.

[15] T. Cresswell, "Night Discourse Producing/Consuming Meaning on the Street", *Images of the Street planning, identity and control in public space*, editor: N. Fyfe, Routledge, NY 1998, pp. 268-279.

Alt kültür üyeleri, grup dışında kalanlarca tümüyle anlaşılamayan kendilerine özgü diller geliştirirler. Böylelikle çoğunluk tarafından kullanılan, alışageldiğimiz dillerde olduğu gibi ortak bir kültürün gelişip zenginleşmesi, geliştirilen anlam ve değerler aracılığıyla üyelerin iletişim kurabilmesi ve deneyimlerin paylaşılması sağlanır. Ayrıca bu tür diller yabancılara karşı kurulan birliğin bir göstergesi, dili bilenler arasındaki dayanışmanın bir başka biçimde ifadesidir. Sözcükler, yalnızca sözlüklerdeki anlamlar ile ezberlediğimiz şeyler değildir ve onun ötesine geçerler. Sözcükler aracılığıyla kişiler belirli bir biçimde görmeye, düşünmeye ve eylemde bulunmaya yönlendirirler.[17]

Bu anlamda önemli bir rolü olan argonun "belli bir topluluğun iletişim aracı, şifreli dili ama aynı zamanda da o topluluğun zeka ve yaratıcılığının, kültür zenginliğinin de önemli bir göstergesi olduğu" ifade edilmektedir.[18] Argo dilin hantallaşmış kurallarına başkaldırma ve duyulan heyecan, nefret ve öfke gibi duyguları dışa vurma amacıyla kullanılmaktadır. Kişilere içlerini dökme, rahatlama fırsatı tanırken günlük yaşamın tek düzeliğini de nüktelerle kırmış olmaktadır.[19]

Şehrin farklı yüzeylerinde karşımıza çıkan duvar yazılarının bir kısmı, argo gibi mahalle ve semtlerde yapılanan alt kültürlerin dili olarak kabul edilebilir. Grafiklerle desteklenen ve herkesin bir bakışta anlayamadığı söz konusu "dil"lerin görsel yanı güçlüdür. Yazıların bir kısmı hakaret amacıyla söylenen söz ve şekilleri de içermektedir. Özellikle böyle 'kötü' sözler içeren yazıların şehirde yaşayanları, rahatsız ettiği açıktır ki yazılma amaçları da budur. Kişi veya gruplar kışkırtılmak istenmektedir. Bu durumun sosyokültürel sorunlara, etnik ve politik çatışmalara veya cinselliğin baskılanmasına dayalı nedenleri olabilir.

---

16 Fyfe, *age.*

17 Appel, *age.*

18 J. Robertson, "Listening to the Heartbeat of New York Writings on the Wall", *9/11 In American Culture*, N., Lincoln, Y. S. (eds.), Altamira Press, Denzin 2003, pp. 67-85.

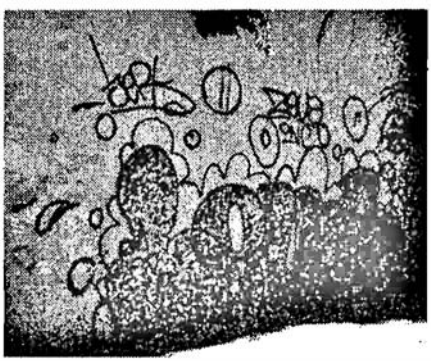
19 Arslan, *Argo Kitabı*, Kitabevi, İsranbul 2004, s. 3; Emel Kefeli, "Edebiyat Argo İlişkisi", *Türk Kültüründe Argo*, editörler: E. Gürsoy-Naskali, G. Sağol, SOTA yayınları, Haarlem-Hollanda 2002, s. 169-182.

Gerçekte her durumda yazılanlar ile sokağın gündemine manşet atılmakta (www.trrap.com) ve dikkatler istenen noktaya çekilmektedir. Duvar yazılarının ifade özgürlüğü, tabanın sesinin duyurulması, şehir yaşamına katılım ve etkin olma gibi konulardaki önemi düşünüldüğünde bugünün teknolojik olanaklarının yardımıyla bazı kurumlar şehirlilere farklı olanaklar sunabilmektedir. Bir gazetenin öncülük ettiği ve herkese "duvara yazma" şansı veren sanal ortamda hazırlanmış duvar buna örnektir (www.yazduvara.com). Ancak yazanın kim olduğunun bulunabilmesi pervasız davranabilme özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bütün boyutları düşünülürse yazıların nereye, niçin kim(ler) tarafından yazıldığı, bir başka deyişle içerik, yer ve yazan kişi arasında bir ilişki olup olmadığı, anlam, yazı karakteri, şekiller incelendiğinde yazan kişiler hakkında bilgi edinilip edinilemeyeceği ve yazıların şehir algısını ne yönde etkilemekte olduğu sorulması gereken önemli sorulardır. Bu bağlamda yapılan bir tartışma, şehir ve şehirliye başka bir perspektiften bakarak konuya ilişkin ipuçları yakalama çabasına katkıda bulunacaktır.

Bu düşünceden yola çıkarak İstanbul'da kısmi bir araştırma yapılmıştır. İlk aşamada, yan yana, ortak sınırları olan ama aralarında derin ekonomik, toplumsal yapı ve mekânsal nitelik farkı bulunan yerleşmelerin birlikte ele alınıp karşılaştırılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu amaçla, şehrin şıklığıyla göz alıcı, seçkin ve varlıklı kişilerin yaşadığı ve çalıştığı bilinen semtlerinden biri Nişantaşı ile yanı başındaki ve önceleri kaçak olarak kurulmuş bir gecekondu yerleşmesi olan "Teneke Mahallesi" (Bugün 19 Mayıs Mahallesi) irdelenmek üzere seçilmiştir. Bugün de pek çok açıdan farklı olduğu gözle de görülen bu iki semt arasında bazı bilinen ya da gizli kalan çatışmalar olacağı öngörülmüş ve bunun da duvar yazılarını nitel ve nicel olarak etkileyeceği düşünülmüştür.

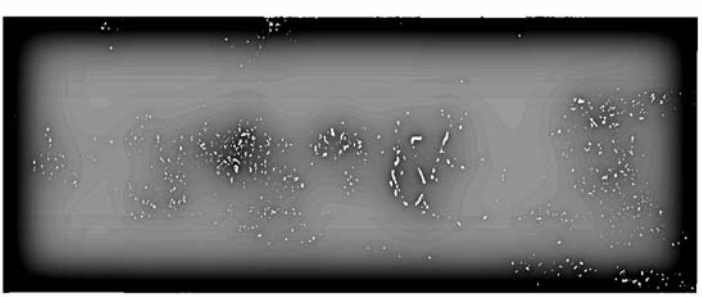
Ancak beklendiği biçimde yazılarda bu bitişik semtlerde yaşayan grupların farklılaşan özelliklerini yansıtan, anlamlı bir ize rastlanmamış ve bulunacağı düşünülen küfür, beddua ve lanet içeren sözler görülmemiştir. Nişantaşı semtindeki bir kaç duvar üzerinde, "Jerk", "Zeus", "Zeus One", "Fabl", "Pars", "Bufer" ve "Ozone" gibi "tag"ler ile

karşılaşılmıştır. (Şekil 2) Tag'ler, belirgin bir uslubu olan ve çoğunluğu kalın uçlu, keçeli kalem ile atılan imzalardır. Kişilerin takma ad olarak yabancı dillerden, çoğu kere de İngilizceden alınan sözcükleri kullandıkları görülmektedir. Bu yazıların gençlerden oluşan gruplarca, çoğu kere Batı'daki alt kültür gruplarının eylemlerine öykünerek yazıldığı tahmin edilmektedir.

Şekil 2: Nişantaşı semtinde Tag'ler, 2008 (Aytanga Dener)

Yine iki semtin sınırı olarak kabul edilebilecek noktada uzayıp giden duvar üzerinde daha çok grafik ağırlıklı, yazılar bulunmuştur. Benzer biçimde "Bask", "None", "Stone", "Rode", "Rioff elit", "Öz isot", "Aleko", "Alek", "Feto", "Fethicik", "Soför" gibi takma adlar yer almaktadır. (Şekil 3)

Şekil 3: Nişantaşı-"Teneke Mahallesi" sınırında grafiti duvarı, 2008 (İpek Özmen)

"Teneke Mahallesi"nde ise bir kaç farklı içerikten yine genç erkekler arasında bazı gruplaşmaların olduğu anlaşılmıştır. "Nişantaşı Gençlik" gibi mahalle gençlik grubu/çetesi adının veya gençler arasında yaygın cep telefonu ile atılan mesajlarda yapılan kısaltmaları düşündüren "MTN", "ONR" ya da "MRT'M", "FTH'M" gibi erkek isimlerinin ve bu gruplara ait olduğu tahmin edilen sevda sözlerinin ve futbol takım adlarının yazıldığı görülmüştür. Buradan bu semtlerde yaşayan kişiler arasında var olacağı düşünülen türde bir çelişkinin yaşanmadığı kanısı edinilmiştir. "Teneke Mahallesi"nin artık eskisi gibi bir gecekondu mahallesi olmayıp yüksek konut bloklarının yer aldığı, kalabalık bir semt hâline geldiği ve bir taraftan da genişleyerek Şişli'ye bağlandığı düşünüldüğünde çıkan sonuç anlamlıdır.

Bu ön araştırmadan sonra, "kötü" sözler içeren duvar yazılarının şehrin daha tenha yerlerinde, ailelerin yaşadığı alanların dışında kalan ve görülüp yakalanmadan yazılabilecek, bakımsız "arka sokak"larında bulunabileceği düşünülmüştür. Bu bakış açısıyla,

1. Mezarlık çevresi (Üsküdar-Karaca Ahmet Mezarlığı),

2. Yaşama alanları, düşük gelirli kişilerin oturduğu gecekondu ve Roman mahalleri (Kadıköy-Yeni Sahra, Emniyet Mahallesi ve Beylerbeyi arası, Üsküdar-Selamsız Roman Mahallesi, Anadolu ve Afrika'dan göçen fakir ailelerin yaşadığı Tarlabaşı),

3. İşyerleri çevresi, gündüz işleyen ama gece kapanan ve ıssızlaşan alanlar (Eminönü-Tahtakale)

4. Tren yolu çevresi, hat boyunca uzanan istasyonların çevrelerinde yer alan semtler (Kumkapı, Samatya, Cankurtaran, Cerrahpaşa) ele alınmaya karar verilmiştir.

Sözü edilen alanlarda, tarama çalışması yapılmış ve bulgular fotoğraflarla belgelenmiştir. Çıkan sonuçlar birkaç grupta toplanarak liste hâline getirilmiştir. (Ek 1) Çevre temizlik düzeni, Alt kültür-gençlik grupları dayanışma ve/veya çatışması, 'Askerlik görevi', 'Etnik politik farklılaşmalar' ve 'Cinsellik' başlıklarına ek olarak 'Diğer' adı altında nerede yer alabileceği kararlaştırılamayan sözlerden bir grup oluşturulmuştur.

Çevre temizlik düzeni:

Yazının başında da belirtildiği gibi, incelenen hemen hemen tüm semtlerde, kamusal mekânlarda uygun olmayan yerlere çöp atılmasına ilişkin şiddeti değişen uyarı yazılarına rastlanmıştır. Bina köşeleri, duvar önleri, çeşme başları veya boş ve bakımsız kalmış bir alan çöplerin gizlice bırakılma alışkanlığının edinildiği yerlerdir. Kokudan ve pislikten bıkanların hazen kibarca "Lütfen çöp dökmeyin" diyerek veya "Neden böyle yapıyorsunuz?" diye sorgulayarak, bazen hakaret etmek amacıyla "şerefsiz" olmakla suçlayarak bazen de "Buraya çöp döken in a..." veya "Buraya çöp atan i..." biçiminde küfrederek sorumluları vazgeçirmeye çalıştığı ancak başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Sözlerde yere göre anlamlı bir farklılaşma yoktur. Öte yandan Üsküdar-Selamsız Mahallesi'nde (çoğunlukla Roman vatandaşların yaşadığı bilinmektedir) karşılaştığımız levhadaki eşek benzetmesi (huysuz, inatçı, sıradan bir hayvan olarak değerlendirilen eşek bir hakaret olarak kullanılmaktadır) bir eşek resmi ile güçlendirilmeye çalışılmıştır. Mahalle sanatçısı tarafından oldukça yaratıcı bir biçimde ele alınmış olan bu uyarı, karikatür tadı da taşımaktadır. Eşeğin ağzından çıkan bir balonda ifade edilen "Hadi beraber dökelim" cümlesi dolaylı bir anlatım ile çöp atan kişinin de eşek olduğu veya eşekle arkadaş olduğunu belirtmekte ve gizli bir nükte hissettirmektedir.

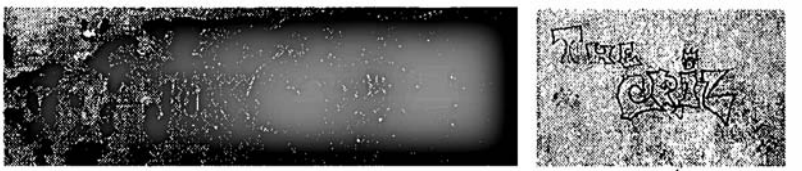
Alt kültür gençlik grupları dayanışma ve/veya çatışması:

Çeşit açısından en zengin sözler bu grupta yer almaktadır. Gençlerin oluşturdukları grup veya mahalle çeteleri ve gençlerin çoğunlukta olduğu futbol takımı taraftarlarının mahalle ya da yaşanan bölge temelinde oluşturdukları gruplar bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu grupların zaman zaman belirli bir dünya görüşü doğrultusunda politik bir tavır da sergilediği bilinmektedir.

Son yıllarda İstanbul sokaklarında renk ve üslubu ile dikkat çeken duvar yazılarına daha sık rastlanır oldu. Kuşku ve merakla bakılan ama bir türlü tümüyle anlaşılamayan ve görselliği ile ön plana çıkan bu yazıların neden ve kim tarafından yazıldığını bilmek isteyenler olabilir

ama yazılara gösterilmesi beklendiği kadar tepkinin oluştuğu kuşkuludur. Tahmin edilen, bu yazıları gençlerden oluşan bazı grupların topluma bir şeyler söylemek üzere yazmakta olduğudur. Yazıların biçimsel özellikleri, içerikleri ve yazanların kimlikleri dikkatle incelendiğinde aralarında bazı farklar olduğu anlaşılır. Kimisinde stilize edilmiş harflerle yazılmış yabancı sözcükler, kimisinde ise bazı simgeler kullanılmaktadır. Bu tür yazılara anlam verebilmek için grafiti, rap ve hip hop kültürleri çerçevesinde geliştiği anlaşılan yazıların nasıl gündeme geldiği bilinmelidir.

Grafiti, Almanya'nın Berlin şehrini ikiye bölen duvara tepki gösteren kişilerin yazdığı sloganlar ile 40'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 60'lı yıllarda ABD'de politik görüşlerini duyurmak isteyen bireyler ve gençlerden oluşan sokak çeteleri tarafından denetimleri altındaki alanları belirlemek için yaygın biçimde kullanılmıştır. 70'li yıllarda grafitilerin gettolarda, şehrin gelir ve toplumsal yapı ile farklılaşan bakımsız, fakir alanlarında yoğunlaştığı görülmüş ve bu dönem grafitinin bir kolu olan rap müziği, ezilenlerin müziği olarak doğmuştur. Bugün bu kültürü Avrupa'da benimseyenler arasında siyahlar Hintliler ve Türkler vardır çünkü bu kültür çevresinde, ikinci sınıf olmak, bir yerlere ait olmamak, ezilmişlik, itilmişlik vurgulanır. İçinde bulundukları durumda saldırganlaşan gençler yaptıkları müzikte bol küfür ve hakaret kullanırlar. Rap sanatçılarının hayran kitleleri kendilerini duvarlara yazı yazarak ifade etmektedirler. İstanbul duvarlarında Türkiye'nin popüler rap sanatçılarından Ceza'nın ve Sagopa Kajmer'in isimleri ve küfürlü şarkı sözleri yer almaktadır. Sanatçıların taraftarı olan gençler sevdikleri sanatçıya göre aralarında farklı gruplar oluşturmakta ve birbirleriyle duvarlar aracılığıyla iletişim kurmaktadırlar. Özellikle liselerin civarındaki duvarlarda ve tren istasyonlarında bu kültürün izleri görülmektedir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Graffiti, http://www.1forum.net/rap-hip-hop/hiphop-kulturu-rapin-dogusu-5552.html, http://tr.wikipedia.org/wiki/Ceza_%28m%C3%BCzisyen%29)

Şekil 4: Üsküdar-Selamsız Mahallesi, 2008 (Aytanga Dener)

Bu bilgi çerçevesinde, Üsküdar'da önemli bir alan kaplayan Karaca Ahmet Mezarlığı'nın duvarlarındaki, "No Fear", "(Kurukafa-ölüm simgesi) Warning", Üsküdar semtindeki "Wick3d Doğukan", "RAP... Ceza, Mc...tant ve Rapivizyon", Selamsız Mahallesi'ndeki "Cell", "mahkum", "crew", "Cewdeath Cell AX↓", "Mahkum, axi-(0)N" (Şekil 4) ve yine aynı Mahalledeki çocuk parkının duvarlarına yazılmış "The Criz (Şekil 4) Yeni Sahra Mahallesi'ndeki "Hayalet, Sagopa, Miqrop TR", "Emin Rap'çılar", "Rock" Kumkapı'daki "Ceza", ve Cerrahpaşa'daki "BY-pass" sözleri anlam kazanır. Yazılardan Rap takım ve hücrelerinin kurulduğu ya da kurulmaya çalışıldığı, oluşturulan güçlerin kötülük ile karşı karşıya oldukları ve tüm bunlara yandaşlarına "Korkma!" diyerek direnmeye çabaladıkları, hatta ölümle tehdit ederek cezalandırmak istedikleri, sürekli dinamik ve hareket hâlinde oldukları fikri edinilmektedir. Herşey gizlice yapılmaktadır. "Duman, gölge, miqrop" gibi takma adlarla imza atılmakta ve ortadan yok olunmaktadır. Ancak herşeye karşın şehirlilere varolduklarını hissettirmektedirler. Bu da giderek popülerleşen efsanevi bir gücün yaratılması için yeterlidir. Yazılar binaların kötü sıvanmış sağır duvarlarında, yıkılmakta olan bahçe çitlerinde, mezarlığı sınırlayan parmaklıklarda veya doğalgaz kutuları üzerinde, kısaca şehrin görünümünü olumsuz yönde etkileyen yüzeylerde görülmektedir. Karşılaşılan zorluklar, grup üyelerini psikolojik olarak zayıf düşürmekte olmalıdır ki kendilerine "Pisko", "Şizfo" veya "Psikopat-hayalet" gibi adlar takmaktadırlar. Oluşturdukları dil ise yaşam karşısındaki tavırlarını ortaya koymaktadır. Bu kültür çerçevesinde, sanal ortamda kurulan forumlar aracılığıyla haberleşilip üyelere bilgi verilmekte ve tartışılmaktadır. Gençlik grupları bu olanağı sıklıkla değerlendirmektedir. Böylece önlerinde yeni ve uçsuz bucaksız bir ufuk açılmış olmaktadır. Kendilerini müzik,

dans gibi gösteriler ve grafik, yazı gibi görsel tekniklerle anlatmaya çalıştıkları kamusal mekân, oldukça farklı bir biçimde genişlemiş ve renklenmiş olmaktadır.

Duvar yazıları irdelenmeye devam edildiğinde, muhafazakar politik görüşleri olan gençlerin de birlik oluşturduğu anlaşılmaktadır. Gruplarda "Reis"in önemli olduğu, Üsküdar'ın değişik mahallelerinde görülen "Küçük Reisler", "Bam!!! Asla vaz geçme!!!", "Halim Reis", "İlker Reis", Yeni Sahra'daki "Serkan Reis", Teneke Mahallesi'ndeki "Kaan Özkan Reisler" ifadelerinde görülür. Bu yazılarla birçok semtte liderlik vurgusu yapılmakta ve Reis'ler, davadan vazgeçmeme ve etkin bir duruş sergileme konusunda desteklenip cesaretlendirilmektedir. Yazıların bulunduğu semtlerde düşük ve orta gelirli ailelerin yaşıyor olması da dikkat çekicidir.

Şekil 5: Tarlabaşı'nda Kürt kökenli vatandaşlar Belediyenin dağıtacağı yemeği bekliyor, 2008 (Aytanga Demer)

Az da olsa bazı yerleşmelerde "mafya" jargonunun kullanıldığı Tarlabaşı ve Sultantepe'de karşılaşılan yabancı kökenli "Faça" ve "Kozanosrra", "Omerta" sözlerinden anlaşılır.[20] Ilgili mahallelerde oluşmuş çete üyeleri, örgütlü suç işleyen, buna karşın "onurunu" koruyan İtal-

[20] Arslan, *age.*

yan mafyasının parlak, efsanevi ününe özenmektedir. Bu sözlerin muhafazakâr kesimin sloganı olan "Ya sev ya git" ve Türk Bayrağı'nı simgeleyen hilal ve yıldızla yan yana gelmiş olması grup içindeki sıkı bağı, sadakati ifade etmek açısından anlam kazanabilir. (Şekil 5)

Yine Roman dilinde delikanlı, dost, arkadaş anlamına geldiği anlaşılan "Baro" sözcüğü Tarlabaşı'ndaki *Faça* ile birlikte yer almaktadır. Aynı sözcük Yeni Sahra'da "8 kafadar çakal" yazısının yanında öne çıkar. "Çakal" sözcüğü, gençlerin bu yırtıcı hayvan gibi saldırgan, tehlikeli ve kurnaz olduklarını vurgular. Söz konusu yerleşmelerde önemli oranda fakir ailelerin ve Romanların yaşadığı ve çevre niteliğinin oldukça düşük olduğu bilinmektedir.

Bazı mahallelerde kendilerini "Serseri" olarak tanımlayan grupların olduğu anlaşılmaktadır. Tarlabaşı'nda bu grup üyeleri birbirlerine, "Vino", "Zosco", "Pitbul", "Ayı", "Sapık", "Koçero" gibi adlarla seslenmektedirler. Yırtıcı, öldürücü ve güçlü hayvan adlarının ve uygunsuz, tehlikeli davranışları olanları anlatan sözcüklerin takma ad olarak kullanılması grubun gücünü ve ona karşı duyulması gereken korkunun altını çizmektedir. Kumkapı'daki "Serseriler ağlamaz, serseriler ağlarsa susturamazsın inanki..." ifadesiyle grubun dayanıklılığı, güçlüler karşısında zayıflık göstermeme kararlılığı anlatılırken çelişkili biçimde gizli duygusallığı da ortaya konmaktadır. "Yaşasın kötülük", "Ölüm meleği Azrail", "Tikilere ölüm", "Mezarcı The End" ve "Satanist" de farklı grupların birbirlerini korkutmak ve gözdağı vermek amacıyla kullandıkları sözlerdir.

Ayrıca gençler mahalle ve semt temelinde de bir araya gelmektedir. Duvarlarda birbirlerine hakaret etmek amacıyla kullandıkları "Travesti Beykoz, İ... Üsküdar giremez", "K.hp. Üsküdar" gibi cinselliğin ön plana çıktığı ifadeler bulunmaktadır. Bazen bu sözlerin gençler arasında şakalaşmak, esaslı, sadık, içten, yakın arkadaş olduklarını vurgulamak için söylendiği anlaşılmaktadır. Örneğin "Emniyet Gençlik" adıyla kurulmuş blog'da arkadaşını "Alem"e tanıtan genç, "Kendisi benim 9 senelik arkadaşımdır. Tam bir i... ve piçtir...İmam Hatip'de okuyor. Bir de piçlik yapmada üstüne yoktur. Az muhterem, çok g...tv...r...ndir." derken kendi dünya görüşünü şu sözlerle açıklamakta-

dır: "...kıza önem verenin, güzel diye kaşarla çıkanın, para için arkadaşını satanın, kral olsa tahtını, mafya olsa mekânını S!K!Y!M!" (http://ultraslaneg.azbuz.com/blog/yazi/). Sitelerine mahalle ve çevresinde arkadaşlarıyla çekilmiş, otobüs durağını gösteren fotoğraflar ve hava fotoğrafı, kroki gibi görsel malzeme de eklenmiştir. Bu yolla bu güçlü birlikteliğin ne tür bir mekânda yaşandığına ilişkin fikir verilmek istenmektedir.

Duvar yazılarından okunduğu biçimiyle popüler futbol takımları etrafındaki taraftarlar da gruplar hâlinde örgütlenmiş durumdadır. Beşiktaşlılar "Çarşı", Galatasaraylılar "Ultraslan", Fenerbahçeliler "Kanarya" adı verilen grupları kurmuştur. Rap kültürünün bu eleştirel tavrının benzeri bir diğer alt kültür olan ve İstanbul'da doğup Türkiye'de yaygınlaşan "Çarşı" grubunda görülmektedir. "Çarşı her şeye karşı", "Çarşı alayına gider" gibi sloganlar bu grubundur. "Çarşı" grubu Beşiktaş çarşısındaki "Beşiktaş Spor Kulübü" taraftarlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş, futbol maçlarında hep bir arada oturup açtıkları eleştirel pankartların televizyonda görülmesiyle yaygınlaşmıştır. Ayrıca futbol karşılaşmalarının olduğu başka şehirlere topluca seyahat edip duvarlara izler bırakmaktadırlar. Artık farklı sosyal, kültürel çevrelerden ve etnik kimliklerden, hatta çatışan politik ve ideolojik alanlardan insanlar Çarşı grubu adı altında toplanmış durumdadır. Genel olarak muhalif bir görünüm ve söylem Çarşı grubunun özelliğidir. Gündemde olan her türlü olaya karşı muhalif bir görüş sergilerler. Bu görüşleri gerek duvar yazılarında gerekse pankartlarda dile getirirler. Tıpkı Çarşı gibi Galatarasaray taraftarları da il, ilçelerde Ultraslan örgütlenmesi içindedir. Hatta taraftarlar ülke çapında, "ultrAslan-UşAk" gibi grupları kurmaktadırlar. Sanal ortamda da taraftar toplamak, güçlerini pekiştirmek amacıyla sayfalar düzenleyen grup, diğerlerine gözdağı verme niyetini hazırladıkları ve bir video paylaşım sitesinde yayınladıkları videoda "Hey hey yine de hey efeler hey!..." türküsü eşliğinde şöyle anlatmaktadır: "Biz Söyledik, bizleri sokağa dökmeyin diye... Herşey bir gecede oldu... Biz hiçbir zaman yılmadık bu yoldan... İçimizdeki nefret yüzümüzden okunuyordu... Şimdi indik sokaklara, ahkam kesenlerin şimdi k...çları terliyor... Keşke bizi dinleseydiniz. Hiç olmaz ise sokağa çıkabilirdiniz... Bizler bir arma altında, para değil, onur ve şeref müca-

delesi için buradayız" (UltrAslan-UşAk duvar yazıları). Farklı takımları tutanlar ise birbirlerine cinsellik içeren "Piç", "I...", "Biz s...miş Fenerbahçeliyiz", "Alayına gider" gibi hakaretler eden gruplar, "Akıllı ol Çarşı burada" gibi uyarılar da yapmaktadırlar.

Askerlik görevi:

Bilindiği gibi askere alınma dönemlerinde yapılan uğurlamalar gençlerin önemli bir bölümünün yaşamında önemli yer tutmaktadır. Şehrin kalabalık caddelerinde, düzenlenen arabalı turlarda, Türk bayraklarına bürünen gençler bağırıp çağırarak muhafazakar-milliyetçi politik görüşlerini değişik slogan ve simgelerle anlatmaktadırlar. Bu önemli görevi yerine getiren kahramanların adları ve doğum tarihleri "1987/3 Piç...", "87/4 Kuş Alemin Kralı" biçiminde şehrin duvarlarına yazılarak özlem, endişe, dile getirilmektedir.

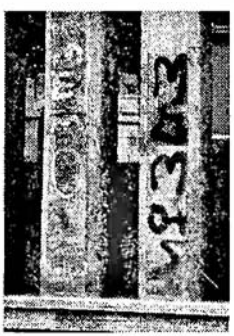
Etnik ve politik farklılaşmalar:

70'li ve 80'li yılların tersine duvarlar üzerinde, etnik ve politik farklılıkları vurgulayan çok sayıda yazı bulunmamakradır. Tarlabaşı'nda, Yeni Sahra'da ve Üsküdar'da rastlanan ve siyasi partileri destekleyen veya onlara karşı görüş belirten yazılar yanında, Tarlabaşı ve Karaca Ahmet Mezarlık duvarları üzerinde "Kürt" ve "Zaza" sözleri görülmektedir. Ancak hakaret etmek ve/veya ayrımcılığı vurgulamak amacıyla mı yoksa duyulan sevgi ve ilgi nedeniyle mi yazıldığı belli değildir.

Cinsellik:

Cinsellik konusunda yaşanan sorunlar duvarlarda kendini hissettirmektedir. Bu tür sözlere her yerde rastlama olanağı vardır. Bazı kere sevgiliye doğrudan söylenemeyen sözler şehir yüzeylerine herkesin göreceği biçimde yazılmakta bazı kere duygusal kırıklıklar, "Bir kavanoz reçel bu günler de geçer", "Sen beni istesen de..", "Bir tek sen ağla Gözde!", "Seni seviyorum sensiz hayat yerin dibine batsın aşkısı", "Seninki sevmek ise benimki uğrunda ölmektir" diyerek anlatılmaktadır.

Öte yandan cinselliğin, karşıdaki kişiye kızarak hakaret etmek amacıyla, "Ananı...", "O...çocuğu", biçiminde sıklıkla karşılaşılanlar gibi ya da "Karı p..z..v..ng...", "Kaşarlı tost" biçiminde farklı toplumsal değerleri anlatmak niyetiyle söylenenler gibi kullanıldığı bilinmektedir. Bunun yanında, ifade edilmek istenenin "Kahrolsun sutyenler, m...m...lere özgürlük", Fu...k, B'den sonra" gibi alışılmamış, şaşırtıcı ve biraz da gülümseten biçimde belirtildiği sözlerle de karşılaşılmaktadır. Ayrıca cinsel tercih konusu, eril bir bakışla, arkadaşını kötülemek, onu zor duruma düşürmek ve alay etmek için de duvarlarda vurgulanmaktadır. "Oğlan arkadaşım", "MemO", "Mem(kadınlık simgesi)ş", (Şekil 6) "T...p badik" bu tür sözlerdendir.

Şekil 6: Karaca Ahmet Mezarlık duvarı, 2008 (Aytanga Dener)

Diğer:

Şehir yüzeylerinde yer alan kötü sözler arasında, bu başlık altında ele alınabilen, "İnek", "Tilki", sözkonusu hayvanların özellikleri düşünülerek, "Vefasız", "Gawsız", "Çılgın", "Deli", "Derbeder", "Moruk", "Tombik", "Piç", "Kasatura", "Enayi", kişilerin davranış biçimlerine ve arkadaşlık ilişkilerinin niteliğine değinilerek söylenmektedir. "Wellcome to Karaca Ahmet", "Bütün Karaca Ahmet'e selam!", "Kurt çıktı mı yazıya meydan kalır jazıya" ve "No Uzaylı (Şekil 7)" gibi sözler de kişileri şaşırtan, düşündüren ve biraz da gülümseten, içinde belli belirsiz bir hiciv taşıyan ifadelerdir.

Şekil 7: Karaca Ahmet Mezarlık duvarı, 2008 (Ayranga Dener)

Sonuçlar ve Tartışma

Renkleri ve üsluplarıyla göz alan duvar yazıları, şehir yüzeylerinde farklı bir katman oluştururlar. Diğer göstergelerle birlikte sosyal ve mekânsal karakteri etkileyerek şehir kimliğine ilişkin algının biçimlenmesine katkıda bulunurlar. Duvar yazıları ile kamusal mekânlarda, günlük konuşma, yazışma ve/veya görsel yazılı basın, sanal iletişim ağı aracılığıyla yeterince dile getirilemeyen ifade edilmiş olur. Yazma etkinliği, kimi zaman kişi ve grupların kendilerini anlatmaya çalıştıkları popüler bir sanata dönüşürken kimi zaman da kitlelere "bağırarak" anlatılması gereken etnik ve politik bir görüş, bastırılamayan sevgi ve cinselliğin göstergesi ama en çok da kamusal mekânlarda düzeni sağlayana karşı başkaldırı, mekân sahipliğine ilişkin bir hak ve özgürlük talebi biçiminde ortaya çıkar.

Çoğu duvar yazısı, geceleri kimseye göstermeden, baskın gücün denetiminden kaçarak yazılır. Şehirli bir anda bu akıllarda değişik sorular oluşturan yazı ve şekillerle karşı karşıya kalır. Görevlilerce silin-

---

[21] *Faça*, İtalyanca yüz, mafya içinde cezalandırmak amacıyla yüze yapılan bıçak yarası da aynı sözcükle anılmaktadır.

Kozanostra İtalyan-Amerikan kökenli mafya. *Omerta*, İtalyanca, mafya aile üyelerinin yasadışı uyuşturucu ilaç ve kumar suçları karşısında ettikleri susmanlık yemini. M. Jyrkinen, *The Organisation of Policy Meets the Commercialisation of Sex Global Linkages, Policies, Technologies*, Publications of Sweedish School of Economics and Business Administration, Helsinki 2005.

dikçe yeniden yazılan sözler sinir bozucudur. Küfür, hakaret anlamına gelen sözcük ve şekilleri de içeren yazılar çoğu zaman mahalle temelinde, dayanışma oluşturmak ve seslerini duyurmak amacıyla bir araya gelen gençler tarafından söz konusu alanda güçlerini kanıtlamak üzere yazılır. Bir anlamda bu, yerel alt kültürlere ait bir dildir ve toplumsal bazı sorunlara işaret eder. Kamusal alanların yeniden düzenlenmesi gündeme geldiğinde, şifreler çözülerek okunmaya ve anlaşılmaya çalışılmalıdır.

İstanbul'da sokaklar farklı dillerin oluşup gelişmesine tanıklık eder. Bir binanın boş kalmış, kötü renkli, sıkıcı yan duvarı, eskimiş bir ahşap eve çekilmiş eğreti bir perde, yol boyunca uzayıp giden anlamsız bir duvar, tuhaf biçimli doğal gaz kutuları, terkedilmiş bir araba, alabildiğine yükseltilmiş itici bir okul duvarı ya da şehrin ortasında görsel ve fiziksel açıdan "çarpıcı" bir sınır oluşturan parmaklıklı mezarlık duvarı, yazılar için "doğal" bir ortam oluşturmaktadır. Söz konusu yazılar, şehirlilere sunulan kamusal mekândaki olumsuzlukların yarı bilinçli bir eleştirisi olarak kabul edilmelidir. Fakirlik, bakımsızlık, iyi yönetememe, doğru kararlar alamama sonucunda şehrin ortak alanlarında ortaya çıkan nitelik düşüklüğü kişiler üzerinde sıkıntı yaratmakta, kişiler ise duruma direnç göstererek tüm sosyal mekânsal tepkilerini yine aynı alanlardaki farklı yüzeyleri kullanarak başkalarına anlatmaktadırlar. "Kötü" sözler ise uyandırdığı çelişkili duygular ile, ifade edilmek istenen düşüncenin, yapılan eleştiri ve uyarının şiddetini artırmakta bazen de alışılmamış bir renk katarak şehir kültürüne bir başka boyut eklemektedir.

Kaynaklar

Appel, V., *Ghetto Art: Thousand Voices in the City*, Tide, London 2006, www.edit-revue.com

Arslan, M., *Argo Kitabı*, Kitabevi, İstanbul 2005.

Bailly, J. C., *Paris, la Ville et ses Projets*, Babylone, Paris 1988.

Taşkıran H. İ., *Yazı ve Mimari'nin içinde*, Yapı Kredi, İstanbul 1997.

Cresswell, T., "Night Discourse Producing/Consuming Meaning on the Street", *Images of the Street planning, identity and control in public space*, editor: N. Fyfe, Routledge, NY 1998, pp. 268-279.

Dijkstra, L. W., "Public Spaces: A Comparative Discussion of the Criteria for Public Space", *Constructions of Urban Space*, editor: R. Hutchinson, JAI Press, Connecticut 2000.

Foucault, M., *Discipline and Punish: The birth of the prison*, Vintage Books, NY 1995.

Fyfe, N., (ed.), *Images of the Street planning, identity and control in public space*, Routledge, NY 1998.

Hung, W., "Zhang Dali's Dialogue: Coversation with a City", *Public Culture*, Duke University Press, V. 12 N. 3, Fall 2000, pp. 749-768.

Jyrkinen, M., *The Organisation of Policy Meets the Commercialisation of Sex Global Linkages, Policies, Technologies*, Publications of Sweedish School of Economics and Business Administration, Helsinki 2005.

Kefeli, E., "Edebiyat Argo İlişkisi, Türk Kültüründe Argo", editörler: E. Gürsoy-Naskali, G. Sağol, SOTA yayınları, Haarlem-Hollanda 2002, s. 169-182

Low, S., N. Smith, (eds.), 2006, *The Politics of Public Space*, Routledge, NY 2006.

Noble, C., *City Space: A Semiotic and Visual Exploration of Graffiti and Public Space in Vancouver*, 2004, www.cityspacemovie.com

Robertson, J., "Listening to the Heartbeat of New York Writings on the Wall", *9/11 In American Culture*, N., Lincoln, Y. S. (eds.), Altamira Press, Denzin 2003, pp. 67-85.

Staiger, A., *School Walls as Battle Grounds: Technologies of Power, Sace and Identity, Paedagogica Historica*, V. 41 N. 4&5, 2005, pp. 555-569.

Taşkıran, H. İ., *Yazı ve Mimari*, Yapı Kredi, İstanbul 1997.

Zukin, S., *Landscapes of Power: from Detroit to Disney World*, Berkeley University of California Press, CA 1991.

Zukin, S., *The Cultures of Cities*, Blackwell, MA 1995.

http://www.trrap.com
http://ultraslaneg.azbuz.com/blog/yazi/
http://tr.wikipedia.org/wiki/Graffiti
http://www.1forum.net/rap-hiphop/hiphop-kulturu-rapin-dogusu-5552.html
http://tr.wikipedia.org/wiki/Ceza_%28m%C3%BCzisyen%29

Ek-1

Çalışma kapsamında, küfür ve beddua içeren duvar yazılarının, düşük gelirli insanların yaşadığı bakımsız mahallelerde, geceleri tenhalaşan ticaret alanlarında, tren istasyonlarında, mezarlık çevresinde yoğunlaştığı düşünülerek, İstanbul, Anadolu Yakası'nın; Üsküdar ilçesi, Selamsız Mahallesi, Emniyet Mahallesi, Zeynep Kamil, Beylerbeyi, Karaca Ahmet Mezarlığı, Yeni Sahra, Sultantepe bölgeleri ile Avrupa Yakası'nın; Teneke Mahallesi, Tarlabaşı, Eminönü, Tahtakale, Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Kocamustafapaşa, Cerrahpaşa bölgelerinde tarama yapılmış ve yazılar konularına göre sınıflandırılarak aşağıdaki liste oluşturulmuştur.

Çevre temizlik düzeni

Üsküdar-Zeynep Kamil

"Buraya çöp döken şerefsizdir", "Çöp dökenler şerefsizdir", "Gününde atmayan şerefsiz!"

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"Çöp atan göt", "Salı Perşembe çöp günü"

Selamsız Mahallesi

"Buraya çöp atan eşşekoğlu eşşektir, Hadi beraber dökelim (eşeğin ağzından) Yapılış tarihi: 4. 6. 1986, Yenileme tarihi: 6. 7. 2008 değişen bir şey yok"

Yeni Sahra

"Buraya çöp atanın anasını sik"

Eminönü-Valide Han

"Buraya çöp atan ibne", "Orospu çocuğu –işeyen ibne"

Tarlabaşı

"Lürfen çöp atmayın", "Çöp atma- temiz tut", "Buraya çöp atanın...?", "Buraya çöp dökenin anasını..."

Kumkapı

"Neden böyle yapıyorsunuz"

Alt kültür Gençlik Grupları Dayanışma ve/veya Çatışması

Üsküdar-Zeynep Kamil

"Bam!!! Reis", "Asla vazgeçme!!! Batu", "Bam, Sdt Bsr"

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"No Fear", "(Kurukafa-ölüm simgesi) Warning"

Üsküdar

"Wick3d Doğukan", "Delil", "RAP... Ceza Mc...tant ve Rapivizyon"

Emniyet Mahallesi

"Zivana, Şizfo GFB, "Zivana- Şizfo- Aras", "Emniyet gençlik, Fuck"

Emniyet Mahallesi-Beylerbeyi

"Ceza", "Ceneme Uğrat", "Kahpe Çamlıcalı", "Alayına isyan, Burhaniye Gençlik, Top Üsküdar Ana...", "Gay Üsküdar Çarşı", "boğaz'ın amcıkları", "Heamzreal", "Beylerbeyi alayına gider", "Travesti Beykoz", "İbne Üsküdar giremez", "Herkes gider biz kalırız", "Kahpe Üsküdar 1908", "Beylerbeyi infaz", "Kıral"

Selamsız Mahallesi

"Pisko geliyo", "Okan gider adı kalır, Bu alem onu iyi tanır", "Selamsız Gençlik", "alayına gider", "Salak çocuklar Yazan kızlar, Şeyma-Merve (kalp içinde) kanka ayrılmaz ikili", "Cell", "mahkum", "crew", "Mi:checkh→Ekrem, Soso→Furkan", "Cewdeath Cell AX↓", "Mahkum, Mahkum axi-(0)N"

Selamsız Mahallesi-Üsküdar, Çocuk Parkı

"The Criz", "Piç Uğur", "Pasha↓", "Bu↓rak", "Satanist", "Mezarcı The end"

Sultantepe

"Ritmix", "faça", "neşter", "Yaşasın kötülük", "Selmanağa Çeşme çıkmazı", "Ölüm meleği", "Azrail", "tikilere ölüm"

Yeni Sahra

"Eşkıya", "Azrail", "Hayalet, Sagopa, Miqrop TR", "Emin Rap'çılar", "Atmaca, Kopuk", "Baro, 8 Kafadar Çakal", "Rock"

Tarlabaşı

"Serseriler:Engin-Vino, Salih-Zosco, Camo-Pitbul, Bekir-Ayı, ...-Esmer, ...-Koçero, Çiko-Sapık, ...", "Baro, Faça", "(Ay-yıldız figürü) Ya sev ya git!, Kozanostra Omerta"

"Teneke Mahallesi" 19 Mayıs Mahallesi

"Nişantaşı Gençlik, MRT- MTN- ONR- FTH", "MRT'M -ONR'M- FTH'M- BRK'M", "dj akman"

Kumkapı

"Ceza", "Serseriler ağlamaz, serseriler ağlarsa susturamazsın inanki..."

Cankurtaran

"samet utku", "Beykoz"

Cerrahpaşa

"BY-pass", "Kurtitatar alayına gider"

Taraftar sloganları

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"İbne→ Galatasaray 1905", "Oley oley Ultraslan", "GS"← Eğil köpek-→FB", "Biz sikilmiş Fenerbahçeliyiz"

Üsküdar

"Şampiyon Cimbom"

Emniyet Mahallesi-Beylerbeyi

"En büyük Cim Bom", "GFB 1907 Yiğit"

Selamsız Mahallesi

"Piç çarşı Fener, Akıllı ol Çarşı burada", "Çarşı duvara karşı", "GFB Mezarcı", "Çarşı", "Jilet BJK", "Azrail GS", "Fik● GFB (Yüz simgesi)"

Sultantepe

"Çarşı"

Yeni Sahra

"BJK Barış cinga(l)", "BJK Rıdvan Tol", "Trabzon Spor"

Teneke Mahallesi

"BJK", "FB", "GS"

Kumkapı

"GS"

Cinsellik ile ilgili duvar yazıları

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"Kahrolsun sutyenler memelere özgürlük", "Sen beni istesen de...", "Okuyana girsin", "Fu...k B'den sonra", "MemO, Mem(kadın cinsiyeti simgesi)ş", "Yamur(kadın cinsiyeti simgesi)"

Üsküdar-Zeynep Kamil

"Sex time"

Üsküdar

"Anamı... Erkeksen teke tek", "Some time sex", "Seni seviyorum aşkısı", "Karı pezevengi", "Etek giy", "Teke tek gel ben bostayim O.C.", "Yarram", "Kaşarlı tost", "Aşkim, Aşkito", "Seni seviyorum"

Emniyet Mahallesi

"Fck"

Emniyet Mahallesi-Beylerbeyi

"Orosbu çocuğu", "Ananın amı", "Bizim sevdamız başkalarınınkine benzemez Beyler! Üsküdar"

Selamsız Mahallesi

"Elveda", "Oğlan arkadaşım", "Bir tek sen ağla Gözde"

Sultantepe

"Canısı Bidanem"

Yeni Sahra

"K=M Seni seviyorum Kader", "Ömür, Toş› Samet, Emrah", "Aşkım Crazy Ömer", "Seni seviyorum sensiz hayat yerin dibine batsın aşkısı, Halil", "Seninki sevmek ise benimki uğrunda ölmektir", "Kaderimsim"

Tarlabaşı

"Bugün de ölmedik (Kalp simgesi ve içinde iki adet soru işareti)", "Sik"

Teneke Mahallesi

"Aşığım, Seni seviyorum"

Tahtakale

"Mehmet Doğam aşık aşıkım"

Kumkapı

"Seni Seviyorum Se..."

Samatya

"gülüm zuzu", "gülüm nerdesin", "zuzu", "gülüm", "biriciğim", "Orosppu Rıdvan"

Kocamustafapaşa

"AMCK", "top badik"

Cerrahpaşa

"bir kavanoz reçel bu günler de geçer"

Askerlik Görevi ile ilgili duvar yazıları

Üsküdar-Zeynep Kamil

"1987/3 Piç ... Son Nefes", "O şimdi asker İzmir-Yeni Foça 22.11.2007"

Üsküdar

"O şimdi asker"

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"Serseri Osman, şimdi asker"

Selamsız Mahallesi

"87/4 Kuş Alemin kralı, 87/2 Yiğit, 87/4 Aykan, 89/? Evren, Aykan bize Kırkağaç kavunu getir"

Yeni Sahra

"86\1, Erdinç, 86\1 Ferdi, 85\4 Rıza", "87/3 Ertuğrul Baba"

Samatya

"86\3 Ferdi", "86\3 Ferdi ar"

Etnik Farklılaşmalar ve politik görüşlerle ilgili duvar yazıları

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"Kürt", "Halım Reis", "Küçük reisler"

Üsküdar

"TKP Yaşasın Mi...", "Tek önder Atatürk"

Emniyet Mahallesi-Beylerbeyi

"İlker Reis"

Yeni Sahra

"Türk (Türk bayrağı), Türkiye", "MHP (MHP amblemi- 3 hilal)", "(Ay yıldız) Türkiye, Doğaç, Musty, Cansev, Onur, Asya", "Serkan Reis", (MHP hilal-kurr simgesi), Saadet Partisi amblemi

Tarlabaşı

"AKP'yi istemiyoruz", "A.K.P. istemiyorum", "Zaza", "Fırat Mardin"

Teneke Mahallesi

"Kaan Özkan Reisler"

Cerrahpaşa

"ÖSS'ye hayır- DEV-LİS"

Diğer duvar yazıları

Karaca Ahmet Mezarlık Duvarları

"İnek", "Lanet Olsun Sana", "Kader, Carrusca, coni", "Gawsız bok", "Vefasız, Gamsız, Çilekeş", "Bütün Karaca Ahmet'e selam, Kıl Memo", "Dayı Osman", "Serseri Osman", "Çavuş Osman", "Wellcome to Karaca Ahmet", "No Uzaylı (çöp adam/insan figürü)", "Çılgın..., Piç Halim, Azrail", "Falçata, Nalçacı Hasan", "Kasatura"

Üsküdar

"Kuş Erkan, Piç-bijon Ahmet, Pilot Baha ", "Trouble Math"

Emniyet Mahallesi-Üsküdar

"Çakal Kadir"

Yeni Sahra-Kadıköy

"Serkan Kıral, Cem, Engin, "Rock YM", "Haydar Ağa Yaylası", "Dikkat köpek var", "Yetim", "8\2-Hed...."

Tarlabaşı

"Tilki Cüneyt, tamirci, şofben-teyp", "Kurt çıktımı yazıya meydan kalır jazıya"

Nişantaşı

"Jerk", "Zeus", "Zeus one", "Fabl", "Pa,rs", "Bufer", "Omer", "Ozone"

Teneke Mahallesi

"oz isot", "bask", "non e", "rode", "stone", "Sus!!", "Rioff elit", "soför", "aleko", "alek", "M.K", "Burada ... metin uca", "Feto", "Fethicik", "oleyy"

Tahtakale

"saat 17:48 7-11 2007 sana bi soru sokacam. M.ALİ", "18.5.2007 saat 6:30 da gelmiş ve dükkanın önünü maalesef temizledi. Çok üzgünüz. Kenzoh", "12.4. M.Ali mal getirdi", "Tombik Hasan", "Tahsin Moruk", "Deli Kadir", Derbeder Ahmet", "Doğan Mehmet", "Piç"

Sirkeci Tren

"Enayi"

Kumkapı

"Mazlum", "karpuzum var", "skn crew" (altgeçit)

Cankurtaran

"ORK", "STAG RAG", "mute"

Samatya

"ferdi", "izzet", "avdo", "item", "Göktuğ", "Çıçır"

Kocamustafapaşa

"timeless", "Piçler", "GFR Aykut", "Şekil Bey", "btlish", "ihsan", "ayı"

Cerrahpaşa

"Birb", "coco tatem", "çiço orhan"

Ortaoyunu ve Karagöz Metinlerinde Kullanılan İlençler, Sitem Sözleri, Aşağılamalar

Çiğdem Kılıç*

Söz Komiğinde Sözcüklerin Etkisi

Halkımızın eğlence yaşamında önemli bir yeri olan Ortaoyunu ve Karagöz, bir gösteri sanatı olarak gülmece / mizah anlayışımızı, kurgusuyla, hareket ve söz komiğiyle yüzyıllardır çok etkilemiştir. Özelikle Antik dönemden beri komedyada komik olanın temel kaynağı olan söz ve hareket komiğinin sağlanmasında[1] temel bir öge olan bilerek yanlış anlamanın yanında açık saçık sözlerin ve hareketlerin kullanımında kimi zaman erotik / pornografik yansımalar görülse de geleneksel tiyatromuzun oyun dilinde kullanılan küfürlerin, olumsuz sözlerin, sitemlerin, ilençlerin, aşağılamaların, söz komiğini oluşturmada önemli bir işlev yüklendiğini hepimiz biliyoruz.[2]

Karagöz ve Ortaoyunu metinlerini incelediğimizde, özellikle, Karagöz'ün diliyle bütünlenen, halkın anlık kızgınlıklarını, öfkelerini di-

* Dr. Çiğdem Kılıç, Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Öğretim Görevlisi, İzmir.

1 Moissej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Çev. A. Çalışlar, Altın Kitaplar, İstanbul 1982, s. 180- 194; Sevda Şener, *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Yapı Kredi Bankası yayınları, İstanbul 1997, s. 124- 143.

2 Metin And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1977, s. 327- 355.

le getiren, ilençlerin, sitemlerin, aşağılamaların, küfürlerin vb. söz gruplarının, hemen hemen tamamının benzer sözcüklerden oluştuğu ve kimi komik benzetmelerle, söz oyunlarıyla dolu olduğu örneklerimizde kolayca anlaşılacaktır. Dilimizin zenginliğinin tipik bir göstergesi olan, Karagöz'ün ya da Kavuklu'nun dilinde, söz komiğini yaratan söz sanatlarıyla süslenmiş söz grupları, halkımızın bilinçaltının dışavurumu olurken anlamsal çağrışımlarla da küfürlerden ilençlere, yığınla söz, siyasal bir taşlama ve boşalma aracı olarak kullanılmış, eğlenerek dışa yansıyan duygular, kahkahalarla bütünleşirken toplumsal eleştiri dozu da padişahtan vezirlere, kadıdan bütün yöneticilere, hırsıza, uğursuza yönelik yapılan sert eleştirinin hemen herkesçe benimsenmesini sağlamıştır. Sevinçten öfkeye, korkudan nefrete, Türkçenin bugüne değin pek işlenmeyen, halkımızın bilinçaltının da aktarımı olan bu söz gruplarının dilimizin anlatım olanaklarının ve sözcüklerimizin, deyimlerimizin kullanım zenginliğinin kanıtlarıdır ve bu yazıda geçen örnekler anlambilimsel, kökenbilimsel değere sahiptir.

Karagöz Metinlerinde Kullanılan Sitem Sözleri, Aşağılamalar ve İlençler

Genel olarak Karagöz oyunlarında, oyunun komik kişisi olarak görülen Karagöz'ün, Ortaoyunu'nda ise Kavuklu'nun, oyunlarda ilenç sözlerini, aşağılamaları, benzeri söz gruplarını en çok kullanan, söyleyen oyun kişileri olduğu görülmektedir. Özellikle söz oyunları ile yapılan komikliklerdeki aşağılama ya da ilenç sözlerine bolca baş vurulduğunu kolayca örnekleyebiliriz. Örneğin; "*köpeoğlu, koca tokmak sensin, semerden bozma kaltak, seni gidi alçak, yüksek, orta kat herif seni* vb. sözler, Karagözce çarpıtılarak, bilerek yanlış anlaşılarak komiklik için, hem de Karagöz'ün karşısındaki insana söyleyeceğinden geri kalmayacağı gerçeğini kanıtlamak için sık sık kullanılmaktadır.

Karagöz'ün kullandığı, aşağılamaları, ilençleri burada yineleyecek olursak; "*Bok oğlu bok*",[3] *Vay babanın aşığına* (Bir çok oyunda bu sözün

[3] Cevdet Kudret, *Karagöz*, C. 3, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992, s. 137.

kullanıldığını görüyoruz.), *Ananı eşekler kovalaya, Vay anasını sattığımın herifi!, Oğlan pezevengi, Vay pişkin pezevenk vay, Hay kulağına kurşun aksın, Hay zevzek köpoğlu, Hay aklınla tepe aşağı gel, zırzop kerata!, İtbanına köpek sıçsın!,*[4] *Def ol şuradan, işkembe suratlı! Vay fitne kutusu herif vay!, Hay gözünün bebeği çıksın, herif!, Hay bunu yapan herifin iki gözü kör olsun!, Seni gidi idare fitili, mum bacaklı herif seni!, Hay meczup köpek hay, Vay kuyu çengeli kıyafetli herif, Ne zannettin, a zırtakoz?, Dilini eşekarıları soksun, Pazar iti.. bekar biti, zırtaboz, Kahbe nalları...*

Karagöz, tartışma yokken bile, laf arasında sevmediği insanlara bu tür laflar söyler: KARAGÖZ- *Sen karışma, eblemçüş beyim!*[5] *A hıyânet köpoğlu!, Vay anasını sattığımın herifi vay!, Keçi suratlı!..* şeklinde uzayıp giden bir liste oluşturabiliriz.

Yine hemen her oyunun başlangıç kısmında, Karagöz'ün, Hacivat'ın tüm sözlerini çarpıttığı, yanlış anlayıp ona kızarak, onu aşağıladığı, beddua ettiği görülür. Örneğin, *Ters Evlenme* oyununda, *Muhavere*'de;

"HACİVAT- *Üşekâ Karagöz!*

KARAGÖZ- *Üşeka babandır!*"[6] diyerek birbirlerine söylenerek oyuna başlarlar.

Bununla birlikte özellikle Bitiş bölümünde Karagöz yine Hacivat'ın iyi niyetle söylediği tüm sözleri yanlış anlayarak ya da bilerek ve isteyerek çarpıtmakta ve Hacivat'a ilençlerde bulunmaktadır. Bu ilençler, aşağılamalar aynı zamanda da komik ögeyi ortaya çıkaran söz komiklikleri olarak da karşımıza çıkarlar. Örneğin, *Ağalık* oyununun bitiş kısmında;

"HACİVAT- *İyi misin Karagöz? Geçmiş ola!*

KARAGÖZ- *Müteveffa kargalar gözünü oya! (vurur)*"

Karagöz'ün vurması üzerine Hacivat; "*Karagöz elin ayağın kırılsın, yiyecek ekmek bulama*" gibi halk dilinde çok kullanılan bedduaları sıra-

---

[4] *age.*, s. 69.

[5] *age.*, s. 90.

[6] *age.*, s. 277.

lar.[7] Bu durum aynı zamanda halkın içinden çıkmış, halkı güldüren bu gösteri sanatının, halk diline ve kültürüne olan yakınlığının göstergesi olması bakımından da önemlidir. Yine bir oyunda;

"HACİVAT- Ey Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ- (Vurur) Sinsilesini sansar boğa![8] diye karşılık vermektedir.

Karagöz'ün ilençlerinden nasibini alan ya da onun tarafından aşağılanan elbette sadece Hacivat değildir. Karagöz'ün karşısındaki hemen hemen tüm oyun kişileri bu aşağılanmalara uğrarlar. Ama özellikle bir kişi vardır ki Karagöz onunla karşılıklı çekişmeden duramaz. Bu kişi, Karagöz'ün karısıdır.

Karagöz'le karısı, hemen hiç anlaşamazlar. Karagöz'ün karısı, dırdırcı, kocasının para sıkıntısına bakmadan aşırı isteklerde bulunan, kocasına *"herif"*, *"ağzını yırtarım"*, *"kafanı, gözünü patlatırım"*, *"murdar"*, *"musibet herif"*, *"kaç paralık herifsin"* diye seslenen ağzı bozuk, kocasına saygısı olmayan bir kadındır. Aynı şekilde Karagöz de karısına bu tür çirkin sözler söyler. Birbirlerine pek saygıları yoktur.[9]

Oyunlardaki karşılıklı ilençler, kimi zaman küfürlü sözlere kadar uzansa da bu tartışmalar, komik ögeyi oluşturan çekişmelerden biri olmaktadır. Karagöz'ün karısı, özellikle Karagöz'e çok kızdığında, onu aşağılamaktan ve beddualar etmekten geri kalmaz: *Büyük Evlenme* oyununda Karagöz'ün karısı, onu eve almaz ve tartışma başlar:

"KARAGÖZ'ÜN KARISI- Ömrün günün kararsın! Benim adım yok mu?" diye kocasına söylenmeye başlar. Kadın, kendisine "karı" denmesinden, Karagöz de "herif" denmesinden rahatsızdır. Bu sözleri hakaret olarak algılarlar. Oysa, "herif" ve "karı", ikisinin de en çok kullandığı sözlerdir.

---

7 *age.*, s. 137.

8 *age.*, s. 93. (Fakat bu iki bitiş sözüne bir çok oyunda aynen bu şekliyle rastlamaktayız.)

9 Çiğdem Kılıç, *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 101- 102.

Karagöz'de, sadece Karagöz'ün karısı değil, kadın kahraman olarak birkaç oyun dışında, zennelerin de birbirlerine ve Karagöz'e, hakarete varan olumsuz sözleri rahatça söylediklerini, birbirlerini aşağıladıklarını görürüz. Örneğin, "*A kaz kafalı kocacığım*", *El an düşman gayreti, Kör ol musibet herif, Herif sus! Şimdi ağzını yırtarım, Kaç paralık herifsin, Senin ciğerin kaç para eder, Haydi çok dırlanma, mundar musibet herif..*

Bu örnekler, aşağılamaların, ilençlerin sadece bir kaçıdır. Özellikle, *Şairlik* oyununda Karagöz'ün ve karısının konuşmaları, aşağılamanın, ilenmenin, söz komiğini sağlamadaki yerini göstermesi açısından güzel bir örnektir:

"KARAGÖZ'ÜN KARISI- *(...) Senin gibi koca, saçımın telinden çok. Elinden geleni ardına koyma, şebele maymunu herif!*

KARAGÖZ- *Şebele maymunu sensin, düzgün kuklası karı!*

KARAGÖZ'ÜN KARISI- *Ömrün günün kararsın sümüklü herif!*

KARAGÖZ- *Ulan çok kabarma, teneşir horozu kaltak!*

KARAGÖZ'ÜN KARISI- *Haydi şuradan, kırk ev kedisi, leş yiyici çaylak!*

KARAGÖZ- *Çok dırlanma mundar, musibet!*

KARAGÖZ'ÜN KARISI- *Musibet de sensin, mundar da sensin, çöplük kargası herif!*"[10]

Bu örneğe dikkat ettiğimizde, her söz bitişine, uyaklı olarak başka bir aşağılama sözünün getirilmeye çalışıldığını görürüz. Burada amacın sadece aşağılama olmaktan çok, olabildiğince söz oyunuyla, gülünçlüğü sağlamayı, komiği arttırmayı amaçladığı ortaya çıkmaktadır.

Burada dikkatimizi çeken başka bir konuda; kadınların oyunlarda çok rahat bir biçimde, bu küfürlü sözlere başvurabilmeleridir. Özelikle Karagöz'ün karısının ağzının bozukluğunu yansıtan diyalog örneklerine bakarak kadınların çok rahat konuştuklarını şaşkınlıkla görüyoruz.

[10] Kudret, *age.*, s. 138.

Hatta erotik / pornografik özellikli dil, kadın erkek sohbetlerinde kendini kimi zaman aşağılama ya da küfür olarak göstermektedir.

Karagöz'ün de karısını, oldukça aşağılayan, ahlakça çok düşük gösteren sözcükler söylemekten çekinmediği oyunlar vardır. Tüm oyun boyunca karısına bu sözleri söylemekten çekinmez. *Çeşme*[11] oyununu özellikle örnek olarak gösterebiliriz.

Karagöz, diğer oyun kişileriyle, özellikle şivesi farklı olan tipleri sürekli yanlış anlayarak ya da onlara kızarak ilençlerde bulunur, onları kimi zaman küfürlü sözlerle aşağılar. Karagöz bunu yaparken karşısındaki kişiler de ona bu şekilde yanıt vermekten çekinmezler. Kimi zaman da bu karşılıklı atışmalara küfürlü sözler de karışır. Bu ilençten çok karşı tarafı aşağılama, onu kızdırmaya çalışmaya varan bir noktaya gelir. Örneğin, *Şairlik* oyununda, Kayserilinin kimi zaman küfre varan sözleri buna bir örnektir. Yine, Yahudi'nin; *"Vay kademsiz oğlu kademsiz"*, *"Çelebi; Ulan erzel köpek, sesini kes, şimdi ağzını burnunu tersine çeviririm!.. Tuu"* "Bakkal'ın; *Ocağı batası!"*, Laz'ın; *Gözünü patlaturum! Adam ol çöpek!"* sözleri gibi. Yine *Abdal Bekçi* oyununda;

ÇELEBİ- *Nasıl edeceğiz?Çenen tutulsun!*

KARAGÖZ- *Senin tutulsun, koca tayıncı! (tayıncı: puşt)*

ÇELEBİ- *(Usul usul Zenne'nin evine gelir.) Kimse bakıyor mu acaba?*

KARAGÖZ- *(Öksürür) Öhö, öhö!*

ÇELEBİ- *Vay müsteskî herif, geber! (müsteskî: vücudu su toplamış)*

KARAGÖZ- *Sen geber, inek!*[12]

Aşçılık oyununda; Karagöz ve aşçı, karşılıklı konuşmaya başlarken, yine oyundaki yanlış anlamalar nedeniyle ve kızgınlıkla aşçı da söylenir:

*"***KARAGÖZ**- *Hacivat'ın söylediği herif bu olacak. – Merhaba gözüm!*

AŞÇI- *Gözün çıksın!*

---

[11] Cevdet Kudret, *Karagöz*, C. 2, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1969, s. 10- 47.

[12] Cevdet Kudret, *Karagöz*, C. 1, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992, s. 83.

KARAGÖZ- *Merhaba, ciğerim!*

AŞÇI- *Ciğerini köpekler dalasun!*"[13]

Bu sözler aynı zamanda halkın kullandığı ilenç sözleridir. Bir acı, kızgınlık anında halkın ilençte bulunarak söylediği bu sözler, gölge oyununa ya da ortaoyununa geldiğinde tiplerin ve söylenişin etkisiyle komik bir anlam da kazanırlar.

Yine *Sünnet* oyununda, Hokkabaz ve Yardak'ın, Karagöz'e söylediği sözler, ilençten çok, aşağılama ve küfür doludur. Örneğin;

HOKKABAZ- YARDAK- *Seni yidi utanmaz, arlanmaz, alçak, yüzsüz, sumuklu, mundar, edepsiz, kudurmuş, uyuz kerata, pezevenk deyyusu! Tu! Tu!*[14]

Bununla birlikte Hacivat'ın da yer yer bu aşağılamalar, ilençler konusunda Karagöz'den kalır yanı yoktur. O da Karagöz'e kızdığında bir çok olumsuz söz sıralayabilmektedir. Ve ikisinin çatışması oyun içinde de çoğu zaman hareketli noktalardan biridir. *Seni maymun seni!, Onu herkes bilir echel köpek!, A menhûs.. uğursuz, Behey ebleh! Budala, Seni musibet Çingene seni..* Hacivat'ın söylediği sözlerden bazılarıdır.

Yine Hacivat, kendi eşini övmek, Karagöz'ün eşini yermek için olumsuz sözler kullanmaktan çekinmez;

HACİVAT- *İşvebâzım, nâzenînim, hamam bohçalarını hazırlar, tası tarağı toplar; senin o şirfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karın bohçaları ardlı önlü omuzuna alır, yola revân olur.*[15]

Yine Karagöz ve Hacivat'ın oyun içindeki çekişmeleri yer yer küfürlü sözlere kadar uzanır. *Aşçılık* oyununda;

"**HACİVAT-** *Bunlara inandın mı zannettin, koca ahmak?*

KARAGÖZ- *Koca tokmak sensin, semerden bozma kaltak! (Hacivat'a tokat.)*"[16]

---

[13] *age.*, C. 1, s. 150.

[14] Kudret, *age.*, C. 3, s. 104- 105.

[15] Kudret, *age.*, C. 1, s. 68.

[16] *age.*, s. 144.

"HACİVAT- *A menhûs! Bunları lâkırdı diye mi söylüyorsun? Bunlar adeta saçma. Karşındakini hayvan mı sandın? (Karagöz'e tokat atar)*

KARAGÖZ- *Afedersin, öyle sandım, koca eşek! (Hacivat'a tokat atar)*"[17]

Tüm bu örneklere baktığımızda, Karagöz oyunlarındaki ilençlerin çoğu yerde halkın söyleyişinde de yer etmiş olan sitemler olduğunu görüyoruz. Fakat zaman zaman karşımıza çıkan, cinsel imalar ve küfürlü sözler, sitem etmekten çok, aşağılamak, yermek, küçük düşürmek, kızdırmak amacını da taşımaktadır. Bu durum kimi zaman rahatsızlık veren bir duygu yaratsa da, dönem için, oyunlarda komik öge olarak kullanılmıştır.

Ortaoyunu ve Metinlerinde Kullanılan Sitem Sözleri, Aşağılamalar ve Beddualar

Ortaoyunu'nda da tıpkı Karagöz'de olduğu gibi, oyun komiği Kavuklu'nun sözlerinde ve onunla atışan kimi tiplerin, bu tartışmalar sırasında söylediği sözlerde ilençleri, aşağılamaları görmekteyiz.

Yine tıpkı Karagöz'de olduğu gibi, *köpoğlu köpek, elinin körü* gibi çokça kullanılan aşağılamalar vardır. Ortaoyunu metinlerinde geçen; "*kör olası herif*", "*Allah hepsinin belasını versin, erkek değil mi!*", "*çenen tutulsun herif*", "*mendebur herif*", "*seni alçak köpek seni*", "*kart kart*", "*babaları başıma toplayacak*", "*marsık senin anandır*", "*horoz herif*" vb. sözlerin Kargöz'de kullanılan bir çok sitem ve aşağılama sözüyle aynı olduğu dikkat çekicidir.

Bunun yanında, oyun içinde bu sözleri kullanan kişilerin çoğunun kadın olması da dikkat çeken bir diğer konudur. Karagöz ile en çok benzedikleri özellik, Zenneler ile Kavuklu arasında geçen kimi zaman küfre varan konuşmalar, aşağılamalardır. Zenneler, Kavuklu ile çekişirken, kimi zaman da başka erkekler yüzünden kavga ederken, birbirlerine; şırfıntı vb. demekten çekinmezler.

---

[17] *age.*, s. 146.

Bu kadınlar aynı zamanda mahalle ortasında kavga etmekten çekinmeyen, ağızları bozuk tiplerdir. Çeşme oyununda Kavuklu'nun karısının ve Pişekâr'ın kızının kavgaları Kavuklu'nun ve Pişekâr'ın da arasını bozar.

"**I. ZENNE**- *Duydum! Kendimi de güç zabt ettim, az kaldı boğazına atılacakam. Bunak herif, kızının rezaletlerini görmüyor da aleme iftiralar ediyor. Ben şimdi gider ona güzel bir ders veririm. (Pişekâr'ın yanına gider. II: Zenne'ye hitaben) Bana baksana a düttürü Leyla! Aleme iftira etmekten utanmıyor musun?*

II. ZENNE- *Aaa! Şu karı karının zoruna bak! Gelmiş bana çatıyor.*

I. ZENNE- *Bak şıllığa!*

II. ZENNE- *Şıllık sensin. Ağzını topla!*

I. ZENNE- *Toplamayacağım, ne olacakmış bakayım!*

PİŞEKÂR- *(Gelerek.) Haydi, def ol buradan! Yumurtada leke var, benim kızımda leke yok!*

KAVUKLU- *(Gelerek.) Lekelenmemiş yeri kalmamışta ondan.*

PİŞEKAR- *Hadi oradan, edepsiz! (Hepsi birbirleriyle kavga ederler.)*"[18]

Bunun yanında özellikle kayarto ve Kavuklu arasında sürekli bir çekişme ve bununla birlikte aşağılama vardır.

"**KAYARTO**- *(İçeriden.) Aaa! İki gözü kör olası seni! Sen kelsen kelciler var, oraya gitsen e kafir! Burada işin ne?*

KAVUKLU- *Ulan, köpoğlu, sen de mi karışıyorsun? İnşallah yerin dibine karışırsın da, alem de senden kurtulur, kör fellah!*

KAYARTO- *Seni çenesi kısılasıca seni! Utanıp arlanmadan bir de buraya gelmiş, âlemin kapılarını çalıyor da kelci arıyor. Defol oradan! Alimallah kafana bir güğüm kaynar su dökersem o zaman aklın başına gelir. Defol buradan!*"[19]

---

[18] Cevdet Kudret, *Orta Oyunu I*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994, s. 222.

[19] *age.*, s. 301.

Ve yine başka bir oyunda;

"KAYARTO- *Bizim fikir, İsmail Efendi, bu evden gitmek.*

PİŞEKAR- *Yani, efendim, âhar bir mahalle mi nakil buyurulacak.?*

KAYARTO- *Öyle olacak, İsmail Efendi. Ferahi aydınlık bir yer istiyoruz.*

KAVUKLU- *Aaa! Sen öyle yerlerde değil, sen kendine göre bir yer bulmalısın.*

KAYARTO- *A! A! A! Ayol, orada bir şey hırlıyor. Köpek mi o, çocuklar?*

KAVUKLU- *Evet. Hem de çoban köpeği, hacı marsık!*

KAYARTO- *Marsık sensin iskele babası!*

KAVUKLU- *Safa geldin, kıçtan çarklı Eyüp vapuru!*

KAYARTO- *Alimallah, yanına gelirsem görürsün Eyüp vapurunu.*

KAVUKLU- *Haydi oradan, koca marsık! Sen şöyle kömürlüğün bir kenarında sıranı bekle. Ulan, sen de kendini adam hesabına mı koyuyorsun, torluk kaçkını?*

KAYARTO- *Ay, kuçuk hanım, fena oluyorum! Ben bu köpeğin ulumasına dayanamayacağım, babalarım başıma üşüşecekler.*

I. ZENNE- *Aman, Bacı, senin de işin yok da, çirkefe taş mı atıyorsun!*

KAYARTO- *Aaa! Ayol, baksana, insana ne söylüyor.*

KAVUKLU- *Ulan, köpoğlu, ben sana dokundum mu?*

KAYARTO- *Allah! Allah! Ayol, sen kuru fasulye misin?*

KAVUKLU- *Hayır, ayşekadınım.*

KAYARTO- *İlahi iki gözün kör olsun inşallah! Hiç erkekten Ayşe Kadın olur mu?*

KAVUKLU- *Çüş, sersem!*

KAYARTO- *"Çüş" diye senin babana derler. Ay, fena oluyorum! (Acayip şekiller alarak, sar'a tutmuş gibi sadâlar çıkararak, Kavuklu'nun üzerine hücum eder.)*

KAVUKLU- İsmail, yetiş! Arap'ın babası tuttu. (Dükkândan fırlayarak kaçar.) İsmail, yetiş!"[20]

Kadınlar ve erkekler arasında geçen bu çekişmelerden başka, yine Karagöz'de olduğu gibi diğer tipler ve Kavuklu arasında da bu tarz aşağılamalara, ahlara rastlıyoruz.

Özellikle Cüce ve Kavuklu arasında geçen atışmalar ise yer yer küfürlerin olduğu bir çekişmeye dönüşür.

CÜCE- Yuuu! Enayi pilakisi. Netameli senin babandır, Kazdağlı!

KAVUKLU- Ulan, vay köpoğlu rezil![21]

Bu örnek bile tüm o küfürlü sözler içinde en az aşağılama barındıran bir örnektir.

Bu inceleme çerçevesinde, Ortaoyunu'nda, Karagöz'deki gibi erotik / pornografik özelliklerin, söylemlerin öne çok çıkmadığı, göze çarpmadığı, bu tür söz gruplarının, söz oyunlarının daha az kullanıldığı görülüyor. Karagöz oyunlarında, küfürlerden ilençlere dikkat çekecek denli yoğun bir kullanım göze çarparken, Ortaoyunu'nda daha yüzeysel imalarla, daha "terbiyeli" sözlerle geçiştirilmiş gibidir. Bu durumun oluşmasında en büyük etkenin, Karagöz'ün bir gölge oyunu oluşu; Ortaoyunu'nun ise seyirciler karşısında oynanması gerçeğinin yarattığı sonuç olarak düşünülebilir.Yine de Ortaoyunu'nda, Acem, Külhanbeyi, Kayserili gibi tiplerin oldukça ağır küfürler ettikleri, çok kötü ilençlerde bulunduklarını görebiliriz:

ACEM- Hâlâ köpeh uşağı, şimdi deden gözünü s.kem haa! (s. 166)

KAYSERİLİ- Sanga dirim, heyağa, başıma musallat mı geldinğ? Cehennem olup gidinlik! (s. 168)

BÜYÜCÜ HOCA- Vay, cahil ü cühelânın cehliyle tecâhül etmiş herif! "Hiddetimi topuğuma çıkarmadan şuradan def ol!" diyorum. (s. 195)

KAYSERİLİ- İt oğlu itin sıfatını kim gördüki gardeşlik. (s. 199)

---

[20] Cevdet Kudret, Ortaoyunu I, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1973, s. 401.

[21] *age.*, s. 114- 115.

Ortaoyunu'nda kullanılan bu ilenç sözleri, aşağılamalar tıpkı Karagöz oyunlarında olduğu gibi, halkın kızgınlığının, acısının oyun içinde biraz daha komikleştirilerek, abartılarak yansımasıdır. Günlük yaşamda kullanılan ve artık sıradanlaşan kimi sözlerin beddua etmekten çok, o anlık kızgınlığı dile getirmeyi amaçlayan sözler olduğu da görülmektedir.

Sonuç

Halkın seyirlik eğlence anlayışı içinde önemli bir yeri olan Karagöz ve Ortaoyunu metinleri, halkın kültürünü de, yaşam tarzını da yansıtan önemli bir yere sahiptir.

Acının yoğun yaşandığı, öfkenin acıyla bilendiği durumlarda insanın bir anlamda içini rahatlatmak için söylediği ilençler, ahlar, kimi zaman aşağılamaya varan sözcükler, bu iki gösteri alanında da, oyun yapısının bir etkisi olarak daha abartılı, süslenerek ve komedi ögeleriyle birleştirilerek kullanılmıştır.

Çoğu yerde bir söz komiği olarak karşımıza çıkan bu sözler, birebir halkın kullandığı ilençlerdir. *Gözün kör olsun, çenen kısılsın,....* gibi ilençler yaşanan sıkıntının karşı tarafta da yaşanması için Allah'tan dilenen sitem sözleridir.

Bununla birlikte bu iki türde, zaman zaman bu sözlerin aşağılama seviyesinin oldukça düştüğü, küfürlü sözlerin karşılıklı yarıştığı bir noktaya gelmiştir. Yine de tüm bunların içinde bu sözler eğlenceyi, komediyi yaratan, söz oyunlarına dayalı komik bir yan olarak kullanılmaktadır. Orada bir sitem, bir ah olmaktan çok komiklik yaratan temel ögeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Kaynaklar

And, Metin, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1977.

Kagan, Moissej, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Çev. A. Çalışlar, Altın Kitaplar, İstanbul 1982.

Kılıç, Çiğdem, *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Kudret, Cevdet, *Karagöz*, C. 1, Bilgi Yayınevi, İsranbul 1992.

Kudret, Cevdet, *Karagöz*, C. 2, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1969.

Kudret, Cevdet, *Karagöz*, C. 3, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1992.

Kudret, Cevdet, *Orta Oyunu I*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994.

Kudret, Cevdet, *Ortaoyunu I*, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara 1973.

Şener, Sevda, *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Yapı Kredi Bankası yayınları, İstanbul 1997.

Hakaret Kitabı, küfür, sövme, hakaret anlayışının ve çeşitlerinin belgelenmesini, tasnif edilmesini ve incelenmesini; bu birimler arasındaki sınırların tartışılmasını, bu alanlarla ilgili inançların, tarihî olay kayıtlarının ortaya konmasını hedeflemektedir. Küfür, sövme ve hakaret; lanet ve beddua ile de ilişkilidir. Bu çıkışlar, karşı tarafı yok etme, etkisiz hâle getirme, zarar verme, mat etme, susturma, değerini düşürme arzularını barındırır. Küfür, sövme, hakaret, lanet ve beddualarının hangi yöntemlerle ve ne biçimde bir yok etmeyi, zarar vermeyi ve aşağılamayı tasavvur ettiğini sorgulayabiliriz.

www.kitabus.com
online satış lar için

ISBN 978-605-4208-50-0

KİTABEVİ